



Kitap tanıtın kitap

(6)

Bu kitap Derin Düşünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağanıdır.

www.derindusunce.org



İçindekiler

Önsöz	6
Bu Ülke / Cemil Meriç (Azat Özgür).....	7
Evsiz, Mahallesiz, Şehirsiz (Mehmet Salih Demir)	10
Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichman ve Raci Tetik (Mehmet Alaca).....	13
Eleştiri Kuramlarına Bir Bakış (Abdulkadir Hacıaraboğlu).....	16
Her zaman haklı çıkma sanatı / Arthur Schopenhauer (my)	21
Tanpınar, Tanpınar... (Abdulkadir Hacıaraboğlu)	26
Er-Riaye li Hukukillah / El Muhasibi (Ali Hasar)	29
Hayatın Satır Araları / Mahmut Erol Kılıç (Ali Hasar)	32
Muhakkak ki Sultan-ı Muhabbet, memleketinde şerik kabul etmez (my).....	36
Uluslararası İlişkilerde Kaos (Emre Paksoy)	39
Şeyh-i Ekber İbn Arabi Düşüncesine Giriş / Mahmud Erol Kılıç (Atıf Eren).....	42
Mutlu Aşk var mıdır Lev Nikolayeviç? (Ahmet Arıkan)	45
Modern Dünyanın Krizi / René Guénon - I (my).....	46
Modern Dünyanın Krizi / René Guénon - II (my)	50
Modern Dünyanın Krizi / René Guénon - III (my).....	52

Önsöz

Bir varmış, bir yokmuş. Mehtaplı bir eylül gecesinde Ay’a bir merdiven dayamışlar. Alimler, yazarlar, şairler ve filozoflar bir bir yukarı çıkıp oturmuşlar. Hem Doğu’dan hem de Batı’dan büyük isimler gelmiş: Lev Nikolayeviç Tolstoy, René Guénon, Turgut Cansever, El Muhasibi, Şeyh-i Ekber, Cemil Meriç, Arthur Schopenhauer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mahmud Sâmî Ramazanoğlu, Mahmut Erol Kılıç... Sadece bir kaç yer boş kalmış. Konuklar demişler ki “ başka yazar çağırmayalım, bu son sandalyeler bizim kitabımızı okuyacak insanlara ayrılınsın”. Evet... Kitap sohbetlerinden oluşan derlemelerimizin altıncısıyla karşınızdayız.

Bu Ülke / Cemil Meriç (Azat Özgür)

Denenmemişleri denemek hayali ile her düştüğümde yola, düşündüklerimin aslında yeni bir şey olmadığı daha önceden ortaya konulduğu gerçeği ile yüzleştim her seferinde. Umutsuzluk girdabına karşı ne kadar direnmeye çalışsam da yazılmamış ya da düşünülmemiş hiçbir şeyin kalmadığına inanmaya başlıyordum neredeyse artık. Elbette üzerinde düşünülmemiş konuların var olduğunu ya da daha doğrusu üzerine düşünülmüş ama gereği gibi ortaya konulmamış meselelerin varlığına inanıyorum hala. Geriye kalanlarda ise tekrar ve tekrar aynı şeyleri ortaya koymaktansa hiçbir şey ortaya koymamanın daha akılcı olduğu düşüncesi yeşermeye başlamıştı aklımda. Uzun süre aynı düşünce ile meşgul olurken; okudukça aynı meselelerin nasılda farklı şekillerde ortaya konulduğunu görmeye başladım. Yani "yine, yeniden ama yeni bir şeyler" ortaya koyabilmek... Okudukça birkaç değil onlarca yazar buldum. Her biri aynı meseleler üzerine yazsa bile kendi hayat tecrübeleri, bilgi birikimleri ve düşünceleri ile renklenmiş biçimde bakıyorlardı olaylara... Her yazar birbirinden farklı şeyler ortaya koyuyordu. Hepsi farklıydı ama bazıları ... daha farklıydı. Çünkü onlar kendi gözlükleri ile değil daha "içeriden" bakıyorlardı; adeta sizin gözlükleriniz ile. Ve o yüzden çok daha ilgi çekici idiler. **Cemil MERİÇ ve eseri " Bu Ülke" bunlardan biri oldu.**

Cemil Meriç okuma alışkanlığı olmayan bir toplumda çok okumaktan gözlerini feda etmiş bir kişi. Yaşadığı dönemin toplumsal sancılarını benliğinde hissetmiş ve görüp algıladıklarını, dönemin özelliklerini kendi hayat penceresinden bizlere sunmuş. Toplum mühendisliğini işlerlik kazandığı, üstün dayatmacı ve bir anda toplumu değiştirme yahut dönüştürme eğilimlerinin yüksek olduğu bir dönemin Meriç'in gelişimine etkileri okundukça belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor. Peki, kimdir bu insan amacı nedir? Kendi değişimiyle "Hayatını, Türk irfanına adayan, münzevi ve mütecessis bir fikir işçisi." O yalnızdır kitapların dünyasına sığınır. Kucağında yaşadığı cemiyetin üvey evladı olarak görür kendini hep, şahsiyet de bu düşman çevrede şekillenmiştir. Çok okuyan, çok yazan, çiçeği burnunda bir kabiliyettir başlangıçta Cemil Meriç. Zaman her aklına geleni yazmanın yazı yazmak demek olmadığını öğretmiştir ona da yeni yazmaya başlayan herkese öğrettiği gibi. Şairin dediği gibi "Ah zalim zaman hep doğruları göstereceksin sonradan değil mi?"

O da başlangıçta kendisini yine kendi tabiri ile "kendi fil dişi kulesine" hapsetmiştir uzun müddet. Neredeyse birkaç istisna dışında döneminin bütün aydın ve ya entelektüelleri gibi düşüncesi "batı düşüncesi" olarak algılanmıştır. 1960'lı yıllara geldiğinde yeni bir dünya keşfeder. Doğu âlemi. 70'li yıllarda fildişi kulesinden çıkarken artık onun gözünden doğunun batı ile hesaplaşmasını görürüz. Onun gözünde entelektüel ve ya aydın tasviri de değişmeye başlamıştır. Ona göre gerçek entelektüel bir zümrenin emir kulu değildir. Gerçek entelektüel bir devrin şuuru olmak zorundadır. Bütün hakikatleri yoklamalı bütün yalanların maskesini yırtmalı, kalabalığa doğruyu söylemeli, her

düşünceye saygılı olmalı, vuzuhu fethetmeye çalışmalıdır. Gerçek entelektüel.... Diye başlayan ve kendisine düstur edindiği tanımlamayı burada keserken günümüz toplumunda kendisini entelektüel olarak nitelendiren kişiler aklıma geliyor bir bir. Cemil Meriç bunları görseydi ne derdi oldukça merak ediyorum. Hepsine haksızlık yapmamak adına bir elin parmaklarına aşamayacak kadarda olsa yine de bu tanımlamalara uyan birilerinin var olduğuna inanıyorum. Ah zaman ne büyüksün yine hakikatleri gösterme sana kaldı.

Meriç Bu Ülke adlı kitabın da birçok meseleye ilişkin görüşlerini sıralamıştır. Ben bunlardan birkaçına daha doğrusu benim ilgimi çeken bir kaçına değinmekle yetineceğim. Gerisi ve özellikle benim değinmediğim ve belki de sizin ilginizi daha çok çekecek konulara ilişkin görüşleri ise siz değerli okuyucu arkadaşlarıma bırakıyorum.

SAĞ VE SOL

İdeolojik iki kavram. Herkesin dilinde nerdeyse bütün siyasal ve toplumsal çatışmaların temeli. Gerçekten ne anlama geldiklerini ve ya nerden türediklerini bilip de kullanan kaç kişi var? Birde Meriç ten dinleyelim o zaman. Çılgın sevgilerin ve şuursuz kinlerin emzirdiği iki ifrit. Toplum yapımızla herhangi bir ilgisi olmayan iki yabancı. Sol'un halk vicdanında yarattığı tedailer: casusluk, darağaçları, Moskova; Sağ'ın müphem, sevimsiz, sinsî bir iki hayal. Hristiyan Avrupa'nın bu habîs kelimelerinden bize ne? Bu maskeli haydutları hafızalarımızdan kovmak ve kendi gerçeğimizi kendi kelimelerimizle anlayıp anlatmak.... Sol Latince de kötü, uğursuz, berbat demek. Sağ kibar ve imtiyazlı. Bütün semavi dinlerde böyle değil mi? Nezleye yakalanır gibi ideolojilere yakalanıyoruz. İdeolojilere ve kelimelere.

SEN BİR AZ-GELİŞMİŞSİN

Bana dayanılmaz acılar yaştan meselelerden biri de hep bize yapıştırılan kimlik ve ya adına ne dersiniz deyin onunla yaşamaya çalışmak olmuştur. Bu gerek ferdi gerekse toplumsal olsun bizde o kadar gerçek ve değiştirilemez görünür ki eninde sonunda bize bunu yapıştıran kişi ye sarılmaktan başka bir şey gelmiyor elimizden. Halbuki başkalarının değil bizim kendimizin ne olduğunu, neyimizin eksik neyimizin fazla olduğunu bilmesi heyhat! Daha güzel olmaz mıydı? Alın size Meriç'in gözüyle bir misal. Zaferler sonrası gelen bozgunlar mazimizden utanmaya sebebiyet verdi. Sonra utanç unutkanlığa bıraktı yerini. Ve Avrupalı dostlar! "sen bir az-gelişmişsin" dedi. Ve bizim aydınlarımız gururla benimsedi ve taktı "nişan-ı zişan"

Bir de cumhuriyette verdiler bize bir isim. Neymiş çağdaşlaşmak gerekmiş. Bakın ne diyor Meriç: Hem aynı çağda muhtelif çağlar vardır. Çağdaşlaşmak neden Hristiyan Batı'nın putlarına perestiş olsun?

KİTAP

Toplum olarak okumuyoruz. Okumuyoruz ama her meseleye dair bir şeyler biliyoruz. Daha doğrusu bildiğimizi sanıyoruz. Hatta bazen kör kütük cahilliğimizden olacak kendimize olan güvenimiz sayesinde eğer karşıdaki ya tam bilgili ya da bizim gibi bilgisiz değil de tam aradaysa onu da kendi inandığımız düşüncelere inandırabiliyoruz. Kitaplara para harcamak.... Boşa harcanan paralar gibi geliyor bize. Bakın Meriç ne diyor kitap sevene kitap delisi diyoruz. Ama at yarışı oynayan – günümüz için türlü şans oyunları oynayanlar- kimseye at delisi dediğimiz yok. Kitap yüzünden yoksulluğa düşen yok ama at yüzünden iflas eden bir sürü.

İnsanların temel ihtiyaçları dışında kalan diğer şeylere harcadıkları para kitaplara ayırdıklarının kaç mislidir. Hayatı anlamadan geçip gidiyoruz. Olgunlaşmak kalbin daha hassas, kanın daha sıcak, zekanın daha işle, ruhun daha huzurlu olması demek. Bunun içinde okumak öğrenmek tecrübe etmek gerek. Biz olgunlaşmayı zaman la kendiliğinden olabilecek bir şeymiş gibi algılıyoruz. Şimdi ismini hatırlamıyorum ama ünlü bir yazarın dediği gibi dostlarım salt zaman insanları olgunlaştırmaz ancak armutları olgunlaştırır.

İSLAMİYET VE DEMOKRASİ

Kimilerine göre yan yana gelmesi bile imkânsız iki kavram. Özünde bir biri ile çatışan çok az kavram vardır kanımca. Kavramlara anlam yükleyen kullanıcılar yok mu? Her şeyin sebebi onlar. Ne desek boş sözü iyisi mi yine Meriç'e bırakalım. İslamiyet'in devlet telakkisine bir göz atalım. İnsanlar doğuştan eşittirler: kullukta, fanilikte eşitlik. Ama menfi bir eşitlik bu. Sonra iman sayesinde yeni bir eşitlik kazanırlar, kardeş olurlar. Rabbin lütuflarından aynı ölçüde faydalanacaklardır: hukuki ve müspet bir eşitlik. Kulun bütün haysiyeti: mümin oluşunda. Kul,

mümin olunca hukuki bir hüviyet kazanır, dilenciye halifeye eşit kılan bir hüviyet. Demek ki İslamiyet'in temel mefhumu: eşitlik. Bu bir amaç değil, bir hak. Hürriyet, eşitliğin başka bir adı ve ya görünüşü. Sınıf kabul etmeyen, imtiyaz tanımayan bir dinde kimin kime karşı hürriyeti?Fikir hürriyetini, insanın insana saldırtan bir tecavüz silahı olarak değil , bir ikaz, bir irşat vasıtası olarak kabul etmiştir. Bu anlamda İslamiyet demokrasinin ta kendisidir. Ama Batı'ninkinden çok başka bir ruh ikliminde gelişen, çok başka umdelere dayanan bir demokrasi.

Cemil Meriç bunun gibi daha birçok konuda fikirlerini bizimle paylaşmıştır. Ben burada bırakarak kitabın geri kalan ve oldukça ilgi çekici kısımlarının sizler tarafından okunacağını düşünüyorum. Okumaktan pişmanlık duymayacağınız bir kitap bundan emin olabilirsiniz.

Evsiz, Mahallesiz, Şehirsiz ([Mehmet Salih Demir](#))

Walter Benjamin “Pasajlar” adlı çalışmasında kitlelerin sanat yapıtlarını alımlama biçimlerinden bahsederken mimarinin özel bir yeri olduğu söyler. Her sanat belli bir çağ ve medeniyetin ürünü olarak hayat bulur ve sonra yitip gider; ya da etkisi azalmış olarak sürdürülür. Örneğin tragedya Yunanlılarla birlikte doğmuş ve onlarla birlikte yok olmuştur. Bugün için sadece “kuralları” aracılığıyla canlandırılmaya çalışılmaktadır; bu haliyle de içinde doğduğu dönemin ve toplumun ruhsal ve metafizik bağlamından kopartılmış sayılmalıdır. Zira her sanat, kendi çağının feryadı ve aynası olarak bir biçim kazanır; muayyen bir zamanın ve mekânın koordinatlarında yaşayan insanların tüm akıldışı ve aşkın deneyimleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. (Bu anlamda sinema için de 20. yüzyıl insanlığının kendine mahsus özel ve yeni sanatsal ifadesidir diyebiliriz.)



Mimari yapılar ise insanlığın ilk zamanlarından günümüze kadar devam ede gelmişlerdir. Çünkü insanların konut gereksinimi sürekli. Benjamin mimari yapıların alımlanmasının diğer sanatlardan farklı olarak hem görsel hem de dokunsal yoldan gerçekleştiğini söyler. Bir turist gibi mimari bir eserin karşısına geçilerek sadece görsel anlamda yoğunlaşmak, onun hakkıyla anlaşılması için yeterli değildir. O yapı, içinde yaşanan, yani dokunsal yoldan da algılanması aracılığıyla kıymetini bulacak bir sanat eseridir. Bir ressamın çizdiği resmin, muhayyilesinin yansıması olarak sadece seyirlik/sergilik bir işlevi vardır; bir bestekârın müzik eserinin de sadece dinlenildiği sırada hazzına erişilir ve sonra orada bırakılır. Oysa bir mimarın inşa ettiği yapı ise bize yaşayacağımız bir çerçeve sunduğu için onu her an duyumsarız; o sadece seyirlik bir eser değil, kullandığımız bir şeydir aynı zamanda.

Mimarının bu kendine has yönü, hiçbir sanat dalında olmadığı kadar farklı toplumlarda çok zengin bir çeşitliliğin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Buradan yola çıkarak “madem her medeniyetin ve çağın ayrı bir mimari anlayışı var, peki bir İslam toplumunda mimari nasıl olmalıdır?” sorusunu sormamız mümkün. Biz bu sorunun cevabını değeri çok geç anlaşılan merhum Turgut Cansever’de buluyoruz.

Mimariyi insanın çevresini biçimlendirme çabasının ürünü olarak gören Cansever, yapıların hayat düzenimizin çerçevesini oluştururken, hayat tarzımızı da şekillendirdiğini yazıyor, “İslam’da Şehir ve Mimari” kitabında. Tabiat çevremiz nasıl ki psikolojimizi etkiliyorsa kendi ellerimizde oluşturduğumuz yapay çevremiz yani mimari de ruh halimizi etkiliyor kaçılmaz olarak; etkilemekten de öte, sürekliliğine bağlı olarak kişiliğimizi şekillendirdiğini bile söyleyebiliriz.

"İnsan çevresini biçimlendirirken ya psikik hayat güçlerinin etkisi altındadır yahut doğrudan doğruya onlar tarafından yönlendirilmektedir. İnançları, varlık ve kendisi hakkındaki telakkisi, değerler hiyerarşisi, psikik hayata ait davranış ve tavırları fikri-ruhi varlık düzeyleri, aile hayatının özelliklerini ve aile fertleri arasındaki ilişkileri etkiler; onlara şekil verir. (s 19)" diyen yazar kişinin inanç sisteminin mimarideki belirleyiciliğine dikkat çektiikten sonra, Müslüman'a ait bir mimarinin ancak tevhid kavramı üzerinde geliştirilebileceğini ifade ediyor.

Dünyayı güzelleştirme çabasının, varlığı birlik halinde kavrayan tevhit odaklı ilerlemesi Müslüman için vazgeçilmez önemde. Evleri, mahalleleri ve şehirleri İslam'ın varlık telakkisini yansıtan ve Müslüman ahlakının her yönüyle hayat bulacağı bir çevre olarak tasarlanması gerektiğini söyleyen Cansever, insan fitratına uygun mekânlar inşa etmemiz gerektiğini söylüyor. Bunun da ancak zahiri/fiziki dünya ile batını/manevi dünya arasındaki birlik anlamında tevhidi esas alarak imar edeceğimiz çevre ile mümkün olabileceğini vurguluyor her fırsatta.

Malumdur ki, zahir ve batın çift yönlü diyalektik bir etkileşim içindedir. Dış alem iç alemi, iç alem dış alemi sürekli bir biçimde etkiler. İnsanın çevresi ruhuna işler, ruhu da çevresini inşa eder. Büyük binalar kurma yarışının nefsimizin tekebbürü ile ilişkisiz olduğunu kim söyleyebilir; aynı şekilde yine o kocaman binaların içimize kasvet verdiğini, bizi küçülttüğü ve ezdiğini kim inkâr edebilir. En nihayetinde insanın varoluş gayesini gerçekleştirmesinde, manevi olgunlaşmasında ve bu dünyayı tanzim etme, düzenleme ve şekil verme çabasında en önemli meselelerimizden birisinin mimari olduğunu, şehir kurmak olduğu kesin bir şekilde kabul edilmelidir. Bununla beraber varlık telakkimizin yansıması olacak bu özlediğimiz tarzda İslam şehirlerinin mahallelerden teşekkül ettiğini; bize yani Müslüman'a uygun bir mahalle teşkilatı kurmanın da onu inançlarımız ve insan ruhu ile mütenasip bir tarzda imar etmekten geçtiğini görmek durumundayız. Lütfi Bergen'in ifadesiyle "mahalle medeniyetin cüz'üdür." Medeniyet iddiası taşıyan herkesin ilk dert edinmesi gereken konuların başında Müslüman'ca yaşanabilecek bir çevre imar etmek gelmelidir kanımızca. İçinde hayatın aktığı çerçeveyi sunması bakımından ev-mahalle-şehir düzenini/mimarisini Müslüman'ca ilkelere uygun, yeniden kurabilmiş olsaydık bugün aile, kadın erkek ilişkileri, kadının istihdamı, çocuk yetiştirme vs. gibi sorunlarımızın büyük ölçüde kendiliğinden çözülmüş olduğunu görecektik. Örneğin aile kurumunun; mimari tasarımı, iktisadi ve hukuki teşkilat yapısı ile yeniden ele alınması gereken bir mahalle bağlamına oturması sayesinde hayatini sürdürülebileceğini düşünüyoruz. Zira aile olunabilecek, yuva kurulabilecek evlerimiz yok artık. Kadın erkek ilişkileri ve aile üzerine tüm meseleleri hakkıyla tarif etmeyi başarabilirsek dahi, akabinde çözüm niyetine öne sürülecek bütün fikirler gidip gidip "mekân" problemine tosluyor; daha doğrusu "mekânsızlık".. "Mekânsızlık" problemi esas olarak çözülmesini arzu ettiğimiz sorunlarımızın başta gelen müsebbiplerinden biridir.

Ancak gidişata bakınca çok ümitli olamıyoruz. Çünkü maalesef şehirlerimiz gitgide batı medeniyetinin ürettiği kentlere benziyor. Mimarinin insanın duyguları, davranışları, kişiliği üzerindeki etkisi; dolayısıyla tüm toplumun genetik kodları, onu diğerlerinden ayıran hususiyetleri üzerindeki tayin edici rolü ciddiyetle ele alınmış olmadığından pervasızca, hesapsızca gökdelenler, rezidanslar inşa ediyoruz. Evlerimiz ve şehirlerimiz şahsiyetini yitirmiş haldedir. Bu ikisinin arasında mahalle zaten yok olmuştur; mahallenin, ikametgâh adresinin resmi kayıtlarda tarif edilmesini kolaylaştırmaktan öte bir anlamı yok artık. Yeni kentlerde ortalama bir vatandaş mahallesinin sınırlarının nerde başlayıp nerde bittiğini bile bilmez çoğunlukla. En küçük yerel yönetim birimi olarak mahallenin kaybı kendi kendini yönetme, yetiştirme ve eğitme imkânını da ortadan kaldırmış bulunuyor. Evlerimiz ise, tüm anlamlarından soyularak yalnızca barınma gereksinimini karşılayan yapılara dönüşmüştür.

Medeniyet tasavvurumuzda dindarlık aile/ev içinde tek mil yaşanabilir; ev de mahalle kültürü içinde kendi esas manasını bulur; mahallelerde ancak bu suretle bir İslam şehri meydana getirebilirler. İçten dışa doğru genişleyerek birbirlerini kuşatan, koruyan ve bir cemaat dini olan İslam'ın kamil anlamda yaşanmasına imkan sağlayacak maddi ve manevi kurumlardır bunlar. Birey olmayı dayatan modern dünyaya inat Müslüman cemaat insanıdır.

Cansever'in kitabında en çok eleştirdiği konulardan birisi de her düzeyde mimari planlamanın bir takım teknokrat ve bürokrat elinde merkezi kararlarla tayin edilmesidir. *İnsanları dev apartman bloklarına tıkıştırarak ve insanın kolektivite ile özel, bilinçli ilişkisini imkânsızlaştıran merkeziyetçi-teknokrat despotizmi sona ermelidir. (s 95)* Bu eleştirisinde ne kadar haklı olduğunu bugün için çok iyi bilmekteyiz. Bu bürokratik sınıf sadece kâğıt üzerinde kar zarar hesabı yapmakla yetinmekte. Varlık idrakimizin ve İslami yaşam şeklimizin yanında, yerel ihtiyaçları ve mahalli çözümlemeleri de dikkate almadan rant maksatlı yapılan kulis faaliyetlerinin etkisi altında bire bilmem kaç nispette imar izinleri ile yüksek ve estetikten yoksun binalar dikiliyor. Gerçi şaşırmamak lazım; zira bu işten arsa sahibi, belediye, merkezi otorite ve ilgili kamu kuruluşu, konut sahibi olacak kişi memnun ayrılıyor. İş, insanın çevresini güzelleştirmek vazife ve mesuliyetini yerine getirememiş olmakla neticeleniyor. En çirkini de tüm bu yapılanlar büyük bir marifet gibi anlatılıyor. Oysa "Kentsel Dönüşüm" "Kente Dönüşümü" tahkim etmekten başka bir işe yaramıyor ne yazık ki. Kentsel dönüşüm sanki bu ülkeden bir 'Turgut Cansever' geçmemiş gibi uygulanıyor.

Bize bu düşünceleri ilham eden; mimarinin sadece estetik bir mesele olmadığını, bir İslam şehrinin ve Müslüman mimarisinin mahiyeti ve onu nasıl inşa edilebileceğini çarpıcı ve derinlikli bir biçimde anlatan T. Cansever'in "İslam'da Şehir ve Mimari" kitabını; yanı sıra bir eve sahip olmanın ve onu kaybetmenin hakikatte ne anlama geldiğini anlamak için de Lütfi Bergen'in "Kozmosta Yerlilik-Evlerimizi Kaybediyoruz" kitabını hararetle tavsiye ediyoruz. Cansever, mimariyi insanın kainatta varoluş gayesinin sırrına yaslanarak idrak etmeye çalışıyor/çağırıyor; Bergen ise ev'imizi yitirmenin metafizik mahiyetini irdeliyor.

Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichman ve Raci Tetik (Mehmet Alaca)

İşkence, zulüm, katliam itaat ve fikirsizlikle geçirilebilir mi? Darbe tarihimizin ağır günlerinde masumlara çektirilen acılar'biz emir kuluyduk' ifadeleriyle affedilebilir mi? Sahi itaat insan olmaolgusunu yok eder miydi? Veya özgür düşünmeyi mi engellerdi?

Nazi Almanyası'nda Yahudilerin gettolara ve toplama kamplarına nakil edilmesinden sorumlu Otto Adolf Eichmann 11 Mayıs 1960'ta Arjantin Buenos Aires'te Mossad tarafından yakalanıp, yargılanmak üzere İsrail'e kaçırlılır. Aylar süren mahkeme sırasında 15 ayrı suçtan yargılanır. Bunların arasında Nazi dönemi boyunca, özellikle de 2. Dünya Savaşı sırasında Yahudilere ve insanlığa karşı işlediği suçlardan suçlu bulunur ve idama mahkum edilir. Hikaye böyle başlar, İsrail'in müthiş medya manipülasyonu ve şovuyla idama adım adım gidilir. Hannah Arendt'in 1963 yılında yayımlanan Eichmann Davası'na ilişkin *Kötülüğün Sıradanlığı* isimli kitabı Yahudi sorunu ve Antisemitizm düşüncesi bakımından önemli tartışmaları içerdiği gibi zulüm, özgürlük ve fikirsizlik arasındaki pamuk ipliğine bağlı ilişkiyi görmek açısından da önemli.

Adolf Eichmann'ın, güvenliği için inşa edilen cam kabindeki bu orta boylu, narin, orta yaşlı, tepesi iyice açılmış, çarpık dişli, miyop olduğu için o incecik boynunu duruşma boyunca turna gibi kürsü tarafına uzatan (izleyicilerle bir kere bile göz göze gelmeyen), duruşmadan çok daha önce sinir bozukluğu yüzünden başlayan ağız tikine rağmen çaresizce kendini kontrol etmeye çalışan ve çoğu zaman da bunu başaran adam rolünü vurguluyor. Yargılanan bu adamın yaptıkları; Yahudilerin çektiği acılar, Almanlar ya da insanlık, hatta antisemitizm ya da ırkçılık bile değil. (s.15)

Eichmann'ı 'Tanrı'ya karşı suçluluk duyuyor, hukuka karşı değil' diyen avukatı Dr. Robert Servatius savunmakta ve Eichmann'a itham edilen suçlamaları reddetmektedir; çünkü Eichmann Nazi hukuk sistemine göre yanlış bir şey yapmamış, itaat etmekle yükümlü olunan emirleri gerçekleştirmiştir. Saniğin ifadesiyle, cinayet suçlamaları asılsızdır, hayatı boyunca kimseyi öldürmemiş, bir Yahudi'nin ya da Yahudi olmayan birinin öldürülme emrini vermemiştir. Kendisinin ancak Yahudi katliamında yardım ve yataklıkla suçlanabileceğini söylemektedir.

Yalnızca yasaların gereğini ve Führer'in emirlerini yerine getirdiğini sürekli vurgulayan Eichmann yasalara bağlı bir vatandaş olduğunu düşünmüştür. Yasalar çerçevesinde kalmaya her zaman çok dikkat eden sanık bir süre sonra körü körüne itaatini "ölü yıkayıcının elindeki ölü gibi itaatkar olma"ya benzetmiştir. Yahudi sorununu nihai çözümle noktalayan emirler gelince Eichmann'ı teselli eden düşünceler, 'kendi fillerinin efendisi olmadığı' ve 'hiçbir şeyi değiştiremeyeceği'dir.



Olaylara bakışı değişen Eichmann'a göre; olan olmuştu, bunları inkar etmeye niyeti yoktu; dahası, "veryüzündeki bütün antisemitlere ibret olsun diye, herkesin gözü önünde kendini asmayı" teklif etmişti. Ama bu sözleri, yaptıklarından pişmanlık duyduğu anlamına gelmiyordu: "Pişmanlık küçük çocuklara mahsustur." (aynen böyle!) diyordu. (s.35) Hazır kendini asma mevzuu açılmışken tarihimizin Eichman'dan eksik kalır yanı olmayan müstesna şahsı Kenan Evren'in şu cümlesi de kulaklarımızda yankı buluyor: "Yargılanırsam kendimi asarım!"

Mamak Zindanı'nın Eichmann'ı

Arendt'in kitabını okuyunca, TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu temsilcilerinin bir süre önce Mamak Zindanı'nın nam-ı meşhur komutanı Raci Tetik ile görüşmesinin [1] sonuçlarını hatırladım. O an kafamda çakan şimşekler tarihimizin karanlık günlerinde ne çok Eichman'ın var olduğuydu. Zira Tetik'in de hiç pişman olmadığını görüşme sonrası komisyon üyelerinden Atilla Kart'ın açıklamalarında görmek mümkündü: "En küçük bir pişmanlık hatta üzüntü emaresi bile göstermeyen bir tavır var. Bütün o işkenceleri, oradaki baskıları da 'Bunlar bizim, benim disiplin anlayışım, yönetmeliklerin ve üstlerimizin talimatı' şeklinde değerlendirdi. İşine gelmeyen noktalarda hatırlamıyor. Esas itibarıyla 31 bin insan geçmiş oradan. Bunlardan sadece 4 bini ceza almış diğerleri hepsi beraat etmiş. 'Bu konuda herhangi bir üzüntünüz, bir pişmanlığınız var mı' sorusuna 'hayır' diye cevap verdi."

Bizzat mezkur şahıs tarafından işkence gören Sırrı Süreyya Önder ile Tetik arasında yaşanan diyalog da durumun vahametini görmek açısından önemli:

- Tetik: Geleceksiniz diye 15 gündür psikoterapi yapıyorlar. Östrojen verdiler, kadın gibiyim şimdi.. 'O kılıksız olan Apo'nun partisinden. Ona dikkat et, seni çok sıkıştırarak. Sinirlenme' dediler. Bıyığından da belli, bak diğerlerine hepsi adam gibi.

- Önder: Burası Mamak değil haddini bil, terbiyeli olmaya davet ediyorum, karşında halkın temsilcisi var.

- Tetik: Kusura bakma, gerçi mert birine de benziyorsun...

- Önder: Soruşturmada ne hüküm verilir bilmem ama bu hakaretin için seni mahkemeye vereceğim. İşe buradan başlayabiliriz. Siz de İlhan Erdost ve Mustafa Yalçın'ın katledilmesini anlatmakla başlayabilirsiniz....

Önder daha sonra yazdığı yazıda [2] Tetik'i anlatırken şu ifadeleri kullanıyordu;

Raci Tetik, kendisini dinlememiz için hazırlanan salona girdiğinde o heybeti gitmiş, koltuk değnekleriyle ayakta zor duran bir canlıya dönüşmüştü. Kulakları da ağır işitiyordu.

Ne yaptıysa yönetmeliklere uygun olarak yaptığını söyledi. Üstelik daha ileri giderek evladı bile olsa aynı şeyleri yapmakta tereddüt etmeyeceğini söyledi. Kıbrıs savaşında görev yapıp yapmadığını sordum, "Yaptım" dedi... Kimseyi öldürüp öldürmediğini sorduğumda "Ben niye öldüreyim, emrimin altında bir sürü asker vardı, komutan sevk ve idare eder" dedi. Bize Mamak'ta böyle anlatmazdı oysa...

Bir ara gözleri daldı ve anasını, babasını, kardeşliğini Erzincan depreminde kaybettiğini ve devletin kendisini önce Darüşşafaka'ya, sonra da askeri okula aldığını anlattı. Bu yüzden sağcı-solcu demeden devlete karşı gelen herkesi disipline sokmak istediğini söyledi. Tek 'insani' an da bundan ibaretti... Ben baktım, deprem ve yetimlikten başka hiçbir insanilik göremedim...

Bütün bunlardan bir üzüntü yaşayıp yaşamadığını sordum. "Asla!" dedi.

Eichmann'da gördüğümüz suçluluk psikolojisinin aynını bu konuşmalardan çıkarsamak mümkün. Zira tıpkı Eichmann'ın mahkeme sonlarına doğru tavrının değişmesini karmakarışık bir ruh haliyle de olsa bu vakada da ayan beyan görebiliyoruz. Raci Tetik, 11 Eylül 1988 tarihinde Milliyet gazetesinde yer alan röportajında "Ben bir işkenceciyim, beni pohpohlayarak kullandılar" deyip ve şu ifadeleri kullanmıştı: "Geldiğimde görev yapılmıyordu. Başa geçtim, örnek oldum. Talimatnameleri, kanunları uygulamaya başladım. Ama orası cezaeviymi. Hastane, okul, aşk gemisi veya yat kulübü değildi."

Soykırım ve işkence, fikirsizlikle geçiştirilemez!

Arendt'e göre Eichmann bir canavar değildi, "sadece ne yaptığını hiç fark etmemişti" Onun, dönemin baş suçlularından biri haline gelmesine neden olan, 'fikirsizlik'ten başka bir şey değildi. Fakat fikirsiz olmak tamiri mümkün olmayan felaketlere yol açtı. Nitekim Yahudilerin uğradığı bu kırım sadece fikirsizlikle geçiştirilemezdi. Tetik örneğindeki gibi sadece emir komuta

zincirinin gereklerini yerine getirmekle de açıklanamazdı. Eichmann da kendisini "Bu suçları ben değil, içinde yer aldığım düzen ve koşullar gerçekleştirmiştir" şeklinde savunmuştur.

Hannah Arendt, 'itaat' sözcüğünü özgürlükle, hatta onurla ilişkilendirse de, adaletin tesisinde itaatin rolünün olmadığını da defaatle belirtmektedir. Arendt felsefesine siyaset kavramı için özgürlük olgusu hayati önem taşımakta ve siyasetin olmazsa olmazıdır. Zira ona göre özgürlük olmadan adalet olmaz.

Mezkur sanık "Biz yapmasak başkası yapacaktı" "Emirleri ve yasaları uygulamaktan başka yapılacak bir şey yoktu." ifadeleriyle kendini savunsa da Arendt, emirleri yerine getirdiğini söyleyerek masumiyet zırhına bürünemeyeceğini ifade eder. Tam bu bağlamda kötülük ve fikirsizlik birbirleriyle iç içe geçmiştir. Körü körüne bir inanca bağlılığın adaletle engel olacağını belirten Arendt, adaletin insan onurunu korumakla mükellef olduğunu, bunun da ancak özgürlükle sağlanacağını ifade eder.

Tetik'in sistem aygıtına ibadet edercesine uyguladığı işkenceler itaat ve fikirsizlik bağlamında görmezden gelineceği anlamına gelmeyecektir. İtaati ve fikirsiz olması da onu bağışlamaya sebep değildir. Yapılan bu adaletsizlik insan onurunu zedelemiştir ve karşılık bulması elzemdir. Acaba hala mı yaptıklarının farkında değiller?

[1] İşkencecisiinden 28 yıl sonra hesap sordu <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1104831&CategoryID=77>

[2] Yetim ile Kılıksız, Radikal, 22.10.2012
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1104947&Category>

Eleştiri Kuramlarına Bir Bakış (Abdulkadir Hacıaraboğlu)

Dilde yapılan değişikliklerin görünüşteki kadar masum olmadıkları bir gerçek. Ki bu değişiklikler salt uluslaşma süreci içerisinde bir nokta olarak okunursa gerçek mahiyetlerinden bağımsız olarak değerlendirilecek ve öze ilişkin bir kavrayışın önüne geçeceklerdir. Çünkü değişen sadece harfler, sözcükler ya da ifade kalıpları değildir; değişen, bir toplumun düşünce sistemi olarak dil ve hayatı bütün olarak kavrama biçimidir. Düşüncenin dil ile olması, düşünülenin dil ile ortaya konulması değil sadece, yaşanan hayata ve onda kayıt altına alınan her şeye anlamın yüklenmesi de dilin insan için varoluşsal kıymetini göstermektedir. Nitekim dil olmasa insan bir zihniyet geliştiremeyecek ve tabiatı olduğu gibi, salt nesnellik ile görüp kendisi, diğer insanlar ve tüm canlı cansız varlıklarla kâinatı mesaj içermeyen boş bir levha gibi görecekti.

Dilin bir işlevi, zihnî yapının oluşumu olduğu gibi bunun yansımasını da sunmasıdır. Sadece ferdi değil, toplumsal olarak da hayatın anlamlandırılmasına dair izler barındırır. Bu yönden Osmanlıca içerisindeki kelime ve terimlerin cumhuriyet döneminde karşılığı olsun diye türetilenlerle arasında Arapça-Farsça ile Türkçenin bir karşılığı olmasından ziyade toplumsal organizasyonlar arası bir çatışma vardır. En basit örneklerle ifade edersek "millet" kavramına yüklenen anlamın kaymasında açıkça görülen bu karşılık, geleneksel toplum biçiminin kalıntıları üzerine inşa edilen modern yapıların açık bir paradigma değişikliğinden hareket ettiklerini görebilmemizi sağlar. Sadece devlet idaresi ya da toplumsal yapılanma değişimi değil, değer üretici dinden dış kaynaklı değerleri aşılama yolunun tercihi, üretim rejiminden sosyal hayatın düzenlenmesine kadar dünyaya ve içindekilere atfedilen değerlerin tamamında köklü bir değişim öngörülmüştür. Elbette ki bu radikalizmden her şey kadar düşünce ve sanat da etkilenmiş ve kültür hayatı da dile yansıyan zihniyet değişimine maruz kalarak yeniden biçimlenmiştir.

Batı'da sanatın anlamına ilişkin bir diyalektik arayış ile ortaya çıkan eleştiri kurumu da kültür hayatımız içinde bu değişimin bir gereği olarak yer bulmuştur denilebilir. Özet bir biçimde "Yapıt ve yazarları incelemek, onları aydınlatmak, açıklamak, değerlendirmek" (Carloni ve Filloux,1984:IX) olarak tanımlanabilecek olan eleştiri, Avrupa'dan yazımıza aktarılan diğer türler gibi tam olarak bir



karşılık bulamamıştır. Bu dâhil olma meselesi doğal olarak sadece bir türün aktarımı değil, aynı zamanda ona ait kuramların, yöntemlerin ve biçimlerin de aktarılmasını içermiştir.

Devellioğlu'nun *Lûgat*'inden öğrendiğimize göre tenkid, nakd (para) kökünden gelmektedir. Doğru kullanımı olan intikad "*kalp parayı gerçeğinden ayırma*" işidir ki Fransızcadan dilimize giren kritik (*critique*), bu ayırma işi ile tanımlanır. Eleştiri, yukarıdaki tanımlamadan da anlaşılacağı üzere bir eser ya da düşüncenin belirli kriterlere, esaslara göre incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Eleştirmenin yöntemine ve eleştiriye yüklediği anlama göre de eserin edebî biçimi, yazınsal tür içindeki yeri, sosyolojik ya da tarihsel durumu gibi esere ait bir takım değerleri öne çıkarır, tartışır ve kıymetlendirir.

Edebî bir tür mü yoksa edebiyata dışarıdan ve mesafeli bakan bir inceleme tarzı mı olduğuna dair farklı görüşler bulunsun da sağlam ve tutarlı bir eleştirinin bakış açısını ve yöntemini belirleyen bir kurama dayanması gerektiği muhakkaktır. Sanatın, özeldeyse edebiyatın ne olduğuna dair bir fikrî taban olmaksızın bir eserin eleştirisi yapılamaz. Bu yapılmadığı takdirde eleştiri yüzeysel bir tahlil veya deneme olmaktan ileri gidemeyecek ve esere herhangi bir değer katmayacaktır. Bu sebeple eleştiricinin yöntemi, bir edebiyat kuramına bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* kitabında bu çerçevede eski Yunan'dan başlayarak sanat ve edebiyatın ne olduğu üstüne geliştirilmiş Batılı teorilerle, bu teorilerin bakış açısına göre eserin kritik edilmesi olarak eleştiri yöntemlerini incelerken temel olarak dört kısma ayırır konuyu: Yansıtma kuramları ve ona bağlı dış dünyaya dönük eleştiri, anlatımcılık ve sanatçıya dönük eleştiri, biçimci, yapısalci kuramlar ve esere dönük eleştiri, okur merkezli kuramlar ve okura dönük eleştiri.

1. Yansıtma Kuramları ve Eleştiri

Bir sanat eserinin ait olduğu gerçeklik düzlemini yansıttığından hareket eden yansıtma kuramları Platon'un hocası Sokrat'tan öğrendikleriyle ortaya çıkmıştır. Platon sanatı kendi felsefesinin içinde anlamlandırır ve ona bilgi ve ahlak yönlerinden bakar. Sanatın bilgiyle ilişkisi yönünden Batı felsefesi üzerinde aşikâr bir tesiri vardır Platon'un. Onun gerçek bilgiyi ideaların bilgisi olarak görmesi ve bu dünyaya ait her şey gibi bilgiyi de sadece ideaların yansıması olarak kabul edişi, sanatın verdiği bilgiyi önemsememesine sebep olur. Platon için sanat, ideaların kopyasını ihtiva eden bu dünyanın yansıtılmasıdır ki bu da onu kopyanın kopyası olarak nitelemeye yeter. Sanatçı da bir tür bilgi aktarıcısıdır. Ne ki bu bilgi, felsefe gibi yüksek bir bilgi değildir. Kaynağı hakikat olsa da düşüktür. Filozoflar gerçek bilgi olan ideaların bilgisine sahipken zanaatkârlar da bu dünyanın bilgisine sahiptir. Sanatçı, zanaatkârdan ayrı olarak gerçek bir bilgiye de sahip değildir. Çünkü sanatçı ya tanrının yarattığı kopyaları ya da diğer insanların ve zanaatkârların ürettiği kopyaları kopyalamaktan öteye gidemez. Sahip olduğu bilgi duydukları ve gördükleridir ki bu da sanatçıyı hakikate ilişkin olarak yetkisiz kılmaktadır. Yani bilmediği konularda ahkâm kesen birisidir. Bununla birlikte Platon, idealist felsefesi dâhilinde inşa ettiği ideal devlet anlayışında sanatçıyı bu yüzden denetim altına almak, gerçeğe dair öğretici olmayan bilgisini yaymasını yasaklamak düşüncesindedir. Toplum için yanıltıcı olacak olan bilgi ahlak için de zararlı olacaktır.

Buradan hareketle Platon'un kavrayışında sanatın, bilgiyi aktaran ve toplum ahlakı üzerinde etki eden bir müessese şeklinde işlevselleştirildiği söylenebilecektir. Sanatsal üretimi belirli bir işlev içinde ve değere bağlı olarak ele alan bu bakışın eleştirisi de bu yöndedir. Yansıtmacı kuram içerisinde eser, işlevsel ve değerlerle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Modern zamanlarda tam aksi istikamette bir felsefenin mahsulü olan Marksist eleştirinin materyalist yapılanışında aynı sav yeniden inşa edilir. Ne var ki Marksist eleştirinin temellendiği gerçekçilik anlayışı, Platoncu yorumun idealize edilmiş gerçekliği yerine, içinde yanlışlıkları, çirkinlikleri de barındıran alelade gerçekliği öne alır. Sanat bu yorumda da hala bir aynadır: Gözlem sahibi olan sanatçı, dış dünyayı her yönüyle yansıtma gayretindedir. Marksist estetik, bunu biraz incelterek gerçekliğin toplumcu bir biçimde işlenmesi üstünde durmaktadır.

Yansıtmacı kurama bağlı olarak gelişen farklı eleştiri yöntemlerinin hepsi, edebî/sanatsal eserin mevcudiyeti aktardığı yahut gerçekliğe bağlı bir düzlemde ortaya çıktığı esasına dayanırlar. Buna göre de sanattan edinilecek olan bilginin ve sanat ile tahakkuk edecek olan ahlakın türü ve etkisi eleştiride önemli bir kıtas meydana getirmektedir. Bu yönden yansıtmacı eleştirel bakış; bilginin mahiyeti ve gerçekliğin nedenselliğine dair öğeleriyle meşguldür. Genel anlamıyla sanat eserinde sunulan gerçeğin tutarlı olup olmadığı, bir fayda tesis edip etmediği gibi konuları ele alır. Yansıtmacı bir eleştirel yaklaşım güzelliği biçimsel bir değer olarak ele almakla birlikte eserin

bütünü açısından işlevsellik temelinde tenkide başvurarak, eseri sosyal ve tarihsel geçerliliğine göre anlamlandırmaktadır.

Bu noktada tarihsel eleştirinin de burada zikredilmesinde fayda var: Bir eserin estetik değerinin belirlenmesinde, eserin oluşturulduğu tarihsel koşullar içinde ele alınmasından hareket eden tarihsel eleştiri, sanatın zaman karşısında bağımsız olarak irdelenebilme imkânını sorgular. Bunun yöntemiyse öncelikle eserin kendi tarihsel durumuna ait analizin gerçekleştirilmesi, müteakiben kendi çağına ait bu eserin, o çağdaki estetik değerini halen daha sürdürüp sürdürmediğinin tespit edilmesidir. Tarihsel eleştirinin bu yönden tarihsel bilgi birikimi yanı sıra, dönemsel olarak belirebilen zihniyet taramasına ve dünya görüşlerine hâkim olmayı gerektirdiği açıktır.

Yansımacı eleştiri için bir diğer yöntem de sosyolojik eleştiridir. Bu eleştirinin güç kazanması, sosyolojinin bir disiplin olarak ortaya çıktığı XIX. asra tekabül etmektedir. Yöntemi ilk olarak geliştirip kullanan Taine, toplumsal olayların da biyolojik ve fiziksel olaylar gibi doğa yasalarına benzer bir takım yasalara bağlı olduğu fikrinden hareket eden Comte düşüncesine paralel bir gerekirci açıklamaya başvurdu.

Tarihsel felsefe ile beraber sosyolojik olanı da materyalist bir perspektifle inceleyen Marksist ideolojiden ilhamla da Marksist eleştiri kurulmuştur. İlhamla diyoruz çünkü Marx ya da Engels edebiyat eleştirisi yazmışlarsa da doğrudan bir eleştiri kuramı inşa etmemişlerdir. Marksist felsefenin temelini oluşturan diyalektik materyalizme bağlı kalarak Marksist eleştiri, tarihsel ve sosyal sorunu normatif olarak incelediği gibi estetiği de yine aynı perspektif içinde çatışma kuramı dolayımından ele alır: Sanatın ve tüm nitelikleriyle sanat ürünlerinin, iktisadî altyapı ve sınıf çatışmalarıyla ilişkilerini tespit ederek bunların nedenlerini merkezine alır.

2. Anlatımcı Kuramlar ve Sanatçıya Dönük Eleştiri

Yansıtmacı kuramın, sanatı dünyayı yansıtan bir ayna saymasının aksine romantizm, izlenimcilik gibi akımların toplanabileceği anlatımcılıkta sanat, sanatkârın duygularının ifadesi olmaktan ibarettir.

Anlatımcı sanatın ihtiyaç duyduğu bireyci perspektifin dışavurumuna imkân sağlayan modern felsefe ve Rönesans'ın etkisiyle liberal değerlerin yükselmesi, sanatı birey odaklı/bireyden hareket ederek anlamlandırmanın yolunu açmıştır. İlk olarak romantizmle ortaya çıkışı anlatımcılığın, bireyleşmeyi duygusal yapı ile tanımlamasının, yani hakikat ya da bilgi gibi zihnin düşünsel arayışları dışına çıkılması demektir. Anlatımcı sanat, gerçeklik diyebileceğimiz dış dünyaya uzanabilirse de bunu yaparken eseri alımayanlara verdiği gerçekliğin özü ya da teferruatı değil, sanatçının üzerinde yarattığı tesirden arta kalanlardır. Böyle bir yöntem de doğal olarak sanatçıyı, sanatın önüne geçirmekte ve onun özne duyumsayışı eseri anlamlı kılmaktadır. Bu anlamın konumu, yani sanatçının sunduğu değer kim tarafından anlamlandırılacağı meselesi, anlatımcılığın iki farklı türünü var eder: Romantik akım, anlamı sanatçıya mahsus bir öge olarak ele alırken anlatımcılığın bir aktarım olduğu görüşü, anlamı da alımayan kişiye bırakır.

Anlatımcı eleştiri de doğal olarak sanatçı odaklıdır: Sanatın özü yaratma eylemidir ve yaratma da duyguların anlatımı (ifadesi)dir. (s.104) Burada anlatım ile adlandırma farklılığı üstünde duran romantikler anlatımı, duygunun adını verip betimlemekten farklı olarak bireyselleştirilerek somutlaştırılması olarak tanımlarlar. Sanatçı kendi duygusunu dile getirdiği, samimi olduğu ölçüde başarılı sayılacaktır. Çünkü anlatımcı eleştiri, sanatçının kişiliği ve psikolojik durumuyla alâkalı bir takım sonuçlara ulaşarak eseri kıymetlendirmekten yanadır.

Anlatımcılığı aktarım olarak ele alan Tolstoy ise, sanatı sanatçının öznelliğinden uzaklaştırarak ona ulaşanları da dâhil ettiği bir nesnelliği amaçlar. Romantikler gibi sanatın duygunun ifadesi olduğunu düşünen Tolstoy, duygunun aktarılabilmesi ve alımlayanda da aynı duyguların uyandırılması kıstasına başvurur. Bu, aynı zamanda sanatın duygular yoluyla ahlaki bir vasıtaya indirgenmesi anlamına da gelmektedir. Ancak bu basitleştirme anlamına gelmemiş olduğundandır ki Tolstoy sert bir eleştirmen olarak belirir: Kendine ait eserlerin çoğu olmak üzere birçok meşhur ismi kötü sanat yapmakla itham eder. Michelangelo, Monet, Renoir, Dante, Shakespeare, Goethe, Puşkin sadece bunlardan bir kaçıdır. İyi sanatçı olarsa dinsel duygularını beğendiği Hugo, Dickens, Dostoyevsky ile birkaç isimden ibarettir. Tolstoy'un eleştiri metodunda bir diğer kıstas, temsil edilen değerlerin karşılık bulacağı kitlenin seçimidir. Bu yönden zenginlerin sanatını sadece eğlence amaçlı olması yönünden kötülerken halk tarafından anlaşılacak olan ve halkın talep ettiği sanatı yüceltmeyi seçer.

Bu noktada Moran, sanatın yığınlara seslenebilme şartını bugünkü kitlenin talepleri üzerinden değerlendirirken; Tolstoy'un çağdaşı üst tabakanın arzularıyla bunlar arasında bir benzerliği göz önüne serer. Bugün kitlelerin talebi, zevke kucak açan, cinsel duygulardan şiddet gösterilerinden başka bir şey değildir. (s.127)

Sanatçıdan hareket eden bir diğer eleştiri yöntemiye Freud'un uygulamalarından çıkarılan Psikanalitik yöntemdir. Freud'un sanatçıyı nevrozlu/hasta olarak görmesi sadece bir tespit taşımaktadır, ancak eserin niteliği ve kalitesi hakkında bir çözümleme yapmamaktadır.

3. Biçimci Kuramlar ve Esere Dönük Eleştiri

Eserde yansıtılan gerçekliğin ve sanatçının duygu dünyasının dışında eleştiride bir diğer kuram da sanatı biçimsel düzeyde ele alan ve eseri sanat eseri olmaklığıyla kritik eden genel bir biçimcilik anlayışdır bu.

Biçimci olan Yeni Eleştiri kuramı, sanat eserinin diğer yapıtlardan farkını, *"dış dünya ile, sanatçı ile ya da okurla olan ilişkisinde değil eserin kendi düzeninde bulur."* (s.159) Yeni eleştiri için eser; tüm koşullardan bağımsız, kapalı, dilsel bir düzenden ibarettir. Burada kullanılan düzen sözcüğü tesadüfi değildir: Eserin tüm öğelerinin (ses, cümle, anlam, konu) her biri bir bağıntı içinde birbirleriyle kaynaşır ve yekpare bir bütün teşkil eder. Bu yönüyle eser organik bir varlık gibi; öğelerin işlevsel bir değer taşıması ve bütüne hizmet etmesi ile tanımlanır. Eserde bu öğeleri bütünleyen düzene biçimdir: Sanatçı, belirlediği konuyu işleyerek bir içerik haline getirirken ortaya koyduğu yapıdır biçim. Yeni Eleştiri, sanat için sanat görüşü ya da sembolistlerin biçimle içerik arasındaki mesafeyi açarak yaptıkları gibi sanatı saf biçim olarak ele almalarını eleştirerek; sanatı, içeriğin biçimle düzene sokulması olarak değerlendirir. Bu sayede biçim-içerik karşıtlığını çözmek gibi bir amaç vardır. Yeni Eleştiriciler için sanat, estetik bir yaşantı üretmesi itibarıyla işlevsel bir araçtır. Bunu başarabilmesi de yetkin bir içeriğin güzel bir biçimle sunulabilmesidir.

Eserden hareket etmek noktasında Rus Biçimcilerse Yeni Eleştiricilerle aynı çizide olmakla birlikte dil olgusunu öne almalarıyla onlardan ayrılırlar. Edebiyatın malzemesi olarak dil, Yeni Eleştiriciler için bir üretim vasıtasıyken Rus Biçimciler, dilin metin içindeki düzenlenişleriyle meşguldürler. Bu yönden Yapısalcı eleştirinin de habercisi olan bu anlayış, şiiri kendi kendine gönderme yapan dilin düzenleniş, romanı da kurgu ve kronoloji arasındaki karşıtlığın düzenleniş olarak ele almışlardır. Bu ayrıma bağlı olarak eser içindeki kurguyu; yaşamın tekdüze, alelade ve kanıksanmış gerçekliğini yeniden düzenlemesi olarak incelemişlerdir.

Rus Biçimcilerin eleştiri yöntemleri ile Saussure'un dil üstüne çalışmalarından yola çıkan Yapısalcılar da eseri her şeyden bağımsız olarak kendi bağlamında ele alan bir eleştiri yöntemi geliştirmişlerdir. Yapısalcı Eleştiri, sözün dil içinde özel, somut bir halde bulunmasından hareketle edebî eseri de gerçek hayat gibi genel bir yapının içinde işlevsel bir özellik olarak görür. Edebiyat da bir iletişim aracı olarak kendine has bir sisteme sahiptir; içindeki öğeler arasında bağıntıları düzenleyen kurallar, yasalar vardır. Bunları tespit edebilmek için eleştirmenin ne yazara, ne tarihe, ne de toplumsal gerçekliğe ihtiyacı yoktur. Metin, kendi kendine yetecektir. Eserin yüzeyde görünmeyen, derindeki yapısını araştıran eleştirici; insan ilişkileri, duygular ya da olayları değil anlatı öğelerinin düzenleniş kurallarını belirleyen sistemi açıklamakla yükümlüdür.

4. Okur Merkezli Kuramlar ve Okura Dönük Eleştiri

Sanatı, sanat olarak yaptığı etki bağlamında ele alan okur merkezli eleştiriler, sanatın kendine özgü kullanımı ve işlevi üstünde dururlar. Bu etkilerin en önemlisi zevk vermedir: Sanat eseri, alılmayana verdiği zevk kadarıyla başarılı sayılmaktadır. Yine de hoşlanma yeterli şart değilse de gerekli şarttır. Bu yönden okur merkezliliğin bir özelliği de faydayı hesaba katmamasıdır. Bir sanat eseri, sadece zevk için değil de başka bir hesaplara okunduğu takdirde ortaya estetik çıkmayacaktır. Başka amaçlar, estetik tutumla çatışacaktır.

Nesnel sanat olmadığı gibi nesnel eleştiri de olmayacaktır okur merkezli kuramlar için. Eleştirmen, bir eseri incelediğinde eser hakkında değil bir okur olarak kendisi hakkında görüşler sunacaktır ve bunun kaynağı da eser ya da sanatçı değil, kendi sanat anlayış ve değeridir. Bu yönden okur merkezlilik eleştiri yazısını da bir sanat eseri olarak kabul eder ve onu, otobiyografi veya denemeye yakın bir değerde görür.

Değerlendirme

Sahteyle gerçeğin ayrıştırılması anlamında tenkid kavramı, İslam sanatına ait teklik sunumu çerçevesinde kıstasını modern kritik olarak eleştiriden çok farklı bir noktada tesis etmiştir. Bu nokta, aynı şekilde sanatın teorik anlamıyla paralel olarak hakikatin temsilinde ortaya çıkan bir bakışa sahiptir. Sonsuz bir zenginliğe sahip olan bu bakış, eleştiriyi salt bir değer çözümlemesi olarak görecektir.

Batı yazın ve düşün alanlarındaysa diyalektik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan eleştiri de nihayetinde belirli kuramlara yaslanmak ve metinleri de buna bağlı olarak tahlil etmek ihtiyacından hâsıl olmuştur. Bu yönden eleştirinin ana işlevi olan açıklama ve yorumlama vasıtasıyla metinsel zenginlik oluşturma ve perspektif sunumuyla göreceli bir değerlendirme yaptığı açıktır. Ne var ki bu durum, sonradan ortaya çıkmışlığına rağmen Batı sanatına mahsus bir yazın geleneği olmasını makul bir sebebe bağlar: Sanatın kavranışında Batı'lı sanatkâr ve düşünürlerin Platon'dan postmodernist kurama dek eriştiği genişlik, bir çokluk perspektifiyle sınırlandırılmıştır. Bu yönden eleştiri kuramları da metinlerin bu çokluk değerleri içinde anlam aramış ve eleştiri sayesinde metnin açıklanması haricinde yazınsal mükemmelliğe ulaşılması da ümit edilmiştir.

Referanslar

Carlioni,J.C. ve **Filloux**,J.C. (1984), *Eleştiri Kuramları*, Terc.: T.Yücel, Kuzey Yay., İst.

Devellioğlu, Ferit (1997) *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi Yay.,Ank.

Moran, Berna (1999), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yay.,İst.

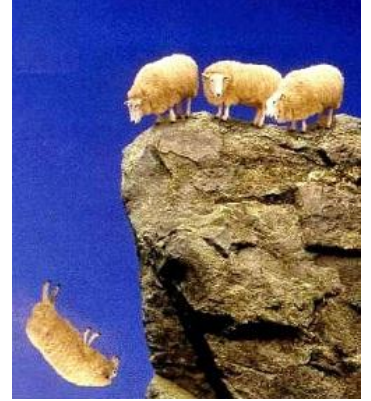
Her zaman haklı çıkma sanatı / Arthur Schopenhauer (my)

Ölmek akli kullanmaktan kolaydır

"... En çok kabul gören önyargılar, halk üzerinde baskı kurmak için en kullanışlı olanlardır. Aristoteles'in dediği gibi α μ εν πολλοις δοκει παντα γε ειναι φανερα[1], yani çoğunluk tarafından desteklenen fikirler gerçek gibi görünür. İnsanlar koçun peşinden giden koyunlara benzerler. Onların gözünde **ölmek akli kullanmaktan daha kolaydır**.

"Kamuoyu" dediğimiz fikir aslında 2-3 kişinin fikridir. Bunu fark etmek için genelleşen fikirlerin nasıl oluştuğuna bakmanız yetmez mi? Bir kaç kişi bir fikir etrafında toplanır, yeterince destekler ve argüman sunar. Sonra bu 2-3 kişiye güvenen, onların zaten herşeyi yeterince bildiklerini ve emek verdiklerini düşünen bir kaç destekçi ilk gruba eklenir. Ortaya atılan tezi ciddi biçimde test etmeye üşenen bir çokları da bunların peşinden gider. Çünkü **üşengeç insanlar için başkasını taklid etmek araştırmaktan daha kolaydır**.

Geri kalan insanlar ise isyankâr, ukala veya sıradışı görünmekten korktukları için herkes gibi yapıp, sürüye uyarlar. Bu aşamadan sonra sürüye katılmak bir ödev olmuştur. Kendi fikrini üretecek zekâyâ sahip insanlar bile korkup susmayı tercih ederler artık. Bundan sonra konuşanlar düşünme kabiliyeti olmayanlardır. Sadece duyduklarını papağan gibi tekrar ederler ama kemikleşen önyargıları fanatik biçimde savunurlar. Farklı düşünebilen insanlarda nefret ettikleri şey aykırı fikirleri değildir. Çoğunluğun aksine akıllarını kullanmaya cüret etmiş olmalarıdır. Zira koyun gibi davranan çoğunluk çaktırmasa bile kendi suçunun yani tembelliğinin farkındadır. Araştırıp öğrenen, çalışıp fikir üretenlerin fikirleri değil çalışkanlığıdır ötekileri sinir eden. Özetlemek gerekirse çok az insan düşünmeyi becerebilir ama herkes fikir sahibi olmak ister. Tembeller için kopya çekmekten başka yol var mı? ..."



Yukarıdaki satırlar bu hafta bahsetmek istediğim kitaptan. Eserin ismi "**Her zaman haklı çıkma sanatı**", müellifi karamsarlığıyla ünlü Alman filozof Arthur Schopenhauer. Oldukça ince bir kitap bu aslında. 1864'te, ölümünden dört yıl sonra notlarından derlenerek oluşturulmuş. İslâm kültüründe çok da makbul olmayan cidal tekniğini konu alıyor. Lisanı bir silah olarak kullanmak, yani Hakikat'i aramak değil söz oyunları, aldatmaca vs ile rakibini alt etme... bu bir sanat değil tabi ki, başlıkta "teknik" deseydi daha isabetli olurdu. Fakat yukarıdaki alıntıdan da görülebileceği gibi kitapta insan nefsine ve cemiyet yaşamına dair isabetli tesbitler var.

Kitabın yazılmasını mümkün kılan koşullar

Arthur Schopenhauer düş kırıklığı ve karamsarlığıyla ünlenmiş bir filozof. Ne yazık ki bu ün onun bilim, mantık, akıl üzerine yaptığı kıymetli çalışmaları gölgede bırakmış. Bunun sebebi asrının ideolojisi olan akılcılığı reddedişi. "Akılcı açıklamaları reddediyor" diye **nihilist** yaftasını vurmuşlar. Zira bizimki özellikle Kant gibi *matematiksel düşünen insan* modelinden uzak durmuş, Aristoteles, Sokrates, Eflatun gibi Antik düşünceyle logos-dialektik-retorik üzerinden köprüler kurmaya çalışmış. Bütün bu arayışlar müellifin icad değil keşif peşinde olduğu hissini uyandırıyor insanda.

Evet... Schopenhauer karamsar bir adam. Fakat bu karamsarlık biz sıradan insanları zaman zaman saran geçici umutsuzluk halleri gibi değil, adeta kişiliğinin bir parçası. Zira aşksız bir evliliğin çocuğu küçük Arthur. Benliğini inşa etmek için ihtiyaç duyduğu sevgiyi ve şefkâti bulamıyor evde.

(Bkz. [Marilyn Monroe](#)) Bilgiye, yabancı dillere ve düşünceye tutunuyor. Kitaplar, kültürlü insanlar ve seyahatler ile dolu hayatı. Fakat Avrupa'da yaptığı seyahatlerde "ötekilerin" ızdıraplarına tanık olup üzülmüyor ama bunları anlamlandırmakta zorluk çekiyor: Kürek mahkumları, idamlar... Paranın ve teknolojinin giderek gelenekleri, maneviyatı, sanat mirasını silip attığı bir Avrupa bu. Bilimsel icadlar, coğrafi keşifler, Endüstri devrimi, ulus-devletlerin doğuşu; Avrupalıların kaba kuvvetle Afrika'yı, Asya'yı, Güney Amerika'yı köleleştirmesi... Beyaz ırkın üstünlüğüne(!) iman eden bir yarı-aydın sınıfı içinde evriliyor genç Arthur. Bu yeni dünyada "medeniyet" kelimesi artık ötekilerle bir arada yaşamak değil kendine benzemeyeni yok etme anlamına geliyor! İki dünya savaşı yapacak olan bir Batı medeniyeti(!) doğum sancıları çekmekte. İşte "bizim" Arthur bu medeniyetsiz medeniyetin kayıp çocuklarından. Derin Düşünce sitesinde daha önce de bahsettiğimiz edebiyatçı [Thomas Mann](#), psikanalist [Sigmund Freud](#), filozof [Friedrich Nietzsche](#), mimar [Adolf Loos](#), ressam [Edward Hopper](#), yazar [Robert Musil](#) ve filozof [Auguste Comte](#) ile aynı fikrî atmosferi soluyor. Avrupa'nın hemen her yerinde aynı manzara: İngiliz iş adamları ve bankacıları siyasî otoriteyi ve kiliseyi tahakküm altına almış. Yetimhanelerden toplanan çocuklar Manchester'daki dokuma fabrikalarına satılıyor. Para öyle büyük bir yer tutuyor ki hayatlarında, anne-babalar bile çocuklarını kiriliyor. İtalya'da ve Polonya'da zam isteyen maden işçilerine polis kurşun yağıdırıyor. Kısacası tam bir medeniyet(!). Karl Marx'ın dediği gibi:

"... Tarımsal bölgelerde olduğu gibi fabrika bölgelerinde de, hem erkek ve hem de kadın yetişkin işçiler arasındaki afyon tüketimi, her gün biraz daha artmaktadır. Uyuşturucu madde satışını hızlandırmak ... bazı girişken toptancı tüccarların başlıca amacıdır. Eczacılar bunu, sürümünü en fazla madde saymaktadırlar. Uyuşturucu madde alan çocuklar, ihtiyar adamlar gibi kavrulmakta ya da küçük maymunlar gibi kartlaşmaktadırlar. [...] Dantela yapımı ile uğraşan halk arasında, krallığın diğer yerlerinde ve hatta uygar dünyada görülmemiş bir sefalet ve ıstırap vardır. ... Dokuz-on yaşındaki çocuklar, sabahın ikisinde, üçünde ya da dördünde çul yataklarından zorla kaldırılmakta, bir dilim ekmek için gece saat ona, onbire, onikiye kadar çalıştırılmaktadır. Elleri ayakları yorgunluktan bitkin, vücutları kavruk, yüzleri kireç gibi, insanlıkları taş gibi bir uyuşukluğa dönüşmüş; düşünmek bile insana dehşet veriyor. [...] Virginia ile Carolina'lı pamuk yetiştiricilerini yeriyoruz. Oysa, onların zenci pazarlarından, kamçılarından, insan eti bezirganlığından, kapitalistlerin kâr ve kazançları uğruna tüller ve yataklık danteller örmek için sürdürülen insanlığın bu yavaş yavaş kırımı daha mı az lanetliktir? ..." (Kapital'in İci cildinden alıntı, daha fazla detay için Bkz. [Derin МАЯЖ adlı e-kitap](#))

Schopenhauer işte böyle bir ortamda inşa ediyor kendi fikriyatını. Gerek fikir dünyasında (=Batı Avrupa) gerekse kendi özel hayatında sürekli tatminsizlik ve mânâsızlık var. (Bkz. [Mânâsız Maneviyat](#)) Babasının intiharı, annesiyle ve diğer aile fertleriyle sürekli bozuk ilişkiler, yalnızlık ve depresyon... Batı felsefesinin köşe taşlarından biri olan **Arzu ve Temsil Olarak**

Dünya Schopenhauer tarafından yazıldıysa elbette bu bir rastlantı değil. İnsan nefsinin dünyevî kazançlarla asla tatmin olmayacağını mükemmel biçimde anlatan bu kitap loş arka sokaklarımıza, karanlık dehlizlerimize tutulmuş bir projektör. Neden yedikçe acıkıyoruz? Hâlâ pençesinde yaşadığımız kapitalizmi mümkün kılan koşulları yani İnsan nefsinin dünya ile doy-A-maz olma sebeplerini çok güzel anlatıyor bu eser. (Yedikçe acıkma meselesi için bkz. [Liberalizmin Kara Kitabı](#) isimli e-kitap, **marjinal faydabahsi**)

Aklı kullanmak ya da mücadele etmek?

Kitabın temel kavramlarına bakacak olursak... Cidal ve tekniklerinden de bahsedelim biraz. Eserde en çok dikkat çeken kısımlardan biri akıl ile cidal arasında farka dikkat çeken satırlar. Schopenhauer haklı olarak okurun dikkatini logos (λογος) ve dialektik (διαλεκτική) üzerine çekiyor. Logosun sahası Schopenhauer'a göre *a priori* iken dialektik sahası *a posteriori*. Logos kendinden önce varolan Hakikat'i keşfetmeye yönelik. Oysa dialektik **mücadele** etmeye yönelik, **cidalı** odaklı. Dialektik özünde "ötekini" yenmek için bir silah. Yine Schopenhauer'a göre **dialektik** özünde ikilik, çokluk ve çatışma barındırıyor: Meselâ *conversation, contradiction, contreverse* gibi kavramlarla kan bağı var. Yani mülakat, münakaşa, zıtlasma... Zira dialektik çaba bireysel çıkarların uyuşmadığı bir anda "ötekini" ikna etmek yerine yenmeyi, susturmayı hedefliyor. Schopenhauer'ın satırlarında da, daha "teknik" bölümlerde bunun uygulaması var: Rakibini sinirlendirmek, gülünç duruma düşürmek gibi taktikler tavsiye edilmiş. Yani tribünlere oynamak, seyirciyi kendi yanına çekmek de "ötekini" susturmanın bir yolu.

Elbette akıl sahipleri için çok makbul bir seçenek değil bu. Meselâ bir savaşı durdurmak ya da bir ülkede adaleti tesis etmek isteyen insanlar kolaylıkla Schopenhauer'ın yöntemlerini kınayabilirler. Çünkü Hakikat'i aramak için cidal değil akıla ihtiyaç var. Ama her zaman ikisi arasındaki farkı görmek kolay değil. Bir siyasetçi ya da gazeteci konuşurken "hatasında" ısrar ettiğinde ne denebilir? Acaba çıkarları doğrultusunda görevini kötüye mi kullanıyor yoksa samimi şekilde doğru olduğuna inandığı değerleri mi savunuyor? Schopenhauer'dan dinleyelim:

"... Eğer insanlar saf akıldan ibaret olsalardı sürekli ve her konuda hemfikir olurlardı. Fikirlerin çatışması aklın işleyişinden veya mantık kurallarından değil sonradan edinilmiş bilgilerden kaynaklanıyor. Yani bireysel farklılıklar ve ampirik olarak kazanılanlardan. Dialektik dediğimiz şey bu bireysel farklılıklardan doğan verileri "ötekine" tamamen objektifmiş gibi göstermekten ibarettir. Çünkü insan, kendi tabiatında bulunan bir özellikten dolayı fikir farklılıkları görünce ötekinin "hatasını" düzeltmek ister. Kendi fikirlerinin yanlış olabileceğini düşünmez ..." (Her zaman haklı çıkma sanatı)

Evet, Schopenhauer'a göre logos akli kullanmaya, düşünmeye işaret eden bir kelime.

Bizdeki mantık / nuçuk çifti gibi biraz. Konuşma -düşünme Batı lisanlarında da ayrılmaz bir şekilde kullanılıyor; meselâ Fransızca'daki *discours*(bizdeki *söylem*) kelimesi gibi. Konuşmak ve düşünmek aynı zihinsel işlevin iki farklı veçhesi.

Bir gün hepimiz hemfikir olabilecek miyiz?

İnsanlar bir çok kez haksız olduklarını bilseler dahi bunu açıkça itiraf etmek istemiyorlar. Rezil olma korkusu? Yoksa maddî kayıplar mı bizi korkutan? Ya haklıysam da karşımdakinin güzel sözlerine aldanmışsam? Ya tevazu gösterdiğimi sanarak Hakikat'i terk ediyorsam?

Kitapta sorgulanan meselelerden biri bu. Fakat bu endişeler insan nefsinden bağımsız değil. Zira Schopenhauer'ın dediği gibi fikirlerimiz "ötekilerin" fikirleriyle uyuşmadığı zaman kendimizin yanlışlık ihtimalini dikkate almıyoruz. Bazen de hatalı olduğumuzu bile bile dünyevî kazançlar için "ötekileri" yenmek, susturmak istiyoruz.

Bir de insan zekâsının lisan ile eklemlenmesinden kaynaklanan bir engel var ki David Hume'un kimlik / benlik üzerine yazdıklarını, hatta Hucurat suresi 13-14cü ayetleri hatırlatıyor. Nedir? İnsanlar konuşabilmek için kavramlara ve bunlara isim olan kelimelere ihtiyaç duyuyorlar. Ama cisimlerin, fikir ve hislerin arasındaki farkları gözardı etmeden konuşamayız aslında. "Yeşil bir evim var" dediğimde ne yeşil ne de ev herkesin kafasında mutlak, ortak bir şeye işaret etmez. Kendi öfkem bile bir günden bir güne aynı değilken başkasının öfkesini nasıl anlayabilirim? Ama her hissin her tecellisi için ayrı bir kelime kullanacak olsak lisanımızda milyonlarca, milyarlarca kelime olurdu ve bu kez de başta kendimiz olmak üzere kimseyi anlayamazdık. Yani bir heykeli oyarak biçim verir gibi mânâyı yok ederek ifade ediyoruz, "ötekiler" için biçime sokuyor, ortaya çıkarıyoruz. Yokluk sayesinde var olmak... Anahtar deliği ya da bir evin, kovanın içindeki boşluk gibi. Yokluk varlıklara işlev veriyor! (Bkz. Yokluk kitabı: [Jean-Paul Sartre ile Kaliteli bir Ateizme Doğru](#))

Özetle kelâm ile kendimizi gerek kendi aklımızda gerekse “ötekilerin” kulaklarında temsil etmek için lisan denen bir filtreden geçiyoruz. Aklımızın lisan yoluyla vazifesini yapması için makul miktarda mânâyı genelleme yoluyla feda etmek zorundayız. Nietzsche’den satırlarla destekleyelim sözlerimizi (Filozofların Kitabı, **“Hakikat ve Yalan”** isimli bölüm):

“... Kavramların oluşmasını düşünelim. Her kelime anında kavrama dönüşür. Çünkü doğumunu borçlu olduğu orijinal, kendine has, sübjektif bir tecrübeye isim olması yetmez. Yani sadece bir hatıra değildir. Aynı kelime söz konusu tecrübeye benzer başka hadiselerle de isim olur. Yani birbiriyle ASLA tıpatıp aynı olmayan durumlara. Her kavram FARKLI şeylerin AYNI-laştırılmasından doğar. Bir yaprak hiç bir zaman diğer yaprakların tıpatıp AYNISI değildir. Ama “YAPRAK” kavramı farklılıkların göz ardı edilmesiyle oluşur. Bu farkları “unutmak” sonucunda zihinlerde bir YAPRAK temsili meydana gelir. Sonra sanılır ki tabiattaki bütün yapraklar önceden çizilmiş, tasarlanmış o ilk YAPRAK’a göre çizilmiş, boyanmıştır. Ama bizim gördüğümüz yapraklar beceriksiz ellerce yapılmış kötü birer kopyasıdır o ilk YAPRAK’ın. Hiç bir yaprak TAM OLARAK onun kopyası değildir.

“Dürüst bir adam” dediğimizde neden böyle dürüstçe hareket etmiş oluyor? Alışkanlık olarak “dürüst olduğu için” diyoruz. Tıpkı “yapraklar böyle çünkü ilk YAPRAK sebep oldu” der gibi. “Dürüstlük” denen şeyin özünde, gerçekten ne olduğunu bilmiyoruz. Ama çok sayıda dürüst eylem biliyoruz. Bunlar birbirlerinden farklı, kendine has eylemler. Aralarındaki farkları görmezden geliyoruz ve hepsine birden “dürüst eylemler” ismini veriyoruz. [...]

Gerçek [düşünce-lisan] nedir? Hareket halinde metaforlar, adlandırmalar, insanlaştırmalar (antropomorfizm), kısaca şiirsel ve retorik bir biçimde soyutlaştırılan kavramlardır. Sonra birlikte yaşayan insanlar bunları [mutlak, değişmez] kanunlar gibi sınırlayıcı olarak kabul eder ve bunlarla düşünürler. Gerçek [düşünce-lisan] metafor olduğunu unuttuğumuz vehimlerdir. Kullanılıp aşınmış, tekabül ettikleri hissi gücü kaybetmişlerdir. Tıpkı üzeri silinmiş, artık para değil birer metal parçası olmuş eski paralar gibi...”

Savaş taktiklerinden örnekler

Kitabın amacı cidal üzerine düşünmek ve cidal taktiklerini sunmak demiştik. Bu taktiklerden seçilmiş ve Türkiye ile yakından ilgili olanlardan iki alıntı ile makalemizi bitirelim:

Taktik 12: Uygun kelimeleri seçmek

[...] *Protestant* kelimesi protestanlarca seçilmiştir, *evanjelist* de evanjelistlerce. Ama Katolikler bunlara *heretik* demişlerdir. (tr. *kâfir, müşrik, gavur...*) Tartışma esnasında rakibiniz *değişiklik* ya da *yenilik* derse siz *sapma, icad, sonradan uydurma* diyebilirsiniz. [...] Tarafsız bir insanın *inanç hürriyeti* dediği şeylere bir dindar *ibadet, iman, Tanrı buyruğu* diyecektir. Oysa bir muhalif *batıl inanç* diyebilir bunlara.

Buna *petitio principii* denir yani ispat edilmemiş bir şeyin sonuç çıkarma amacıyla bir önkabul olarak kullanılması. Benzeri şekilde *gözüaltına almak* yerine *içeri tıkmak* denebilir. Konuşmacılar kendilerini, daha doğrusu gizli düşüncelerini ele verirler bu yolla.

MY : Zannediyorum insanlık durdukça güncelliğini muhafaza edecek bir taktik bu. Türkiye’deki gerilla/terörist polemiklerini hatırlayın. Ölen PKK’lılara uzun süre « terörist leşi » diyen Türk basını ve TSK bir yanda, onlara « devrim şehidi » diyen PKK diğer yanda idi. Aynı lisanı konuşamadığımız için çözemedik bu sorunu. Ne zaman ki “çocuklarımız ölmesin” diyenlerin sesi daha yüksek çıkmaya başladı, bir barış umudu doğdu. Ludwig Wittgenstein’in dediği gibi :

“Kelimelerin anlamları bizim dışımızda ve bizden bağımsız bir güç tarafından verilmez ki onların gerçek anlamları üzerine bilimsel araştırmalar yapılabilirsin. Bir kelimenin anlamı ona kullanan kişinin verdiği anlamdır”.

Taktik 33: Teori doğru ama pratiğe uymaz

Bu laf ebeliği sayesinde temel fikirleri kabul etmek ama sonuçlarını reddetmek mümkün oluyor. Çünkü gerçekte sonuçların tasdik edilmesi o sonucu doğuran akıl yürütme yöntemini tasdik eder (*a ratione ad rationatum valet consequentia*.) Teoride doğru olan pratikte de doğru olmalıdır. Olmuyorsa teoride bir hata vardır. İhmal edilmiş, dikkate alınmamış bazı şeyler var demektir. Yani pratikte yanlış yapılıyorsa bilgi ve düşüncelerde de yanlışlık var demektir.

MY: Köşeye sıkışan kemalistlerin çok başvurduğu bir hile bu. "Evet, demokratik bir ülkede başörtüsü yasaklanamaz ama Türkiye'nin özel koşulları..." ya da "Evet, Kürtçe yasağı normal değil ama Ortadoğu böyle karışıkken sırası mı şimdi?" Türkiye'de devleti, orduyu, resmî ideolojiyi eleştirmeye kalkıştığınız zaman çok sık karşılan bir direnişti bu "teoride haklısın ama bize uymaz". Gerçekte liberal ekonomi ya da demokraside bize uyan ve uymayanları tahlil etmemiz, ihtiyacımız olan sistemi kurmamız gerekmiyor muydu? Kimi insan çıkarları icabı ama çoğu tembellikten bu "özel koşulların" arkasına saklandılar ve akıllarını kullanmaktansa "değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen" ilkelerin Türkiye'sinde koyun sürüsü gibi yaşamak istediler.

Dipnotlar:

1° Asıl metinde Grekçe, bu cümle Nikomakhos'ta Etik'ten alınmıştır.

Tanpınar, Tanpınar... (Abdulkadir Hacıaraboğlu)

"Sempatilerim var. Şüphesiz İsmet Paşa'yı seviyorum, hem çok seviyorum ve beğeniyorum. Bunun dışında inkılâpların taraftarıyım ve dil meselelerindeki ifratlar hariç, geriye dönmek, bir adım bile istemem."

A.H.Tanpınar, Seçmeler,s.304

"Modernleşmeci bir perspektiften bakarsanız Rönesans gerici bir faaliyettir" diyen Besim Dellaloğlu, Tanpınar'ın "devam ederken değişmek, değişirken devam etmek" vurgusunu ele alır. Gelenekle modernleşme arasındaki ilişkinin Batı'da ve bizde farklı şekillerde değerlendirildiğini ileri sürer. Batı'ya özgü olan modernliğin Rönesans ve Reformasyon'dan başlatıldığında geleneğe yüklenen anlam ile Türkiye'deki modernleşme çalışmalarında geleneğe yüklenen anlam arasında derin bir uçurum vardır. Dellaloğlu, Türkiye'de modernliğin geleneğin reddi anlamı taşıırken Batı'da geleneğe ait köklere dönüşün bir sonucu olduğunu söyler ve Rönesans'ın kadim Yunan'a dönüş, Reformasyon'unsa dinî sahada geleneğe ait olanın toplumsal bir dille yeniden söylenmesi olduğunu belirtir. Tanpınar'ı da bu bağlamda tartışırken onun geleneğe bakışının da bugün üzerinden olduğunu, geçmişin peşinde olmadığını, sadece tıpkı Batı'daki gibi ilerlerken "modernleşme zihniyetinin, geçmişle arasına koyduğu derin ve güçlü duvarlara delik açıp arada ufak temaslar, gidiş gelişler inşa etmek" istediğini yazar. (Dellaloğlu,2012:182-190)

Gelenek lafzını kadim ve dinî mânâ ile değil de toplumsal bir törenin, ananın nakledilmesi, toplumsal hafızanın her nesilde yeniden canlandırılması anlamında ele aldığımızda Batı'da zuhur eden modernliğin ve onun lisan, felsefe, bilim, kültür, san'at ve iktisat –ve hatta din- öznellikleriyle beliren her türlü neticesinin müşterek köklerine erişmek için Ortaçağ'ın gerisine gitmek gerekmektedir. Batı'nın san'at ve düşünce ürünlerinin sahiden anlaşılabilmesi için mitolojisinin bilinmesi gerektiği de iddia edilmiştir ki (Bayladı,2007:12) bu bir aşırı-yorum sayılamayacak kadar ciddidir.

Dellaloğlu'nun temel önermesi istikametinden baktığımız zaman Tanpınar'ın etrafında oluşturulan hâlenin sağlıklı olmadığı hatta onun suretini yanlış bir biçimde aksettirdiğini söylemek gerekmektedir. Bir şeyler örtük, başka bir şeyler ise yarım yamalak eklemlenmiş ve bütün, darmadağın bir hale getirilmiştir. İnsanlık çevriminin en sık dönemlerinde icat edilerek insanın en mühim hasletlerinden olan düşüncenin önüne geçirilen ideolojik şablonlarca iyiler kötü, kötüler iyi, düzeysizlik mükemmel, alçalma fazilet gibi gösterilmiş, yani her şey için bir ideoloji tarafından tersyüz edilme yoluna gidilebilmiştir. Tanpınar da kendi tabiriyle evvela bir "sükût suikastı"na uğratılmış, ölümünü müteakiben onunla hiç alakalandırılmayacak bir şablonun içine hapsedilmiştir. Bu yönden soğuk odasında günlerce kuru ekmeğe yiyerek yaşarken Avrupa'yı bulduğu buhrandan kurtarmak için ilim aşkı yüzünden mahkûm olduğu sefaletten söz eden Saint-Simon'un trajedisine benzer bir biçimde günlüklerinde sürekli para sıkıntısı ve ilgisizlikten yakınmış olan Tanpınar, ölene kadar "öylesine biri" muamelesi görmüştür. Ne yazdıkları değerlendirilebilmiş ne de bunları sürdürebilmesine imkân tanıyacak maddî ve mânevî desteği bulabilmiştir. Hakikaten bir suikast söz konusudur...

Elbette bunun en temel sebebi, Türkiye'nin kültürel yapısında hoşnut olamadıkları yönleri törpüleyerek yerine Batılı, muasır, uygar diye andıkları unsurları ikâme etmek isteyen modernleşmecilerin ona karşı takındıkları tavidir. Çünkü Tanpınar, Dellaloğlu'nun vurguladığı gibi *"devam ederken değişmek, değişirken devam etmek"* fikri üzere düşünüp yazıyor ve san'atını da böylece tahakkuk ediyordu. Bu cihette Batıcılara benzemeyen bir modernleşmeci olduğu söylenebilecektir. İşte bu noktada şahsı ve eseriyle ilişkilendirilemeyecek bir şablona da böylece dâhil edilmiş oluyordu. Anadolu'da yüzlerce yılın birikimi olan bir kültürün kangren olmuşçasına kesilip atılmasından razı olmaması, sol kesim tarafından Tanpınar'ın sağcılığa yaklaşması biçiminde kabul edilirken sağ/muhafazakâr kesimce de modernleşme tarafgirliği görülmeksizin sahiplenilmesiyle sonuçlanmıştı.

Anne babasının İslamlığından ibaret saydığı dinî yaşamını değiştirmek istemese de kendisince yansıtılan özel hayatında kumar, uyuşturucu, cinsellik gibi alanlardaki zaafı ile İsmet Paşa hayranlığı, DP ve Menderes-Bayar nefreti, 27 Mayıs sevgisi; bir bütün olarak Tanpınar'ın dine, yaşam biçimine ve siyasete yaklaşımı hususunda tartışmaya yer bırakmayacak bir noktadadır. Tanpınar'a, bu noktada kalması şartıyla baktığımızda, onun yadırgamaya hakkımız olmayan bu halinden ziyade muhafazakâr çevrenin onda ne bulduğu hususunu biraz açmak gerekiyor. Evvela belirtilmesi icap eden husus, bu aranan ve bulunanın sanatsal cazibe olmadığıdır. Bu yargının bu kadar kesin olarak dile getirilme gerekçesi, Tanpınar'ın hayatta olduğu dönemde de vefatından sonra da onun estetik anlayışını takip eden herhangi bir muhafazakâr çevre, dergi, yazar ya da şairin bulunmamasıdır. Onun sanatsal birikimini devralıp belki bıraktığı yerden ilerleyerek tematik düzeyde eserlerinde Doğu-Batı şeklinde tecessüm etmiş varoluşsal ve fitrî zıtlıkları aşmaya yönelik arayışına dair onun kadar belirgin bir sentezcilik inşasına girililmemiştir. Bu yönden muhafazakar çevrenin, onu sadece Anadolu'da hayat bulmuş İslam'la ilişkili kültürel özgünlükleri nostaljiye yakın bir üslupla arama tarafı cezbetmiştir. Fakat Tanpınar'ın Batılı gibi yaşama ve oradan temayüz etmiş uygarlığa olan zaafı, divan edebiyatının lise programlarından çıkarılması ve edebiyat tarihinin Tanzimat'la başlatılması teklifleri görmezden gelinmiştir. Üslup olarak ise Tanpınar'ın dilinde hemen her edebiyatseverin keşfettiği sanatsal rikkatin ürünü olan nezih ve mütekebbir şiirsellik, bir okuma yorgunluğu var edeceği gerekçesine başvuran sadelik savunularıyla antik bir heykel muamelesine tabi tutulmuştur. Bu konuda elbette tek bir kesimin böyle bir yaklaşım içinde olduğu söylenemez. Türkçenin katlinde rol alanların da aynı koşutlukta bulundukları da bir gerçektir. Ne var ki Tanpınar'ın Türkçe roman sanatı içinde Halid Ziya, Oğuz Atay, Orhan Pamuk ve Hasan Ali Toptaş ile birlikte yüksek ve ayrı bir düzey oluşturdukları gerçeği bu konudaki yanılgılarının bariz bir ispatı gibidir. Ki kendisi de bunun farkında olarak sitem eder: *"Ne yaptım! Beş Şehir'le, okunmayan, hissedilmeyen Beş Şehir'le! Büyük ve küçük hikayeler, romanla Türk edebiyatının bütün bir tarafıyım!"* (Enginün, Kerman, 2007:300) Zikredilen romancıların her birinin farklı niteliklerle birlikte dil kullanımında birbirlerine yaklaşımları, ortak paydalarının dili kurgunun içselliğinde aramaları ve buna bağlı olarak metinlerini dili son haddine kadar zorlayarak oluşturmaları onları diğerlerinden ayırmaktadır. Kurgusal olarak da Tanpınar, tıpkı üslubunda olduğu gibi modernle geleneksel arasında kendi keşfettiği alanların sentezini gerçekleştirerek çağdaşlarından olduğu kadar gelenek arayıcısı görünümünde olanlardan ayrılma ve bambaşka bir noktada durmaktadır. *"Tezli romanlar yazmak istemese de meseleleri olan bir romancıdır ve aradığı teknik, romanda güdülen amacın, meselesinin gerektirdiği tekniktir."* (Moran, 1983:227) Özellikle *Huzur*'da ön plana çıkan müzikal kurgusu, hikâyelerinde de belirginleşen zamansal değer üretimi ve henüz Türkçe edebiyatta aşılammış olan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde inkişaf eden ironi ve hiciv ile Tanpınar, yalnızlığının gururunu durmaksızın göz önüne sermektedir. Genel olarak bu yönlerden onun sanatsal düzeyini tutturan veya ardılı sayılabilecek eserler ortaya koyanların hiçbirinin her fırsatta Tanpınar'ı anıp methiye düzen mezkur kesimden olmadığı aşîkârdır.

Siyasî fikriyatının ötesinde bir düşünce adamı olarak Tanpınar kime hitap etmektedir? Burada siyasî olanı ayırıyoruz çünkü siyaseten onunla aynı çizgide buluşanların İslam kültürüne merakı ve dil devrimine karşı ifrat nitelemesine sahip oluşu sebebiyle ona sahip çıkmadıklarını da biliyoruz. Fikrî yöndense yazarın, ne gelenekten yana ne de tam modernleşmeden yana bir tavır takındığı açık. Bu itibarla da Tanpınar hiçbir şekilde muhafazakâr çerçevede görülemeyecek birisi. Ki tüm bunlar da muhafazakar çevrenin Tanpınar'ı ideolojik paravan olarak ele almasını muhtemel kılıyor... Bir şekilde ona yaslanmak suretiyle geçmişe ait izlenimlerin, Anadolu'nun her tarafına sinmiş kültürel

mirasın, ahlakî yahut iktisadî bir değerlendirmeden ziyade İslam'ın şekli tezahürünün, nostaljik bir tahayyülünün kapılarını aralaması sanatsal bir duyarlılıkla ilişkilendirilmeden öne çıkarılıyor. Bu ise özetle edebiyatın ideolojikleştirilmesi sebebiyle yeni nesillerin ondaki yüksek ve ince mahiyeti görmeleri önündeki en büyük engel gibi duruyor.

Kaynakça

Bayladı, Deman (2007) *Tanrıların Öyküsü*, Say. Yay., 5.Baskı, İstanbul.

Dellaloğlu, Besim (2012) Modernlik İle Geleneğin Kavşağında Ahmet Hamdi Tanpınar, *TYB Akademi*, Yıl:2,S:5,s:182-190,Ank.

Enginün İ., Kerman Z. (2007) *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, Dergah Yay.,İst.

Moran, Berna (1983) Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İletişim Yay.,İst.

Tanpınar, A.H. (1992) *Seçmeler*, Haz.:E.Batur, YKY,İst.

Er-Riaye li Hukukillah / El Muhasibi (Ali Hasar)

Bismihu.

Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu.

İbn Ataullah El İskenderi, Tacü'l-Arus El Havi Li Tezhibi'n-Nüfus'ta şöyle der:

"Allah'ım, yalnızca senden yardım istiyorum, bana yardım et. Sadece sana güvenip dayanıyorum; beni senden başkasına ismarlama. Yalnızca senden istiyorum; beni isteklerimde boş çıkarma. Senin zenginlik ve cömertliğine değer veriyor ve rağbet ediyorum; beni mahrum etme. Zatı cenabına intisap ediyorum, beni lütfundan uzaklaştırma. Sadece senin kapında duruyorum, beni kapından kovma."

El İskenderi'nin Allah ile arasındaki kalbi bağın kelimeler âdetince çoğaldığı, bulmak-kaybetmek ikileminde denizlerin incilerini içimize fırlattığı nettir. Bulan bir şey kaybetmemiştir, ziyana uğrayan; yüz çeviren ve bulduğundan değil de başkasından hoşnut olandır. Bu bilgi, insan ruhunda saklı olan zekâdadır.

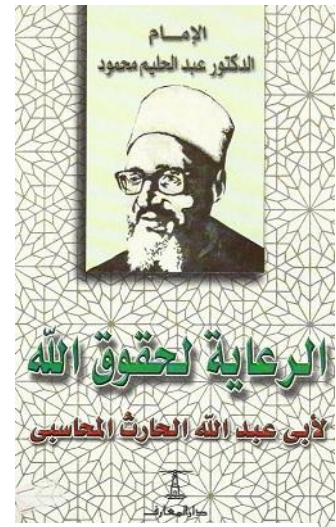
Ruh bilgiyi, dışarıdan gelen gerçekliği anlamaya çalışır, onu özümsemeye meyleder. Bir alemde nüzul eden ruh bedene girmiştir. Orada tabiri caizse hapsedilmiştir. Ölümse ruhun bundan sıyrılışıdır. Hakikatin şuhud aleminden sonra bu nüzulleri görünemez oldu. Bu alemde gözlenen nesneler, eşyalar, varlıklar ezeli alemde temaşa edilenlerdir. Yansımalar, gölgeler aslın ve hakikatin çemberinde dönüp dolaşan birer timsalleridir. Hermes şöyle diyordu:

"Nefsimden ileri ve içeri ölümsüz bir bedenine içine gittim, akılda doğdum. Ben göktemyim, yerdeyim, sudayım, havadayım. Ben her bir canlı içindeyim, ben her yerdeyim."

Sebepler gizli, ölüm her şeyin başlangıcıdır. Ruh yeryüzüne iner. Onun için orada bir sınav vardır. Bu bir yolculuktur, hem ruhun hem de kalbin. Ruh maddeye, esyaya yenilirse, onun timsallerine aldanırsa ilahi olandan uzaklaşır ve sınavı çetinleşir. Kalbin ve ruhun kötü içinde güzelliği arayışı, ona düşkünlüğü ruhun bu aleme gelmeden önce aslı ve hakikati iç içe görüyor olmasındandır. Yeryüzünde insan ruhu hatırlar. İster bir eşyayı, isterse bir varlığı, ruhu. Zira insan ruhu ilahidir, onda bir nur vardır. Celal, Cemal iledir. İlâhi temaşadan zevk alır. Temaşa, ruhun aynasıdır. İlâhi olan mükemmelse, mutlak bir güzellik, doğruluksa, hakikat için insan teşebbüsü bir nazardır. Muhyiddin İbn Arabî'ye göre alem, varlık bir nurdur, ışıktır. Allah'ın bir nurudur. Zulmetse, nurun diğer yanısıdır, birbirinden farklı değildir. Nur Suresi, 35. Ayet:

"Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarı bir hücre; içinde bir kandil, kandilde de bir cam fanus içinde. Fanus sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak kadar berraktır. Nur üstüne nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlar için misaller verir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."

Cismani alemin gören akıl ve bilgi, mutlak bir hakikata ulaşmakta yetersizdir. Maddi alemin gören akıl, Batını alem için körlüğünü atması gerekir. Kuşeyri ve Gazali'nin hem fikir olduğu şeriat nazarıyla maddi alemde sıyrılarak manevi alem görülebilir, hakk ve batıl ayrımı yapılabilir. Bunun için kötünden uzaklaşmak, saflaşmak ve arınmak elzemdir. İnsanda hayvani cenah olduğu gibi ilâhi



cenah da mevcuttur. Ruhun, ilahi özüyle; sevgi ve güzellik arayışına girmesi bununla ilişkili olup, yeryüzüne geldiğinden beri sürekli bir arayış içine girmesi de bir hakikattir. Şüphesiz ki sevgisini, güzelliğini muhatabında bulanlar insan-ı kamilden başkası değildir. Er Riaye'de girişindeki şerh (bkz: Bediüzzaman Said Nursi, Lemalar – 17. Lema 14. Nota) bu noktada önemlidir:

"Hayvaniyetten çık, cismaniyeti bırak, kalb ve ruhun derece-i hayatına gir. Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir daire-i hayat, bir alem-i nur bulursun. İşte o alemin anahtarı 'marifetullah' ve 'vahdaniyet' sırlarını ifade eden 'la ilahe illallah' kelime-i kudsisiyle kalbi söyletmek ve ruhu işlettirmektir."

Ruh, kalp ile bir seyirdedir. Onun cismaniyete olan nazarı bir müddet onu karanlığa gömer. Aydınlanınca da bilir, ve anlar. Ondan yüz çevirir. Müellifimiz El Muhasibi'nin Er Riaye'sinde bu yolculukta insanın karşısına çıkan nefis, kibir, vera, ucub, hased gibi kavramları ve onunla nasıl bir önlem alınabileceğine ışık tutmaktadır. Öncelikli olarak El Muhasibi'nin satır aralarında kalınmışlığı dikkatimizi çeker. Pek bilinen bir isim olmamakla beraber, müellifin 781-857 yılları arasında yaşadığı, gençliğinde zahiri ilimlerle uğraştığı kadar batını ilimlerle de derinleşerek yoğun bir telif dönemi içine girdiği belirtilir. El Muhasibi künyesini kendi yaptığı muhasebeye ve riyazete dayanarak şu şekilde ifade eder:

"Ben derinliğe tefekkür edip uzun uzun düşünerek hidayete ulaştıracak bilgi aradım. Daha sonra Allah'ın Kitabı, Resulü'nün sünneti ve müminlerin icmaından anladım ki haris olmak insanı körleştirir ve böylece onu hak yolu aramaktan engeller, neticede de batıla düşürür."

Basra'da doğup büyüyen sonra da Bağdat'a göç eden El Muhasibi, hadiste, kelamda ve tasavvufta muhtelif ve sayısız eserler vermiş bir zattır. İki yüz civarında eser verdiği rivayet edilir. Belli başlı, elyazması şeklinde, tahkikle basılarak günümüze ulaşan eserleriyse: Adabu'n-Nüfus, Faslu'n Min Kitabı'l-Azama, Fehmu's-Salat, El Kast Ve'r-Rücu' İlellah, Mahiyetu'l-akl ve Ma'nahu ve İhtilafı'n-nasi Fihi, El Mekasib ve'l-Vera' ve's-Şübühat, El Mesail fi A'mali'l-Kulup ve'l-Cevarih, Kitabı'l-İlm, Risaletu'l-Müsterşidin, Şerhu'l-Ma'rife ve Bezlü'n-Nasiha, El Vesaya, Kitabı't-Tevehhüm, Bed'u Men Enabe İlellah, Fehmu'l-Kur'an ve Ma'nahu, El Hubbu Lillahi Ta'ala ve Meratibu Ehlihi, El Halvetu ve't-Tevekkülü fi'l-İbadeti ve'Derecatı'l-Abidin, Vahdu't-Nizam ve Vahdaniyyetu'l-Lah. Er Riaye'nin girizgah bölümünde ilgili eserler hakkında yayına hazırlayan, eseri tercüme eden Prof. Dr. Abdulhakim Yüce'nin verdiği bilgiler yer almaktadır. Buna ek olarak, El Muhasibi hakkında eserin girişinde önbilgiyle ilimdeki konumunun altı çizilmektedir. Er Riaye ile ilgili yapılan Arapça ve Türkçe çalışmaların, Batıda yapılan araştırmaların, El Muhasibi'nin etkilerinin eserin esas konusundan önce oldukça nazizane bir sunuşla verilmesi, ona artı bir değerlik kazandırmaktadır. Abdulhakim Yüce'nin gayet mazbut bir hâl diliyle Er Riaye ve belki de en önemlisi El Muhasibi hassasiyeti adına sade ve güzel bir iş çıkardığı ortadadır. Önsözündeki kalbi yaklaşımından tasavvuf için ortaya koyduğu emek göz ardı edilmemeli, diğer ilim adamları gibi rıza-yı İlahi adına yola çıktığı unutulmamalıdır.

Şeriat tarikat yoldur varana / Hakikat marifet andan içerü

Mumsuz baldur şeriat, tortusuz yağdur tarikat / Dost için balı yağı ne için katmayalar

Yunus Emre Divanı

Yunus Emre, Allah'a varan yolun hakikatli ve olması gerekenin bu olduğunu söyler. Hakikate, marifetullahı ulaşmakta gayede muhtelif yolları açarak şeriat, medrese, sünnet-i seniyye gibi yollarla Allah'a varırken insanın ruh yolculuğunda bir şeyin derdini taşıyıp da erişilen mertebeyi, noktayı vurgular. Bu yolun önemi yoktur. Önemli ve gerekli olan, hakikatin salt kendisine, Allah'a varmaktır. Niyazi Misri de şeriatsız hakikatin olamayacağını savunuyordu. Ruhun ve kalbin yeryüzündeki seyrinde şeriat, hakikat, tarikat dairesi bir rehber olmakla beraber insanın tek başına bu yeryüzünde yolunu kaybedebileceğini izah edilebilir. Beyazidi Bestami, üstadı olmayanın imamı şeytandır derken insanın kainata nazarında onun önünde olması gereken bir imama, bir mürşide, bir kılavuza, bir nura dikkatini çekiyordu. El Muhasibi'nin de Er Riaye'de insanın kainattaki düzende yaşamını sürdürürken onun rehberliği için hakikatin, tasavvufun, şeriatın kalbe ve ruha bir şifa olduğunu belirtir. Er Riaye'nin bu bağlamda tamamıyla erdem, tasavvuf ve de ahlak felsefesine oturtularak hacimli ve bol tefekkürlü bir kaynak olduğu görülür. Sünneti, Hadisleri, Kur'anı, Tasavvufu bir rehber edinir kendisine. Yoluysa, nazargahtır.

Müellif El Muhasibi'nin Er Riaye'si, (Er-Riaye li Hukukillah: Allah'ın Haklarına Riayet Etmek) riya, arkadaşları tanıma, nefis, ucub, kibir, aldanma, vera, hased, müridin terbiyesi, uzlet, dünya, şirk, bidat, nazar gibi sair konularda derinlemesine inilerek tahliller sunmakta, insanın seyrini ferahlatıcı

www.derindusunce.org

Fikir Platformu

kandilleri duvara asmaktadır. Eserin bölümlere ayrılarak, her bölümün kendi içindeki soru-cevap diyalektiğiyle bilerek ya da bilmeyerek giriştiğimiz eylemlerin, söylediğimiz sözlerin ve içimizde olup bitenin dışavurumu, kurani, ilmi ve de tasavvufi bakış açısıyla su gibi berrak bir hâl diline dönüştüğü açıktır. El Muhasibi'nin her konuyu tahlil ederkenki duruşu beraberinde getirdiği timsallerle, şerh düştüğü hadislerle, tasavvufi hâllerle, başta Allah Hakkına Uymak, Takva ve Mahiyeti kavramlarını ayetler ve hadislerin ışığında konu edinerek nelere riayet edileceğinin altını çizer, duru bir izahla meramını açıklar. Bediüzzaman Said Nursi de iman hakikatleri ilhamını, kaynağını doğrudan Kuran'dan aldığını bahseder. (bkz: Sikke-i Tasdik-i Gaybi, 1. Şua) Bir ayna ve yansıttığı güneş timsali. Herkesin içinde kendine bir has ayna varsa şayet, o bir saray gibidir. Yol ve ömür, Bediüzzaman'ın şerh düştüğü gibi bu sarayda bir ibadete dönüşür, zikre ve de hakikat dairesinden içeri girmeye teşebbüs eder. El Muhasibi'nin asırlar sonrasında Bediüzzamanî hakikat çekirdeklerini Kuran'ın, Sünnetin nuruyla nurlandırdığı tasdik edilir. Er Riaye'nin ilhamı asıldan gelir, saifeleri hakikatmeşrep bir insanın kainattaki tecellileri arayışındaki mutlak teslimiyetini sorgular. Onun için öğütler verir, kapıları zorlar, eşiklerden içeri girmesine yardımcı olur. Terbiyesinde ahlak vardır müellifin ve eserinin. Güzellikleri perdelerin ardından aralamaya teşvik eder, hatırlatır ve de ruhun, kalbin sebatlılığı adına dikenlere karşı koyabilmeyi muallimliğiyle, haceliğiyle zikreder. Her kıstas için ayrı bir pencere açar, pencerelerin genişliği kalbiyle eşittir El Muhasibi'nin.

"Beni kendine kalb edemezsin, ancak sen bana inkılap edersin."

Bağdat Medresesi'nin en önemli şahıslarından, ilmiyle Gazalî'yi oldukça etkileyen El Muhasibi'nin Er Riaye'si soru-cevap üzerine bir üslupla inşa edilmiştir. Soruyu soranın El Muhasibi'nin ismi belirtilmemiş talebelerinden biri ya da Cüneydi Bağdadi gibi bir zat, cevap verenin de El Muhasibi olduğu belirtilmektedir. Zira, sorulan sorular ilmi olarak da yüksek ve seviyeli sorular olduğundan ilmi kuvvetli birinin sorular sorduğu ya da tamamıyla soru soranın da cevap verenin de El Muhasibi olabileceği ihtimal dahilindedir. Bu konuyla ilgili kesin bir bilgi mevcut değildir. Bildiğimiz ve gördüğümüz şudur ki El Muhasibi, her biri ayrı ders olan Er Riaye'sinde ilmi meseleler için araştırmalar yapmış, hakikatleri sorgulamada öncü olmuş, onları telif ayırmış ve de kendinden sonraki ilim sahiplerine, insanlara bir kaynak olmuştur.

Nur-u ilahiden bir cevher olan insan ruhu, El Muhasibi'nin Er Riaye'de dile getirdiği hikmetlerle bir üst mertebeye doğru kıvrılır. Bildikleri, bilmediklerinden azdır insanın. Müellifin her çeşit suale ve cevapla aydınlatmış kalpler, gölgelerde yitmeme ümidini taşır. Bunu eserde sıklıkla yineler. Tekrarları hoştur, onlar bizi ayakta tutmak ve mananın özünü idrak edebilmemiz içindir. Ondan dolayıdır ki müellif eseri telif ederken her kısımda aslında birbirini kapsayan bir çekirdeğin küçük tohumlarını serpiştirir. Samimiyetle, hakkaniyetle, muamelat ilmiyle bir mum olur El Muhasibi. Er Riaye'sini derslere böler. Eserin riya bölümünde, riyanın mahiyeti, özellikleri, onu bertaraf etmenin yolu, riyaadan kaçma, galip olma sevdası, niyetin ne olduğu, böbürlenme ve övünmenin neticesi, yalnızken ve toplulukta riya ve riya ile ilişkili sair konularda deruni ve kapsamlı açıklamalar yapar. El Muhasibi'nin Er Riaye'de en uzun tuttuğu kısım budur. Diğer ana konularda olduğu gibi bu konuda da ilgili hadislerin kaynağı eserde dipnotla şerh düzülmüştür. Sonraki bölümlerde çevreyle münasebette karşılaşılan manevi tehlikeler, nefsin özellikleri ve onu rağbet ettikleri, amel, dünya malı, kibir, düşmanlık, kin, hased, vera, ucub, ilim, düşünce, terbiye, ahlak üzerine kalbi ve manevi diğer meseleler detaylıca incelenmiştir.

Er Riaye, Tasavvuf klasiklerinden biri olmasının dışında en eski eserlerden biridir. Muamelat ilmine dair ince nakışlar, kalbi ilgilendiren meseleler ve mücadeledaki dersler eserin sağlamlılığını ve hakikatini kanıtlamaktadır. El Muhasibi'nin günümüze ulaşan bu eseri, ilmi açıdan faydeli, insanın manevi yolculuğunda ona bir ışık, şahs-ı manevisinde bir kılavuzdur. İşbu hakikatle yollara çıktığında insan artık tehlikenin nereden geleceğini anlamaya çalışır, iyiyle beraber olmaya gayret gösterir. Niyetini temiz tutar. Bilir ki niyetini halis tuttuğu müddetçe, Allah ona doğruyu ve güzelliği işaret edip kalbine nakşedecek, dinlemeyle istifadesini arttıracaktır. Allah kalpleri ve sırları bilendir. Vera sahibi olmaya çalıştıkça insan kainata ve manevi alemin tefekküründe vakur davranır, güzel için gayret gösterir. Allah, El Muhasibi'den razı olsun ve O'nun sırrını arttırsın.

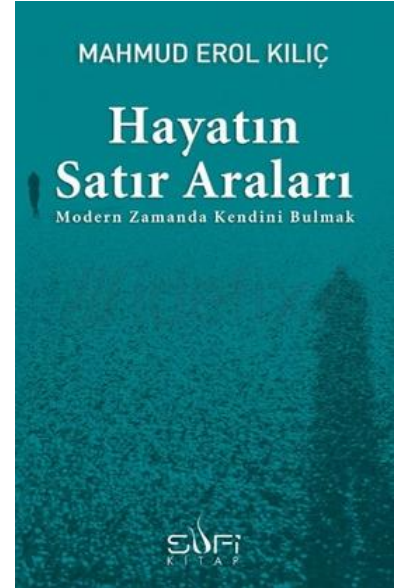
Eseri hediye edip okumamda ve mütalaa etmemde beni oldukça teşvik eden, İbrahim Sâki Beyefendi'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatın Satır Araları / Mahmut Erol Kılıç (Ali Hasar)

"Bakmaz mısın Rabbına? Gölgeyi nasıl uzatmakta." (Furkan, 45)

Fasl-ı Evvel

İbni Haldun fideistti. Tanrı bilgisinin akıldan ziyade onun salt öznenin imanı ile içkin olduğunu savunuyordu. Tanrı hakkındaki bilgimiz imanla özgürleşir, iradeye dönüşür. Ruh, kalbe yaklaşır, dinsel bir mizaç ortaya çıkar. İç dinamizmin arka planında yatan asıl gerçeklik heyula ve surettir. Sarmaldır ve iç içe geçmiştir. Nutfe bir heyulaysa, insan bir surettir. Birbirinden bağımsız düşünülemez. İman heyula ve suretle batınlaşır, zahirde onun pratiği, tavrı vardır. İlk başta bir şekil yoktur, Tanrı El Musavvir esması tecellisiyle şekilsiz olanı bir ilahi nura dönüştürür. Cevher, insan olmuştur. Marifetullah'ın gösterisidir bu. Kâinata Marifetullah'a sefer hâlinde olan insan, iman hakikatlerini bulmak ister, onda bir ışık gayreti içindedir. O başıboş değildir. Ayet-i Kerime'de denildiği gibi. Evvel bilgiyi edinir, sonra ona sıkıcı sarılır. Çünkü semavi din pratiklerinde her zaman bir diğer uçtan bahsedilir. (İyi-Kötü, Helal-Haram) Peki insan bilgiye nasıl ulaşabilir, daha doğrusu bilginin hakikatini yaşadığı çağın içerisinde tamamıyla yaşamına uygulayabilir mi? Salt Tanrı bilgisi iman için yeterli midir? İmanın terbiyesi için bilgi-hakikat bağıntısında zamanın ruhuyla nasıl bir diyalektik kurulmalıdır? Bu ve buna benzer sorulara aranan yanıtlar, iman-hakikat çevresinde şekillenen ve insanı kamillîğe ulaşmada yardımcı olan şeriatî, tasavvufî hâller eşref-i mahlukat için kimi koşullardır. Bu noktadan hareketle uluhiyetin kendisine varılabilir. Bu, cezbe gerektirir, imanın yüksek ve temiz olmasını imler. Bahsettiğimiz arı bir iman, günümüzde bizlerde pek bulunmayan. Ki bu seyrinde, mertebede insanın ölünce Tanrıya döneceği –külli ruh/nur- açıktır. Son nefes alınır, imanın mücadele alanı buraya kadardır. Bir doğar, bir ölür insan, bir kalır geriye. Kâinat, birin/birlemenin sudurudur. Farabi felsefesinde zevk üzerine bir ayırım vardır. Bedeni zevkler ve düşünce zevkleri. Bedeni zevkler, imanı yıpratabilen, onu yıkan ve zarar veren zevklerdir. İnsan bundan kurtulmalıdır, zira iman ahlaklı olduğu müddetçe Allah'ın hikmetini şuurla idrak etmeye çalışır. Düşünce zevkleri, bedensel ihtiyacı zevklerden (nefsani) daha uzundur ve geçici değildir. İnsana, marifette yol almasına ve yaşadığı toplumda satır aralarını görmesine yardımcı olur. Bilgiyi öğrenmek insanı bir üst sıraya yerleştirir (hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu), imanını bilmeye çalışır insan ve de böylelikle edindiği teorik bilgiyi dini yaşantısına taşıma arzusuyla pratiğe döker. Bu Allah katında makbul olandır, beden ölür, ruh ölmez ve ruha ahirette bir ödül/ceza sistemi uygulanır. Bu yeryüzünde insan sorumludur, kendine, topluma ve Tanrıya. Tanrı kimseye kötülük yapması için zorlamada bulunmaz. Hz. Hacı Mevlana Celaleddin Rumi'nin (r.a) aşkın bendeki insanın tanrısal yanına dair okumalar bu yöndedir. Bunu doğru bir insan, güzel bir mümin, hudaperest bir mürid kendi payına alır, kâinatı okurken mürşidinin elinden tutunur, eteklerinde bir semayla Hakka yönelmesinden vazgeçmez. Yaşadığımız modern çağların içinde gizli ve sırlanmış hakikatlerle dolu cevherleri deruni mesele görmek, nurları dünyeviliğin içinde muhafaza edebilmek (halvet der encümen) eren bir müridin olmazsa olmazı olmalı, düşünce bandını hak nazargahından ayırmamalı, imanın modern marifet içerisindeki gelişimine karşı teyakkuzda olmalıdır.



Gayya

İblis'in Âdemoğlu ile alıp verememesinin özünde, derinlerde bir yerde İblis'in incinmişliği yatar.

Muhyiddin Şekûr, Gölgele Koridoru

Batı toplumlarında fert ön plandayken, doğu toplumlarında bir cemiyet söz konusudur. Fert, cemiyet iledir. Yani birliktelik, inanç doktrini için bir arada bulunma. Rifailik, Nurculuk, Nakşibendiye, Yeseviye, Bektaşilik, Mısıriye, Bedeviye, Caferiye gibi şubeler süreç içerisinde bir kol olmuş, bunlar kendi içlerinde müridlerini bir doğru üzerine yoğunlaştırmışlardır. Buradan da alt dallar ortaya çıkmıştır. Mesela, Bediüzzaman Said Nursi'nin (r.a) talebeleri arasında dönemin mevcut koşulları içinde çıkan ihtilaflardan dolayı kopmalar olmuştur. Latince değil de huruf-u islamiyye ile Risale-i Nur'u neşretmeye devam eden nurcu hizip bunun bir timsalidir. Sonra, Nakşibendiye'den Halidiye, Kasaniye gibi kollar; Sühreverdi'nin İşrakiye cemiyeti de Bedriye, Zeynebiye gibi bir alt dallara ayrılmıştır. Cemiyetler muhtelif sebeplerden kollara ayrıldığı gibi birbirlerini de etkileyebilmiştir. Sülûk silsilesi üç kolda İsm-i Azam Hoca Ahmed Yesevi'de (r.a) son bulan Yesevilik'in Nakşibendilikten etkilenen zikir usulleri vardır. Cemiyetten, tarikattan ziyade hakka riayet etmek, imanın korunabileceği şeriat dairesine girmektir. Esmaya yol almak vardır, ister uzun ister kısa. Neticede öze dönüşün seyridir bu. Mürşidler, müridlerini bakışlarıyla da terbiye eder. İmanı kurtarabilecek, çağın getirdiği imkanlar dahilinde ubudiyet ve mahbubiyete varıştır aslanan. İnsan nefsi külfeti istemez; mürit ise noksanlıklarını gidermek, gerek bağlı bulunduğu cemiyette, gerekse halk içinde iman nurunu tamamlama içinde olmaya çalışır.

İbn Ataullah El İskenderi (r.a) 'insanlar bir tuhaf oldular, artık ahiret için biraraya gelmiyorlar' diyor. Eğer yaşıyorsak, kendimizi bir kez daha sorguya çekmeliyiz, bunu yapmak zorundayız. Zira yaşam standartları artık çok farklı, her birimizi parçalayacak derecede bir tasarım var karşımızda. Korkutucu olanıysa bundan kaçma, kurtulma payımızın günden güne azalıyor olması. Ümit var, cem/cemiyet. Mahmut Erol Kılıç çağ devşirmesine tabi olan makineleşmiş insanı (kurulmuş saat) bu toprakların ruhundaki ocaklarla-cemiyetlerle, Endülüs, İran, Arabi coğrafyayla ve de tasavvufi okyanuslarla hakikat çemberine almak ister. Onun derdi, geleneğin içinde olup da ona kör kalan insanla. Medrese kültürünü, ananevi tasavvuru, cemiyeti, islamın deryalarını, modern zamanlarda sıkışıp kalan insanlık çıkmazlarını bir satır arasına nakşederek "modern insan" kalbinden sürgün insandır diye şerh düşer. Yatay/dikey parametresini kullanır, bunun öncüllü ve ardıllı şemasını, diğer bir tabirle fotoğrafını çeker.

İnsan: kurulmuş saat. Yüzyıl bu surete büründü. Cemiyet tasavvuru, yaşamı, modern zamanlarda kendini arayan insan, anlamın hâl değiştirip katmanlarını yitirmesi, eşyanın bilgisindeki çözülme, noksanlık ve gediklerin bir türlü kapanmaması... Varlığın bilgisinin profan düşünce formlarında yeterlilik kazanıyor oluşudur imanı ağırlaştıran. İman, Mahmut Erol Kılıç'ın zikrettiği Celil ve Cemil esmalarının ötesinde insandan insan-ı kâmil çıkartma ile, parçalamaktan çok bütünle, birle hakikatin saflığına erişebilir.

Penc-i Asr

Kimdim? Kimim? Ne diyeceğimi bilemiyorum bu konuda.

Stendhal

Hayatın Satır Araları – Modern Zamanda Kendini Bulmak, Mahmut Erol Kılıç'ın Sufi Kitap'tan çıkan son eseri. Belirttiğimiz şekilde; imanın esasları için eğitim, terbiye, medrese tedrisatı, gelişen moda, akım, televizyon, teknoloji, sinema, müzik, kimlik, aile, toplum bilinçlenmesi için niyet esastır. Hilmi Yavuz'un dostane takdimiyle başlayan kitap muhtelif kısımları içermekle beraber, her kısmın kendi içinde öznenin çağın içindeki konumuna, iman tavrına yönelik durumlar ele alınmaktadır. İleri okuma için Ivan Illich'in Okulsuz Toplum'una bakılabilir. Kılıç'ın kalbine ve hissiyatına baktığımızda, onun ilk başta kaybolan dengedeki çağdaş insan tasavvurunu görürüz. Merkezine aldığı insanı önce yavaş bir şekilde bir elekten geçirir, narin dokunuşlar yapar, incitmemeye çalışır. İnsanın külfetindeki Din-Tanrı tablosunu çağın içinde bir mutasavvıf olarak mayalamaya yönelir, başarılı olur da. İman bir hâldir. Tasavvuf bir hâldir, kelama kulak vermek ve onu deruni yaşamak bir yakuttur, bir elzemdır. Değişen değer yargıları içinde insan varlığının birliğine yöneldiği müddetçe hakikatle hemhâl olabilir, iman ağırlığını taşımaya devam edebilir.

Mahmut Erol Kılıç, beş vakit içindeki insanı tasvirlerken özne-nesne diyalektiğini inşa eder. Onun zamanın ruhuyla bir yandan geçmiş (anane, bağlı kökler, arınma), bir yandan da şimdi (modern

www.derindusunce.org

Fikir Platformu

zaman, köklerden kopuş, bozulma) cetveli arasında gelişimini gösterir. Eser üç bölüme ayrılmaktadır: Kendini Bulmak, Modern Zamanlar, Anadolu'nun Ruhu. Eserden evvel Kılıç'ın belagatına, mantık ilmine, toplum üzerine yaydığı tasavvufi nazardaki konumuna dilimiz döndüğünce eğilmemiz yerinde olacaktır hiç şüphesiz. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda Profesör olan ve televizyon programlarında aktüel, tasavvuf, islam, gelenek gibi konularda sohbetler eden Kılıç, yazılarında ve söylevlerinde bir Mevlevi pergeli kendine düstur edinir. Onun ilminde, şariat-tarikat-hakikat ipi kendini belli eder. Aktüel, kadın-erkek ilişkisi, aile, din ve toplum sancısı için merhemleri ünlemler. Batıdan da salt bir kopuş yoktur. Doğudan beslendiği gibi onun iman mizacı gerekliliğindeki hususunu dikkati çeker. Karmaşıklığa gitmeden, dili ağırlaştırmadan, avamın kalbine sokulacağı şuuruyla hakikati hakikat ile birleştirir. Lisans eğitimi İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi olması hasebiyle marksist teori, toplumcu bakış, felsefi atıf, sosyolojik etnik taban, politik saha, hakikat-belagat-mantık düzlemini sağlamlaştırır. Batı orijinli okumaları doğuyla karşılaştırır, son tahlilde de kendi meşrebinin zaviyesiyle bir nesneyi, fenomeni geniş aynalardan görmeye çalışır. Önce kendine vaaz eder. İsmi'nin önünde bulunan unvanın kibriyasına girmedeği gibi, insanı insan-ı kamil serüvenine dâhil etme derdindedir. Kılıç'ın topluma bakışındaki hassasiyet tasavvufi hikmetin perdesidir, Kur'andır, sünnettir, şeriattır. Eserlerini hakkaniyet ile verir, geleneği bizlere hatırlatır. Ocakların hikmetini, Anadolu'nun Ruhu'nu, toprakların diline dil olur. Kılıç, kimlik için değerlerin olması gerektiğini vurgular. O, insan mukaddes bir yaratılışa sahiptir der ve kainatta Hak'a yürürken gelenek-cemiyet-ocak kültürünün altını çizer, doğum-ölüm arasındaki insanı insana anlatır. Dediği gibi doğum ve ölüm ikiz kardeş, doğduğumuz için ölüyoruz.

Teb'id

Hakikati bulan, başkaları farklı düşünüyor diye, onu haykırmaktan çekiniyorsa hem budala hem de alçaktır. Bir adamın "benden başka herkes aldaniyor" demesi güç şüphesiz; ama sahiden herkes aldaniyorsa o ne yapsın?

Daniel Defoe

Cemil Meriç, Bu Ülke'de şöyle der:

"Mefhumların kâh gülünç, kâh korkunç maskelerle raksa çıktığı bir karnaval balosu fikir dünyamız. Tanımıyoruz onları, nereden geliyorlar bilen yok. Fir'avunlara benziyorlar, kalabalığa çehrelerini göstermeyen fir'avunlara. Ve aydınlarımız, o meçhul heyulalar için ehramlara taş taşıyan birer köle."

Meriç'in zikrettiklerini yaşıyoruz. Hepimiz mükellefiz. Bir büyüğümün söylediği söz aklıma düştü: "O'nun kör olmasından daha acı olan bir şey varsa, bu bizim O'na kör kalmamızdır." Evet, hakikatten savruluyoruz. Modern çağ insanı ipe dizmekle yetmiyor, onun boğazını gizlice bağlıyor da. Korkulur ki bir gün nefessiz kalacak. Bu noktada Müellifimiz Hacı Mahmut Erol Kılıç'ın değindiği irfan mektebi kültürüne dönmeliyiz. Kılıç'ın eserin birinci bölümünde (kendini bulmak) çağdaş insan tanımı, fikriyatı, anlamı dikkat çekici olmasının dışında, hakikat dilinin, derviş-eren kimliğinin portresi, tasavvufi düşüncenin imkânları çerçevesinin forma dönüşmesi gayet yerindedir. İnsanın tabiat ve üst tabiat bağlamında ele alınışı inceler, onun öğrenci hâli vardır der Kılıç. Tekkesini yeniden kurar, musikisini arkadan yavaşça seslendirir. Talip olmanın, aşkın ve onun mahiyetini, şiiri, Kuran'ı, hakikat-ı Muhammediye'yi zulmette bir kandille yakar.

Girizgahta çağdaş insan modelinden hareketle 'değerler erozyonu' ortaya konur. Hayatın satır aralarına duhul etmek vardır. Zaman ilerliyor, hakikatse bu boşlukta bir yerde tilsimini muhafaza ediyor. Oluşan gedikler 'çağdaş'ın mizacını, imanını sarsıyor. Müellifin harcını sağlam kararak insan-ı kamil duvarı için toprağa verdiği değeri görürüz. Eserdeki çok yönlü konular, gerek birinci bölümdeki modern zamanda kendi bulmanın yolları ve diğer ana meseleler masaya yatırılırken, gerek ikinci bölümdeki zamanın kendi yatay/dikey boyutu üzerine kronolojik tasavvufi, islami neşrin hattı kavidir, insanı tefekküre gark eder. Mahmut Erol Kılıç'ın şiirin o sırrına, tilsimine sırtını dayayarak eser boyunca ve de son bölümde Yunus Emre, Niyazi Mısri gibi okyanuslara açılması bir gönül mesti olabilmektedir. Ahenk, düşüncelerin arasına bir gül yaprağı âdetince serpiştirilmiştir. Tıpkı mürekkebine sadık bir hattat gibi. Hayatın Satır Araları, salt bugüne, modern zamanlara dair söyleyecekleri olan bir eser değil. O, hakikatin zamanın akışındaki uyumuydur. Mahmut Erol Kılıç düşünceyi, batıyı, doğuyu, Anadolu'yu, Endülüs'ü bir şeyh-i ekber'in kalbi gibi görür. Zamanın insanların çıkmaz sokaklardaki hâline kucak açar. Zihniyeti ufka götürür, sorgular. Avusturya Devlet Adamı Metternich'in şu sözleri oldukça manidar:

"İmparatorluk günden güne zayıflamaktadır. Niçin saklamalı? Onu bu hâle düşüren sebeplerin başında Avrupalılaşıma zihniyeti gelir. Temellerini III. Selim'in attığı bu zihniyeti, derin cehaleti ve sonsuz hayalperestliği yüzünden II. Mahmut son haddine vardırır. Bâb-ı Ali'ye tavsiyemiz şudur: hükümetinizi dini kanunlarınıza saygı esası üzerine kurunuz. Devlet olarak varlığınızın temeli, Padişahla Müslüman tab'a arasındaki en kuvvetli bağ, dindir. Zamana uyun, çağın ihtiyaçlarını dikkate alın. İdarenizi düzene sokun, ıslah edin. Ama yerinize size hiç de uymayacak olan müesseseleri koymak için eskileri yıkmayın. Avrupa medeniyetinden sizin kanun ve nizamlarınıza uymayan kanunları almayın. Batı kanunlarının temeli Hristiyanlıktır. Türk kalınız. Tatbik edemeyeceğiniz kanunu çıkarmayın. Hak bellediğiniz yolda ilerleyin. Batı'nın sözlerine kulak asmayın. Siz ilerlemeye bakın. Adalet ve bilgiyi elden bırakmayın. Avrupa efkar-ı umumiyesinin az çok değeri olan kısmını yanınızda bulacaksınız... Kısaca, biz Bâb-ı Ali'yi kendi idare eden tarzı'nın tanzim ve ıslahı için giriştiği teşebbüslerden vazgeçirmek istemiyoruz. Ama, Avrupa'yı örnek olarak almamalıdır kendine. Avrupa'nın şartları başkadır, Türkiye'nin başka. Avrupa'nın temel kanunları Doğu'nun örf ve âdetlerine taban tabana zıttır. Bu gibi ıslahat Müslüman memleketlerini ancak felakete sürükler. Onlardan hayır gelmez sizlere."

Engelhardt, Tanzimat ve Türkiye

Ahır

Son mertebede Hayatın Satır Araları, Mahmut Erol Kılıç'ın kalbinin yansımasıdır. Kendini Bulmak ile insanın yatay eksenli gelişimine, sufi diline, dervişmeşrepliğin tohumlarına, Anadolu erenlerine, İslam coğrafyasının düşünce iklimlerine; Modern Zamanlar ile günümüz dünyasının atmosferine, sosyal medya araçlarının kitlesine, ailenin zeminine, Hz. Hüseyin'in (r.a) teslimiyet hassasiyetine, Nevruz'a, Arap Baharı'na, Kurban'a, Hz. İsa'ya bakışa; Anadolu'nun Ruhu ile Hz. Mevlana (r.a), Yunus Emre, Niyazi-i Mısri (k.s) okyanuslarına kendimizi bırakırız. Mahmut Erol Kılıç, eseriyle geçmiş/güncel dizini, bizi bizle anlatan üslubuyla ve en önemlisi hakperest duruşuyla harflerini sıralıyor, bugün baktığımız yerden hayata bir tefekkür daha katarak yollarda yürümemize devam ediyoruz.

İlahi nur olan ruhun imanı müellifin zikrettiği esaslarla, ananevi mirasa sahip çıkarak, tutunacağımız eteklerin gölgesinde hak ile bir olmanın derdini çetin dünyada taşıma arzusu eserin oklarından birisidir ve bu eser, düşünce ve kalbi dünyamıza bir 'yenilenme' ile 'filizlenme' amacıyla sefere çıkmıştır. Sefer henüz başladı. Biz biliyor ve şahitlik ediyoruz ki Allah için yola çıkanlar, Allah için birbirini sevenler, Allah için mücadele edenler Allah iledir. Hiç şüphe yoktur ki Allah'ın izniyle seferdeki imanın ağırlığı o pamuk gibi ince ipe bağlanmış, kuyularda bir kez daha tefekkür nefesleri işitilmiş olacak, sonra da hayatın kendisi olmuş, satır aralarında sırlanmış harfler bir vakitte b hâline dönüşecektir: Bişnev.

Muhakkak ki Sultan-ı Muhabbet, memleketinde şerik kabul etmez (my)

"De ki: 'Benim ve bana tâbî olanların, basiret (بَصِيرَةً) üzere (kalp gözüyle basar ederek, Allah'ı görerek) Allah'a davet ettiğimiz yol, işte bu yoldur. Allah'ı tenzih ederim. Ve ben, müşriklerden değilim.'" (Yûsuf 108)

Hiz. Mahmud Sâmî Ramazanoğlu'nun (k.s.) Yûsuf Sûresi Tefsiri'ni okurken birden bire Zaman'ın tüneline geriye fırlatılmış buldum kendimi. **Hafızamda** **hıfz** edilenler birden bire Şimdi'ye akıverdiler: Seneler önce bir ilim yayma cemiyetinin toplantısına gitmiş idim. Malûmat sahibi olan fakat ilimden nasibini (henüz) almamış bir ilâhiyat profesörü kürsüde Mevlânâ Hazretleri'nin Mesnevî'sinden şikayet ediyordu:

"... Efendim Mesnevî romantik hikayedir, şiirdir, sanattır. Biz Müslümanların böyle eğlencelerle kaybedecek vakti yoktur. Başımıza ne geldiyse bunların yüzünden... Bu şairler ve şimdi de romancılar yüzünden İslâmî hareketler ileri gidemiyor..."

Ön sıralarda oturan bir genç kendini daha fazla tutamamış olacak, birden atıldı:

"Efendim ALLAH da hikâye anlatmıyor mu?"

Sonra peşpeşe Yûsuf suresinden ayetler okumaya başladı:

".... Biz Kur'ân'ı vahyetmek sûretiyle en güzel beyânı **kıssa** olarak anlatacağız. Halbuki sen daha evvel bundan habersiz olanlardan idin ... Muhakkak ki Yûsuf'un (a.s.) ve kardeşlerinin kıssalarında ehl-i kalbin tefekkür ve tedebbür edeceği bir çok **ibret** vardır. Bu uydurulabilecek bir söz değildir. Ancak kendinden evvel gelenlerin tasdîki ve herşeyin **tafsîlidir, izâhıdır**. Aynı zamanda îman eden bir cemaat için bir **hidayet ve rahmettir** o ..."

Salonda aniden bir ölüm sessizliği oldu. Kürsüde iken mosmor kesilen profesör konuşmasını kısa kesip sözü arkasından gelenlere bıraktı. ALLAH o genç kardeşimizden razı olsun, o gün orada kimbilir kaç kişinin imanını kurtardı medenî cesareti ve ilmiyle.

Evet, İslâm'ı kurtarmaya çalışan fanatikler ile İslâm sayesinde kendini kurtarmaya çalışan Müslümanlar arasında böyle camdan bir duvar mevcut. Bu fanatik grubun mensupları Müslüman olmakla yetinmiyorlar. İllâ "**Müslümancı / İslâmcı / devrimci / anti-kapitalist Müslüman**" gibi etiketler kullanıyorlar. Sanata, tasavvufa, Aşk-ı ilâhî'ye itiraz eden, tektipleştirici, mekanik ve pozitivist bir din algısı.



Sanatsız İslâm olur mu?

Kur'an'da bazı emirlerin hüküm olarak yani herkes için her koşulda aynı olduğu söylenirken, başka bazı şeylerin ise teşbih ile, benzetme yoluyla anlatılacağı bildiriliyor. Üstelik bu "**muhkem – müteşabih**" farkı dahi söz sanatları ile aktarılmış. Meselâ "*Kalpplerinde eğrilik olanlar*". Herhalde şeklen bir eğrilik değil ahlâkî bir bozukluk olmalı bu değil mi? Zaten bu söz sanatlarını anlamadan Kur'an'ı okuyamazsınız. Sözelimi "*Onlar hâlâ inkâr mı ediyorlar?*" diye sorulduğunda bir tecahül ü ârif sanatı vardır. ALLAH (haşa) bilmiyor değildir! Neyse... Buyurun, Âl-i İmrân suresi:

"O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabihâyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar."

Bu bir istisna mı? Değil. Meselâ Fatiha suresindeki "Doğru yol" elbette bir otoyol değil ve Nûr suresinde "Alemlerin nûru" denildiğinde zeytin yağıyla çalışan kandillerden bahsedilmiyor. Diğer surelerde de belki yüzlerce örnek vardır. Zaman ve Mekân'dan münezzeh olan ALLAH'a yaklaşmak için "kaç km gitmek gerekir?" diye soramayacağımız gibi "alçalan" günahkârların ve "yükselen" zahidlerin, salihlerin, şehidlerin de uçmakla, yerçekimiyle filan bir alâkası yoktur! Bakın yine Yûsuf suresine bakalım:

"... And olsun ki, Yûsuf'un ve biraderlerinin haberlerini soranlar için nice ibretler vardır [...] Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki insanlar bundan yüz çevirmiş olarak üzerine basar geçerler (görmezler) Onların ekserisi ALLAH'a (halis) iman etmezler. İmanlarıyla beraber şirk de koşarak iman ederler..."

Bu âyetleri okuyunca insanın aklına şöyle bir soru geliyor: "Acaba tefekkür etmek, Kur'an'daki söz sanatlarını, benzetmeleri hakkıyla anlamak salih iman sahibi olmak isteyene yardım eder mi? Her veçhesiyle mucize olan Kur'an, ihtiva ettiği kıssalar, söz sanatları açısından da mucize. Ama bu mucize sırf "mucize olsun" diye indirilmiş olmasa gerek:

"De ki: 'Benim ve bana tâbî olanların, basiret (بَصِيرَةٍ) üzere (kalp gözüyle basar ederek, Allah'ı görerek) Allah'a davet ettiğimiz yol, işte bu yoldur. Allah'ı tenzih ederim. Ve ben, müşriklerden değilim.' (Yûsuf 108)

Gerek ALLAH'ın sanatı gerekse O'nun rızası için insanların yaptığı sanat ortak bir özellik arz ediyor: Görünmez'i görünenler yoluyla anlatmak, insanda bilkuvve halde bulunan uhrevî hisleri bilfiil hale geçirmek. (Bkz. [Soyut Sanat Müslümanın Yitik Malıdır](#)) Nedir?

Bizim beşerî hayatımızda olmayan ama uhrevî hayata dair kavramları Kur'an insanlara nasıl anlatabilir? Tabiri caizse **ilâhî lisan beşerî lisana nasıl tercüme edilebilir?** Elbette teşbih yoluyla. Bir çocukla konuşurken de böyledir bu: Eğer anlaşılacak istiyorsan (henüz) bilinmeyen bilinenler cinsinden ifade edersin. Özetle Kur'an'ın sanatı bir lüks değil biz insanlar için bir ihtiyaçtır. Üstelik ALLAH'ın seçtiği bir öğretim yöntemi, pedagojik bir tercih.

Peki roman okumayan, şiirden zevk almayan bir Müslüman Kur'an'ı anlayabilir mi? Biraz evet, çokça hayır. Sanat'tan uzak yaşayan bir Müslüman Kur'an'daki muhkem âyetlere odaklanacak ve Kur'an'ı bundan ibaret sanacaktır: Sakın öldürme, çalma, zina yapma. 50 puan. Biraz sadaka ver, 20 puan. Namaz oruç.. unutmama sakın. Eder 40 puan. Cennet'e girmek istiyorsan en az 100 puan tutturmalsın! Cuma çıkışı bir Amerikan bayrağı yakıp "kahrolsun kapitalizm" diye bağıralım, akşam da Fenerbahçe'nin maçı var, sopaları ve döner bıçaklarını unutmayalım.

Kitaptan alıntılar

Sanatın, teşbihin ve kıssaların ehemmiyetinden sonra kitabımıza gelelim: ALLAH'ın "en güzel kıssa" buyurduğu Yûsuf Sûresi'nin tefsiri, müellifi Hz. Mahmud Sâmî Ramazanoğlu(k.s.). Okunması son derecede kolay bir kitap. Okurların hemen hayatlarına geçirebilecekleri öğütler, akılda kalıcı açıklamalar ve hadislerle zenginleştirilmiş bir tefsir, ALLAH razı olsun. 208 sayfalık kitabın sonunda 20 sayfalık bir lügatçe var ki oldukça faydalı. Ayrıca bazı "kritik" noktalarda müellif Rûhu'l-Beyân'dan alıntılar koymuş, ilaç gibi geliyor!

Okurken not ettiğim bir kaç satır:

- Sabr-ı Cemîl bir belâ anında kullarına ALLAH'tan şikâyet etmemektir.
- İnsan kudret makasıyla parça parça doğransa bile Cenab-ı Hakk'ın hükmüne karşı itirazsız, sâkin durması gerekir. (Rûhu'l-Beyân, 2-198)
- Kul âlemin zâhirine nazar ettiği zâhirî gözden ve gördüğünden fânî olmadıkça, vaz geçmedikçe mutlak cemâli müşahedeye vâsıl olamaz.

... ve çarpıcı bulduğum paragraflardan alıntılar yapmayı uygun bulduğum paragraflar aşağıda; başlıklar bendenize ait:

Peder için evlât sevgisinden büyük fitne olmaz

Yâkub Yûsuf'un rüyasından sonra onun küllî bir istidâda sâhip olduğunu görünce onun babasına ve dedesine vâris olacağını anladı ve onu daha çok sevmeye başladı. Yâkub onu her saat bağrına basıp severdi. Knedini alamazdı. Bu durum kardeşlerinin hasedini arttırdı ve onları bir tuzak kurmaya sevk etti.

Yâkub'un Yûsuf'u sevmekte ileri gitmesi üzerine denilmiştir ki Kalbinde onu daha fazla sevdiği için Cenab-ı Hak mübtelâ kılmak mûrad etmiştir ki belâ ağır basıp da o muhabbetin yerini muhabbet-i ilâhiyye alsın. Çünkü bu durum muhabbet-i ilâhiyyenin gayretine dokunmuştu. Muhakkak ki Sultan-ı muhabbet, memleketinde şerik kabul etmez.

Cemâl ve kemâl hakikatte ALLAH'a mahsustur. Hiç bir kimsenin onu mâsivâ ile perdelemeye hakkı yoktur. Peder için evlât sevgisinden büyük fitne ve tuzak olmaz. Görmez misin ki Nuh (a.s.) kâfirlere *"Rabbim! Yeryüzünde yurt tutacak kâfirleri bırakma! Eğer onları bırakırsan kullarını saptırırlar ve kâfirden başka bir şey doğurmazlar"* (Nuh 26-27) diye beddua etmiş, ALLAH cümle kâfirleri tufanda boğarak helâk etmiş, bu Nuh'un kalbinde hiç bir üzüntü meydana getirmemiş, oğlu gark olunca sabredemeyip sayha ederek: *"Rabbim! Oğlum benim ehlimdendir"* demişti. (Hûd 45)

Ölüm çok zordur, insanı herşeyden keser

Bilesin ki ölüm çok zordur, insanı herşeyden keser. Sonunda insanda üç sıfat kalır:

- Safâü'l-kalb: Kalbin temizliği,
- El-ünsü bizikrillah: Kişinin zikrullahı ünsiyeti,
- El-hubbu fillah: ALLAH için sevgi ve muhabbetullah.

Kalbin safâsı da dünya kirlerinden temizlenmekle olur. Bu da ancak marifetullahı kazanmaya bağlıdır. Marifetullahı kazanmak da zikre, tefekküre devam ile mümkün olur. Ezkârın hayırlısı da tevhiddir.

Tesbîh ederim o kudreti ki sultanları mâsiyetle köle eyler, köleleri tâat ile sultan eyler

Züleyha o güne kadar dayanmakta olduğu putunun yanına varıp, yanından hiç ayrılmak itemediği putunu ziyaret edip dedi ki:

"Yazıklar olsun sana ve sana secde ve kulluk edene. Şu ihtiyarlığıma ve âmâ oluşuma, fakirliğime ve kuvvetlerimi zâyî edişime merhamet etmedin! Bugünden itibaren seni inkâr ediyorum ve Yûsuf'un Rabb'ine imân ediyorum."

Sabah akşam ALLAH'ı zikre koyuldu.

Yine bir gün Yûsuf kısırağına binip de kısırağı kişneyince halk Yûsuf'un gezmeye çıktığını anladılar. Yûsuf'un cemâlini ve saltanatını içindeki ihtişamını görmek için yollara dizildiler. O sesleri Züleyha da işitti. Oturduğu evden çıkıp Yûsuf'un geçeceği yola çıktı ve yüksek sesle **"Tesbîh ederim o kudreti ki sultanları mâsiyetle köle eyler, köleleri tâat ile sultan eyler"** dedi.

(Hat: "YA VEDUD", [Mehmed Özçay](#))

Uluslararası İlişkilerde Kaos (Emre Paksoy)

Bugünlerde uluslararası alanda en çok satan kitaplar arasında yer alan "Kaos: Yeni Bir Bilim Yapmak (Chaos: Making New Science)" isimli kitabı okuyorum. Kitapta hepimizin az çok bilgi sahibi olduğu kaos teorisi hakkında ilgi duyanlar için temel düzeyde bilgilere yer veriliyor, tavsiye ederim.

Kitabı bulmam ve okumam ise "Foreign Policy" sitesinde bir [yazı](#) vesilesi ile oldu. Kaos teorisinin uluslararası ilişkiler ve çatışma durumlarına bakış açısına değinen oldukça kısa bir yazıydı. Yazıda genel olarak, 50. yılını doldurmuş olan kaos teorisinin uluslararası ilişkiler alanında uygulaması olup olamayacağını sorguluyor. Aynı zamanda bu konuda okunması gereken bazı kaynaklara da dikkat çekiyor.

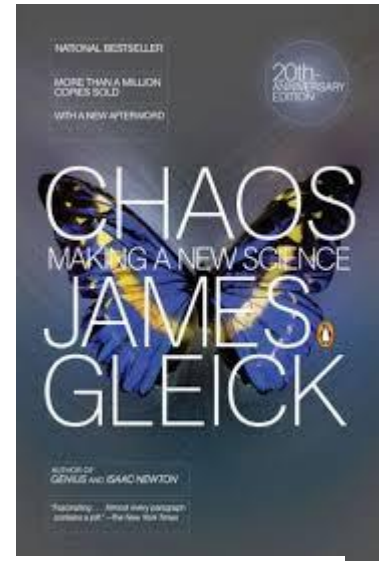
Şöyle ki, kaos teorisinin ilk ortaya çıkışı aslında yaşamın belirli-sabit bir döngü çerçevesinde gerçekleşen bir olgu olmadığının ortaya koyduğu bir arayış... Bu nedenle rasyonel mantığa göre yapılandırılan bir bilim sistemi "yaşam"ı açıklamakta yetersiz kaldığı düşünülüyor. Ya da bizim "sebe- sonuç" ilişkisi içerisinde alakasız gördüğümüz sebepler hiç beklenmedik sonuçlar ortaya koyabilir. İşte kaos teorisi de meydana gelen böyle bir "kaosu" açıklama çabası içerisinde.

Ayrıca kaos teorisi şu an bilgisayarlarda geçerli olan 0-1 mantığının yaşam geçerli olmadığını, bir olgunun belirsiz, yani aynı anda hem doğru hem yanlış (hem 0, hem 1) olabileceğini iddia ediyor. Mesela en basit örnekle açıklarsak 2×2 'nin "4" olduğu kesin değil. Farklı hesaplamalarla farklı sonuçlar elde edilebilir. Bu yüzden bilgisayarların 0-1 mantığı bile tartışmaya açılmış durumda. Artık "kuantum bilgisayarların geliştirilmesi için çalışmalar yürütülüyor. Mesela Google ve NASA tarafından yürütülen [bu](#) proje bu örneklerden bir tanesi.

Sadece matematik ya da bilgisayar teknolojisi alanında değil tabi. Aynı durum yaşamın diğer alanları için de geçerli. Konu hakkında az çok malumatı olanlar Kuantum Mekaniği ve "Schrödinger'in Kedis" deneyini bilirler. İlginisi çekenler için de internette birçok kaynak mevcut. Yine Alev Alatlının da bu konu hakkında bazı eserleri var.

Konuyu uluslararası ilişkiler boyutunda düşünürsek yine benzer sonuçlarla karşılaşabiliriz. Bu minvalde yaşanan gelişmelere "kaos" penceresinden baktığımız zaman, her şeyi salt sebep-sonuç ilişkisi ve tamamen doğru ya da yanlış çerçevesinden açıklamak makul durmuyor. Bunun yerine daha kapsamlı ve çok boyutlu düşünülmesine ihtiyaç var.

Bu olguyu destekler yönde uzun zaman önce Mahir Kaynak'ın kaleme aldığı bir makale okumuştum. Yaşanan gelişmelerin (savaş, terör vb.) sebepleri üzerine düşünürken her zaman neticesinde kazanan ve kaybedene baktığını söylemişti. Ancak daha sonrasında böyle bir bakış açısının yeterli olmayacağını, çünkü sebeplerin her zaman rasyonel hareket etmeyeceklerini de eklemişti. Mesela, "cihad" adına canlı bomba eylemi yapan bir kişi, yaptığı eylem neticesinde cihadın amacına uygun bir sonuç elde etmiyordu. Ama irrasyonel düşünce çerçevesinde bu eylemi gerçekleştirmekten de geri kalmıyordu. Aslında mantıksal açıdan böyle bir eyleme tevessül eden talihsiz insan için de



doğru ve yanlışların farklı bir mantık ağacından ilerlediğini ve neticesinde kendisi için “rasyonel” sonucu elde ettiğini de söylemeden geçmeyelim.

Şimdi bu bilgilerden buradan yola çıkıp örnek olarak yaşadığımız coğrafyadaki son gelişmeleri ele alıp bir beyin fırtınası yapabiliriz...

Suriye yaşanan kıyım ile bizim yıllardır yaşadığımız Kürt Sorunu’na bakalım. Bildiğiniz üzere Suriye’de ilk halk hareketi ortaya çıktığı zaman muhtemelen kimse iç savaş sürecinin bu kadar uzun olmayacağını düşünmüyordu. Diğer Arap ülkelerinde yaşanan “baharlar” -ki ne kadar bahar olduğu da muamma- gibi kısa sürede amacına ulaşacağı tahmin ediliyordu. Hatta Başbakan Erdoğan bile bir ara Esed’e 2 aylık bir ömür biçmişti. Ancak şu an itibarıyla bu iç savaş daha da şiddetlenerek devam ediyor.

Diğer taraftan, iç savaşın süresinin bile öngörülemediği bir ortamda PKK’nın uzantısı PYD’nin bölgede önemli bir etken olacağı o gün için kestirilemedi. Hatta örgütün bile kendisi bu durumu öngörmedi ve stratejik değişikliklere gitmek zorunda kaldı. Böyle bir süreçte, Kürt Sorunu, ateşkes, çözüm süreci derken, sınırımızda YPG bayraklarını görünce de bir anda kamuoyunda “PKK devlet kurdu” intibai oluştu. Ama kısa bir zaman PYD ile (gayri)resmi görüşmeler bile başlatılabildi.

Son tahlilde mevcut duruma bakarsak, bir taraftan hala çözüm aşamasında olan ve pamuk ipliği ile bağlanmış Kürt Sorunu, bu sorunun bir tarafı olan düşman mı müttefik mi olduğu kestirilemeyen bir PYD ile beraberiz. Ayrıca uluslararası alanda Türkiye’yi, desteklediği iddiaları nedeniyle zora sokan El Kaide yanlısı gruplar ve hala devrilemeyen Esed... Aslında yaklaşık 3 yıl öncesine kadar öngörülemeyen denklemler meydana gelmiş durumda.

Kısacası hepsi birbirine girmiş bir durumda olan birden çok fazla değişkeni olan bir denklem var karşımızda. Ve denklemin neticesinde her türlü sonuç karşımıza çıkabilir, yani 1 de olabilir 0 da... Ya da 2x2’nin 4 dışında başka bir doğru cevabı olabileceği gibi... Yani aynı kaos teorisinde olduğu gibi...

Bu noktaya kadar mevzu bahsi olan denklemin ortaya koyduğu sonuçlardan bir tanesi ve şu an itibarıyla yaşananı. Şimdi oturup bu denklem üzerinde değişiklikler yaparak farklı ve yanlış olmayan bir sonuç elde etmeye çalışalım.

Mesela, eğer Türkiye Kürt Sorunu ile boğuşmasaydı, Suriye’de oluşacak PYD tarzı bir yapılanmayı kendisine tehdit olarak görmeyecekti. Ya da Suriye’de oluşacak böyle bir yapı Türkiye’yi kendisine hedef olarak belirlemeyecekti. Böyle bir durumda Türkiye Esed’e karşı oluşabilecek tüm muhalif yapıları (Esed ile PYD ilişkisi de ayrı bir değişken tabi) bir araya getirebilecek daha kucaklayıcı bir politika izleyebilirdi. Hatta böyle bir durumda ÖSO ve PYD arasında ara bulucu dengeleri gözetken bir politika bile ortaya koyabilirdi. Ardından tüm yapıları kucaklayan bir Türkiye, Suriye çıkmazındaki en etkili aktörlerden birisi konumuna gelecekti. Böyle olunca belki de El Kaide’yi destekleme ya da oyun dışı bırakılma gibi bir durumla karşılaşamayabilirdi. Hatta Esed’e karşı muhalifleri birleştirebilen ve diğer ülkeleri yönlendiren bir Türkiye sayesinde Başbakan’ın söylediği gibi kısa sürede Esed rejiminin sonu gelebilirdi.

Bu bahsi geçenler ise denklem üzerinde yapılan birkaç değişikliğin ortaya koyduğu sonuçtan ibaret. Denklemin unsurları bu kadarla da sınırlı değil ve daha karışık tabi. Bu karışık durumu açıklamak için [bu](#) tarzda bir tablo bile mevcut.

Peki, bunlar bizim için ne ifade ediyor?...

Aslında buradaki amaç Suriye üzerinde derin tahliller yapmak değil. İşin gerçeği şu an kendimi bu konuda ehil görmüyorum. Buradaki amacımız, daha önce söylediğimiz gibi, kaos teorisinin uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisi konusunda bir beyin fırtınası yapmak. Bunun için yeteri kadar veri ve birikim ülkemizde doğal olarak mevcut... Siz de buradan yola çıkarak birçok farklı senaryo ortaya koyabilirsiniz..

Bu örnekler aslında bize bu coğrafyanın her türlü denklemini barındırdığını ve birçok farklı sonuçların ortaya çıkabileceğini, dengelerin çok kısa zaman dilimi içerisinde değişebileceğini gösteriyor. Aslında “kaos”un hakim olduğunu!

Aynı zamanda doğru-yanlış, iyi-kötü gibi kavramların değişken olduğunu, salt iyi-kötü, salt siyah-beyaz olmayacağını, aslında arada da bir de “gri” alan olduğunu, bir dönem doğru olanın daha sonrasında yanlış, yanlışın ise doğru olabileceğini de gösteriyor. Mesela Kuzey Irak ve Irak Merkezi Yönetimi konusundaki tutumumuz ya da Esed’in durumu...

Bu yüzden uluslararası ilişkiler ve çatışmaların (Kürt Sorunu gibi) çözümü konusunda daha geniş bir vizyona her zaman ihtiyaç duyduğumuz ortada. Hatta sahip olmamız gereken vizyon, bulunduğumuz coğrafi konum itibarıyla birçok ülkeden daha geniş olması gerektiği de...

Peki tüm bunlar bizim ilke olarak düşük vizyonlu bir politika izlediğimiz anlamına mı gelir? Mısırdaki darbeyi önceden bilememe, Başbakan'ın Esed'in gideceği tarih konusunda yanılışmaları, '1 saatte Suriye'yi yerle bir ederiz' diyen Egemen Bağış'ın açıklamaları böyle bir iddia için sağlam nedenler ortaya koyuyor olabilir. Ancak konuyu izah etmek açısından yeterli değil... Dediğimiz gibi kesin ifadeler bu noktada yetersiz kalıyor.

Ancak bu noktada çok yönlü düşünülmesi gerektiği, dengelerin iyi gözlenmesi ve analiz edilmesi gerçeği hiç değişmemekte... Olaylara yaklaşım tarzında duygusallığın ön plana çıkması, ani sıcak gelişmelerin uzun vadeli politikaları belirlemesi gibi hatalara düşmemek gerek...

Tabii bu bahsettiklerimiz sadece dış politika ile alakalı da değil. Hayatın birçok alanında, birçok sosyal konu üzerinde böyle bir paradigmanın işletilmesi belki de sosyal sorunların çözümüne çok farklı bir boyut ortaya koyabilir.

Mesela "Gezi Parkı" deriz, ancak yazı daha da uzar...

Şeyh-i Ekber İbn Arabi Düşüncesine Giriş / Mahmud Erol Kılıç **(Atıf Eren)**

Hiç kuşku yok ki başta tasavvuf olmak üzere felsefe, metafizik, kelâm vb. ile ilgilenen kimselerin kayıtsız kalamadığı/kalamayacağı bir isim İbn Arabi. Kimileri ilim ve irfânından istifade için peşine düşmüştür onun. Kimileri ise felsefî/hikemî bir merak saikiyle onu okumak ve anlamak ister. Kimileri de onun müslümanların nazarındaki hayâtiyetini sona erdirmek gayesiyle kollarını sıvamıştır. 'Kolları sıvamak' deyimine, burada, fazla bir anlam yüklememeli!



Maksadım, çetin bir iş ve mücadele için 'kolları sıvamak' değil kesinlikle! Öylesine, gelişigüzel bir niyetle, hakkında hiçbir bilgi ve deneyim olunmayan bir işe soyunmuşçasına bir 'kolları sıvamak'tır muradım. İkincil, üçüncül ve hattâ dördüncül 'kaynak'lardan hareketle, birincil kaynak hakkında –tekfir gibi- kocaman kocaman hükümler vermek gibi bir kolaycılık karşıımızdaki! 'Kolaycılık' mı dedim yalnızca? Yo, hayır; bu kelime merâmımı anlatmaya kifayet etmiyor. Kolaycılıktan öte şeyler var sanki bu tavırda: İbn Arabî'nin bizzat kendisine ve onu takip eden yüzlerce muhakkık zevâtâ büyük bir 'haksızlık' da var. Ve onların tüm anlama ve bilme yetilerine yapılmış bir 'saygısızlık'... Bu sebepten, 'kibr'in başını çektiği bir 'çiğlik' de mevcut bu kimselerde ne yazık ki! Tüm ömrü hayatlarını hakikate adanmış o insanlar, kâfir; hakikat yolunda biricik adım dahi atma zahmetine girmemiş bu kimseler ise, İslâm'ın koruyucuları! Yıkıcılık ve kıyıcılıkları aşikâr olan bu kimselerin o güzide topluluk hakkındaki tezvirâtı –sizi bilmem ama- benim biraz canımı sıkıyor doğrusu.

Aslında, hakikat yolunda atılmış hiçbir adımı küçümsememeli. İnsaf bunu gerektirir, değil mi? Kendini hak ve hakikate adanmış hiçbir kimseyi kestirip atmamalı. Hakkâniyet öyle gerektirir, değil mi? Hani o yolun yolcusunun hiçbir hatırı yok, o yolun da mı bir hatırı yok bu kimseler için? Hakikatin varlığına inananlardan bu 'edeb'i bekleriz biz. Ne var ki bu kimselere göre hakikat apaçıktır. Hiç gizlisi-saklısı yoktur onun. Böyle olunca ona ulaşma çabası ve cehdi de fuzuliyâtıdır. Hattâ gereksizlikten öte bir sapmadır ve/veya küfre düşmedir. Sanki Hak Teâlâ'nın sadece "ez-Zâhir" ismine iman etmiş, "el-Bâtın" ismine iman etmemiş gibidir bu kimseler.

Biz İslâm'ı bir din olarak kabul etmiş ve benimsemiş kimseler olarak 'gayb'a iman ederiz. Müslümanlar gayba iman noktasında birdir, aralarında hiçbir ihtilaf yoktur. Hadd-i zâtında gayba inanmayana ne mü'min denebilir ne de müslüman. Ancak gayba dair bize bildirilen haberlere 'yaklaşım'da birbirimizden ayrılmaya başlarız. Kimimiz yalnızca iman etmekle mükellef olduğumuzu söyler. Kimimiz ise iman bu derecesiyle (icmâlî iman) tatmin olmayıp gaybî bilgilerin mahiyet ve keyfiyetini araştırma yolunu tutar. Benim tavsiye edeceğim ve tanıtacağım kitap, kendini ikinci grupta hisseden okuyuculara olacak.

Eğer hakikati elimizin altında bir metâ olarak görmüyorsak ve hayat ufkumuzu hakikat kaplamışsa, mutlaka hakikat erlerine başvurmamız gerekiyor. Ancak o kimselere (eserlerine) doğrudan ulaşmak zor görünüyor. Hakikati onlardan doğrudan talim edebilmek için, öncelikle, onlarla belli bir 'tanışıklığı' bulunan kimselere müracaat etmeliyiz. Bu kimseler, bizi –biraz da bizim gayretimizle- muhtemelen ulaştıracaktır o erlere. Ben öyle yapıyor ve sonuca bu şekilde ulaşacağımı umuyorum şahsen.

Türkçemizde İbn Arabi üzerine yapılan çalışmalar hızını kaybetmeden devam ediyor. Çeviri ve araştırma odaklı bu çalışmalar, İbn Arabi'yi anlayabilmek için bize büyük bir imkân sağlıyor. Ancak –bana göre- İbn Arabi'yi daha doğru ve kolay anlayabilmek için çevirilere değil de, hakkında yapılmış araştırmalara öncelik verilmelidir. Ancak bu araştırma türü çalışmalar, çevirileri okurken de okuduktan sonra da değersizleşmez, bize bir şeyler söylemeye devam ederler.

Bu maksuda matuf olarak tanıtacağım çalışma, Mahmud Erol Kılıç'a ait. 1995 yılında tamamlanmış bir doktora tezi. Tezin konusu, "Muyiddin İbnü'l-Arabi'de Varlık ve Mertebeleri". Çalışmanın, "Şeyh-i Ekber İbn Arabi Düşüncesine Giriş" başlığıyla, ilk baskısı ancak 2009 yılında yapılabilmiş. Bu 'gecikme'de esas saik, ortaya koyduğu tespit ve çıkarımlarının yanlışlanma ihtimali dolayısıyla müellifinin titizliği. Ki yazar, kitabının önsözünde eserinin yayınlanması hususunda kendisini 'cesaretlendiren' şeyi şöyle ifade ediyor: "Mamafih bu eserin yayınlanması konusunda bizi cesaretlendiren şey belki de bütün bu gelişmelerin [İbn Arabi'ye dair çalışmaların] tezin ana fikrini değiştirecek yeni bir görüş getirmemesiydi." (Heveskârlık yerine titizlik bence herkesin edinmesi gereken bir meziyet. Ama öncelikle her araştırmacı ve yazarın...)

Kitabın ilk bölümü İbn Arabi'nin hayatı ve eserlerine ayrılmış. Hayatı ve eserleri hakkında okuyucuyu tatmin edebilecek açıklamalar da getirilmiş kanaatimce. Bol dipnotlu olan bu eser, esas olarak, İbn Arabi'nin vücûd (varlık) görüşüne tahsis edilmiş ki ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümler bu konuyu değişik açılardan ele almış. Zaten bilindiği üzere İbn Arabi düşüncesinin temelini de onun varlık görüşü teşkil eder. Çalışmanın yayınlanırken "Şeyh-i Ekber İbn Arabi Düşüncesine Giriş" olarak değiştirilmesi de muhtemelen çalışmanın varlık düşüncesine hasredilmiş olmasındandır.

İkinci bölümde, "Muhammedî Olmayan Kaynaklarda Vücûd ve Mertebeleri Konusundaki Görüşlere Toplu Bir Bakış" ve "Muhammedî Mütefekkirlerin Bu Konudaki Görüşleri" başlıkları altında, İbn Arabi'ye kadar, "varlık" hakkındaki nazariyeler özetlenmiş. Bu, İbn Arabi'nin varlık görüşünün ne kadar "orijinal" ve ne kadar "eklektik" ya da tümünden "orijinal" mi yoksa "eklektik" mi olduğu konusunda okuyucuya bir fikir verebilir.

Üçüncü bölümde vücûd görüşünün dayandığı kaynaklar olarak, âyetler ve hadislerden misaller verilmiş. İbn Arabi'nin "vücûd'un mertebeleri" görüşü de geniş bir şekilde izah edilmiş. Dördüncü bölümde ise İbn Arabi'nin vücûd görüşünün hususî ve umumî tesirleri ele alınmış.

Ben kitaptan olarak vücûd'un mertebelerinden biraz bahsetmek istiyorum size. Çünkü İbn Arabi metafiziği ve tasavvufunun özü/özeti budur.

İbn Arabi Hakk'ın tecellisinin iki şekilde kendini gösterdiğini düşünür: Bunlardan biri ilm olarak (epistemolojik), diğeri ise vücûd olarak (ontolojik). Bu bakımdan vücûd bir yönüyle sübjektif bir tecrübe, diğeri yönüyle de objektif bir tezahürdür. Vücûd, sübjektif bir tecrübe olarak bakıldığında "bulmak", objektif bir tezahür olarak bakıldığında ise "olmak" anlamlarına gelir. Kısacası İbn Arabi'de vücûd "bulmak" ve "olmak" şeklinde iki anlama gelir.

İbn Arabi ve takipçilerine göre vücûd, her iki anlamıyla beraber bir bütündür. İnsanî tecrübe olarak bakıldığında anlaşılan yani "bulmak" anlamına gelen vücûd, dairenin bir yarısını; ilâhî tezahür olarak bakıldığında anlaşılan yani "olmak" anlamına gelen vücûd ise, dairenin diğeri yarısını oluşturur. İki yarım daire birden "dâiretül-vücûd"u (vücûd/varlık çemberi) meydana getirir.

"Lâ taayyün mertebesi" yani vücûd'un hiçbir şekilde taayyün/belirme kabul etmediği mertebe başlangıç noktası mesabesindedir. Vücûd'un bu mertebesini bu şekilde betimlemek bile onu anlatmaktan uzaktır. O'nun 'biricikliğini' bu şekilde tenzih etmek dahi O'nu gerçek anlamda tenzih etmekte yetersizdir. İşte hiçbir taayyünün bulunmadığı ve hatta düşünülmesinin bile 'yasak' olduğu bu noktadan itibaren çıkan yarım daire, "kavs-i nüzûl" (iniş yayı) adını alır. Kavs-i nüzûl, lâ taayyün mertebesinin tam karşı kutbunda bulunan "insan-ı kâmil mertebesi"ne kadar beş mertebeden teşekkül eder.

Bu mertebeler sırasıyla şunlardır: Taayyün-i evvel (ilk belirme), taayyün-i sâni (ikinci belirme), mertebe-i ervâh (ruhlar mertebesi), mertebe-i misâl (misâl mertebesi) ve mertebe-i ecsâm (cisimler mertebesi). Kuvve olarak kemâl sahibi olan "insan mertebesi"nden itibaren başlangıç noktası olan lâ taayyün mertebesine doğru giden yarım daire ise "kavs-i urûc" (yükseliş yayı) olarak adlandırılır. Bu yarım daire ise şu mertebelerden teşekkül eder: Nefs-i emmâre, nefis-i levvâme, nefis-i mülhime, nefis-i mutmainne, nefis-i râdiyye, nefis-i mardiyeye ve nefis-i kâmile. Vücûd'un, lâ taayyün mertebesinde başlayan yolculuğu, böylelikle yine lâ taayyün mertebesinde son bulmuş olur. İnsanoğlunun beşer olarak âleme gelişi kavs-i nüzûl yoluyla, beşerin ruhen/ahlâken/irfânen yükselmesi suretiyle insan-ı kâmil olması da kavs-i urûc yoluyla gerçekleşiyor.

Tekrar ifade etmek gerekirse "kavs-i nüzûl" ontolojiktir, kavs-i urûc ise epistemolojiktir. Kavs-i nüzûl, vahdetten kesrete doğru bir yolculuğu, kavs-i urûc ise kesretten vahdete doğru bir yolculuğu ifade eder. Şu hâlde sûfî Allah'tan geldiği bilinciyle saflaşmak suretiyle yine Allah'a dönmek ister. Sûfinin kavs-i urûc, yani kesretten vahdete doğru yolculuğunun (seyr u sülûk) üç aşaması vardır: 1. Seyr ilallah, yani O'na doğru seyr. Bu seyr, nefis mertebesinde hakikî vücûd'a doğru olan manevi bir yolculuktur. İlâhî isimlerin sâlik'e (yolcu) tecelli etmeye başlamasına işaret eder. 2. Seyr fillah, yani O'nda seyr. Manevi yolcunun ilâhî isimler ile tahakkuk ettikten sonra sıfatları ile sıfatlanıp, ahlakıyla ahlaklanmak suretiyle beşerî sıfatlardan fânî olmasıdır. Bu yolculuk sırasında yolcuya ledünnî ilimler (Allah katından) inkişâf eder. 3. Seyr maallah, yani O'nunla seyr. Bu yolculukta zıtlar ve kayıtlar ortadan kalkar. Böylelikle yolcu gerek zâhiren ve gerekse bâtinen aynu'l-cem' mertebesinde mahvolur. 4. Seyr anillah, yani O'ndan seyr. Bu yolculuk ilâhî seçime (istifâ) dayalı olarak pek az müntehiye (yolculuğu tamamlayan) nasip olur. Mahv'dan sonra sahv'a rucû makamıdır. Fenâdan sonra bekâ ve cem'den sonra fark makamı da denir buna. Bu yolculuğun tamamlanmasıyla birlikte sûfî/ârif Hak'tan halka dönüp kesrette (çokluk) vahdeti (birlik) ve vahdette kesreti müşâhede eder.

Yazarın şu tespitiyle kitap tanıtımımızı noktalayalım: "İbn Arabî, her şeyin istese de istemese de hakikati itibarıyla bu şekilde Hakk'a doğru yolculukta olduğunu söylemektedir. Çünkü her şey aslına rücu etmektedir."^[1]

^[1] Mahmud Erol Kılıç, Şeyh-i Ekber İbn Arabî Düşüncesine Giriş, İstanbul: Sufi Kitap 2010, s. 233-238.

Mutlu Aşk var mıdır Lev Nikolayeviç? (Ahmet Arıkan)

Bu Lev Nikolayeviç'e sorulacak hafif sorulardan biridir. Kendisine kalsa herhalde daha çok Tanrı, yaşam ve ölüm üzerine konuşmayı tercih ederdi. Ancak aşk gibi insan doğasını temelden sarsan bir duruma tepkisiz kalmadı ve bize zavallı Anna'nın hikayesini yazdı.

Aşk görecelidir, rengi ve yaşattıkları kişiye göre değişir. Büyük usta eserinde hikayenin kahramanlarını aşkın farklı hallerine sokmuş, farklı bedenlere farklı kostümler giydirecek karşımıza çıkarmış ve soruyu bize yöneltmiştir: İşte olanları görüyorsunuz, siz karar verin mutlu aşk var mıdır?

Hikayeyi hatırlayacak olursak, yüzlerce kişilik kalabalığın içinde baş kadın Anna'yı hemen farkedebiliriz: Solgun ve mutsuz bir ev hanımı olarak aşk diye birşey yoktur; soğuk, yaşlı bir koca ve yükümlülüklerle, sadakatle dolu bir aile hayatı vardır. Ancak sonra işler değişir, hiç yaşanmamış derin duyguların sarhoşluğuyla birlikte ortaya çıkan utanç ve dışlanmışlık vardır.

Genç ve şımarık subayımız Vronski'ye sorarsak başlangıçta aşk yoktur, güzel kadınlarla zaman geçirme ve bolca eğlence vardır. Sonra işin rengi değişir, tutkulu bir bağlılık ve koruma duygusuyla birlikte kısıtlanmışlık ve dışlanmışlık yaşar Komutan Vronski.

Zavallı Kiti için başlangıçta aşk demek alçaltıcı bir reddedilme ile gelen derin bir mutsuzluk demektir. Sonrasında belki aşk yine yoktur ama bağlılık ve sevgi vardır. Güven duygusu, şefkat ve birlikte yaşamayı öğrenme aşk denen şeyden daha insancıl değil midir?

Konstantin Levin'in hikayesi aşkın birden değil bilgelikle ve sabırla kazanılacağını gösterir adeta. Tarlada çalışan köylülerin mahsul elde etmek için verdikleri emeği, onlarla birlikte yaşayarak dener ve mutluluğun formülünü bulur Konstantin Dimitriyeviç.

İşte böyle, Büyük Usta kurduğu muhteşem sahnede insanları ve durumlarını farklı halleriyle karşımıza çıkarır. Aşk denen ruh halinin kişiye, duruma ve çevreye göre nasıl değiştiğini bizlere mucizevi şekilde izletir. Perdeyi kapatmadan biz seyirciye döner ve sorar: Siz söyleyin bakalım, mutlu aşk var mıdır?

...



Modern Dünyanın Krizi / René Guénon - I (my)

Batılılara vahşi olduklarını sakın söylemeyin, onlar kendilerini medenî sanıyor

İspanyol ve İtalyan plajlarında kanıksanmış bir görüntü: Açlıktan ve savaştan kaçan Afrikalıların cesetlerinin vurduğu bir plajda turistler oynuyor ve güneşleniyorlar. Değerli yazar Yıldız Ramazanoğlu "Görme Bahçesi" isimli kitabında ellerinden gelse zenginlerin fakirleri dünyadan aşağı atacaklarını söylüyordu . Herhalde ucuz bir yolunu bulsalar onu da yaparlardı.

Üstelik Afrika'yı yaşanmaz hale getirenler yine Avrupa ülkeleri ve ABD. (Bkz. [Afrika yazıları](#)) Yani bu zavallı insanların kaçtığı savaşın ve açlığın sebebi Batı'nın silah ticareti ve hammadde hırsızlığı. Ama Batılılar kötülük olsun diye yapmıyorlar bunu. Çünkü **kötü** aslında **iyinin** zıddı değil. (Bkz. [Kötülük'ün zıddı İyilik değildir](#)) Kötülük insanların düşünmeyi reddetmesinden kaynaklanıyor. ("Batı" derken haritanın batısını değil Batı'nın zihniyetini kastediyoruz. Haliyle Kapıkule'nin doğusunda yaşayıp zulme seyirci kalanlar da bu zihniyete dahil.) Evet... Hannah Arendt'in "Yahudi kasabı" Eichmann için söyledikleri Batılılar için de geçerli. **Bu insanlar kötü değiller, "sadece" düşünmüyorlar.** Daha doğrusu Felsefe/ Bilim / Düşünce ile kurdukları münasebet Ben'liklerinin gölgesinde:

"... Şöhret için filozofun yeni ve orijinal bir hata icad etmesi başkaları tarafından defalarca söylenmiş bir hakikati tekrar etmesinden daha faydalı. [...] Gerçek problemleri çözmek yerine uyduruk problemler icad etmek ve bunlar üzerine bitmez, tükenmez tartışmalar yapmak filozofları gündemde tutar. Orijinal olmak isteyen filozof kendi adıyla anılacak bir sistem icad eder. Orijinal olmak uğruna Hakikat'in beyanı feda edilebilir ..."

Hegel, Kant ve Heidegger gibi sistemci filozofları düşündüğümüzde bu satırların yazarı ünlü mütefekkir René Guénon'a hak veriyoruz. Tespit Guénon'un mühim bir eserinden: "Modern Dünyanın Krizi". Aslında müellifin maksadı batılı filozofları eleştirmek değil; bundan çok daha derin bir tahlil arz ediyor. **Ağız alışkanlığıyla "Batı medeniyeti" dediğimiz şeyin gerçekten bir medeniyet olup olmadığı sorgulanıyor bu kitapta.**

Evet... René Guénon'dan bin yıl önce Haçlı seferleri sırasında iki "medeniyet" karşılaşmıştı. Arap tarihçi Usama ibn Munkid (أسامة بن منقذ) ve Frank ordusunda Vak'a-Nüvis görevi yapan Albert d'Aix ve Raoul de Caen'in yazdıklarına **[1]** göre Hatay'da ve Halep yakınlarındaki Maaret el Numan'da (معرة النعمان) Haçlılar Türkleri ve Arapları pişirip yediler:



"... Bizimkiler öldürdükleri Türkleri ve Arapları yemekten tiksınmedikleri gibi köpekleri de yiyorlar [...] Bizimkiler yetişkinleri haşlıyor, çocukları ise şişe geçirip kızartıyorlardı ..."

Batılılar bu sefer de Mali, Libya, ve Moritanya'dan gelen insanları hamburgerlerine katkı malzemesi yapmadan ya da onları bir gemiye bindirip uzaya, bilinmeyen bir yere doğru fırlatmadan önce ne yapılabilir? René Guénon'un bu kitabını okumak iyi bir başlangıç.

Batı "medeniyyetinin" sahte kökleri

Bilmem dikkat ettiniz mi? Hem Avrupa'da hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu binaları hatta kiliseler eski Yunan tapınaklarını model alarak yapılmıştır: Devasa kolonlar, üçgen şeklinde frontonlar... (Yandaki bina ABD'deki Philadelphia Kütüphanesi) Belediyede pasaport sürenizi uzatmaktan başka bir derdiniz yoktur ama binayı çevreleyen basamakları tırmanırken kutsal bir yere kurban vermeye geldiğiniz hissi uyanır içinizde. Batıda yeni keşfedilen çiçeklere, böceklerle, icad edilen makinelerle, ilaçlara Yunanca ve Latince isim verilir.



Çünkü batılı kendisini Greko-Romen zanneder. Kim bilir?

Belki Grek felsefesini Araplardan öğrendiklerini bilmezler? Belki de "barbar" Hunların, Ostrogotların, Vizigotların torunları olduklarını kabullenmek ağır gelir nefislerine:

*"... Rönesans denilen gerçekte bir çok şeyin ölümü oldu. Greko-Romen medeniyetine geri dönme bahanesiyle sadece göstermelik bir taklit yapıldı. [...] Eksiklerle dolu bu **ihya** (fr. restitution) süreci fazlasıyla suni olmanın ötesine geçemezdi. Zira taklit edilen sûretler asırlardır gerçek **hayat**larından mahrum bırakılmıştı. [...] Seküler bir felsefe ve bilim anlayışı çıktı ortaya ki bu bir reddiye/ itiraz kültürüydü ..."*

Guénon'a göre tabiat bilimlerinin sekülerleşmesi yani Hakikat'ten koparılması "Bilim" algısını da etkiledi. Artık bilimsel araştırma insanlığa hizmet etmeyecek, birbirinden kopuk önemsiz detayların birikmesinden ibaret olacaktı. "Uzmanların" patent, para, şöhret ve kamu bütçesinden pay için birbirleriyle çatıştığı bu sahaya yatırım yapan toplumlar ne kazanabilirdi? Maddî bir üstünlük? Müellif için bu üstünlük bir canavardı (fr. *Monstruosité*). Büyüdüğü zaman sahibini yiyecek bir canavar...



Guénon bugün el üstünde tutuğumuz bilim ve teknolojiye "canavar" derken neyi düşünüyordu? bilimsel ilerleme(!)

olarak [Edison'un elektrikle katlettiği filleri](http://www.derindusunce.org), at ve eşekleri mi yoksa Çin'de ve Hindistan'da kız doğma suçundan(!) idam edilen bebekleri mi? İleri teknoloji ürün ekografiyle daha ana rahminde iken doktora(?) yakalanan bebeklerin kürtaşı... (Bkz. [Kadınsız bir dünyaya doğru](http://www.derindusunce.org)) Bu katliam kızların diri diri gömüldükleri Cahiliyye devrinden bile daha acımasız değil mi? Zulüm bilim ve teknoloji ile merhametin tecelligâhına, ana rahmine ulaşmış artık. Ama katliamın adı "aile planlaması, kadın sağlığı" olunca yutuyoruz kolaylıkla. Başlarken demiştik ya: Kötülük olsun diye yapılmıyor zulümler. İnsanlar düşünmedikleri zaman meydana çıkıyor. Lisan bozulunca zulme direnmek imkânsız. René Guénon'un şu sözleri ne kadar isabetli:

*"... Batılı bir yabancı orduya direnirse 'vatansever' denir. Eğer Batı ordularına direnen varsa 'fanatik / terörist' veya 'yabancı düşmanı' olur; sadece aşağılanmayı ve nefreti hak eder. Zaten Batılılar ele geçirdikleri her yerde bu işgali "adalet, özgürlük ve uygarlık" adına yapmıyorlar mı? Herkesi kendileri gibi düşünmeye mecbur edip farklı fikirleri yasaklamıyorlar mı? [...] Batıda iki türlü insan var. Saf olanlar "uygarlaştırma misyonu" gibi süslü sloganlara aldanıyorlar. Bunlar ağgözlülere ve şiddet yanlısı insanlara alet olduklarının farkında değiller. [...] Doğulular Batıyı işgal etmeye çalışmıyorlar. Avrupalıların eziyetinden ve işgalinden kurtulmakla meşguller. Batının bu işgali doğuluların zihniyetini bile kontrol altına almakta. **Ama ne acayip ki saldırganlar kendilerini mağdur gibi gösteriyor ...**" (Modern Dünyanın Krizi)*

Gerçekte medenî olmayan Batı için bu sıfatı kullanmakla büyük hata ettik. Zira “**medenî**” kelimesinin anlamını bozduk. (fr. *Cité / Civique/ Civile / civilisation*) Bitlikte barış içinde yaşamayı, şehir hayatını anlatmalı; **medineleri** çağrıştırmalı bu kelime. İçtimaî menzili olan ahlâkî bir eftaliyet anlatmalı. Bugünkü gibi maddî/ parasal/ teknolojik bir hakimiyet değil. Bir ülke masum çocukları öldürüldükten sonra **medenî** olamaz. İster taşla, mızrakla işlesin bu cinayeti isterse uzaktan kumandalı bir füzeyle. Gazze’de, Halep’te, Hiroşima’da şehirleri (**medineleri**) haritadan silen insanları Atilla’dan, Cengiz Han’dan daha “**medenî**” kabul edersek suça ortak oluruz. Katil bir insanı öldürür. Katile “katil” demekten çekinenler ise içlerindeki insanlığı, vicdanı öldürmüş olurlar.

Ortaçağ ne ortadaydı ne de karanlıkta

Modern Avrupa kendi karanlığını, **zulmetini** parlak, **zulmünü** ise adalet gibi göstermek ister. Bu yüzden karalayacak bir “ötekine” ihtiyaç duyar. Modern çağların öcüsü ortaçağdır. Çok eskiden, bazen de başka coğrafyalarda yapılmış keşiflerin modern çağda yapıldığı iddia edilir. Guénon kitabında Çinlilerin keşfettiği matbaayı örnek vermiş. Bir de Asyalıların ve Vikinglerin çoktan keşfettiği Kuzey Amerika kıtasını. Fakat bu Ortaçağ konusunda biz Müslümanlar daha çok muzdaribiz. Zira Türkiyeli yarı-aydınlar yüzünden lisanımıza (fikrimize) sirayet etmiş virüsler var.

“Ortaçağ karanlığı” bunlardan biri. Öncelikle Müslümanlar açısından muazzam bir çağdı, vasat/ orta kalite değildi:



“... Âdet olmuştur; ikide bir “Ortaçağ karanlığı”ndan, “insanlığın ve ilmin bu çağda geri kalmışlığı”ndan dem vurulur. Bizim sahte aydınlarımız olan entellerimiz de bu yönde en cıvık bir şekilde şartlanmışlardır! Oysa objektif bir incelemeye tâbî tutulduğunda, Ortaçağ, bâzıları için ne kadar karanlıkta bizim için de o kadar aydınlık bir çağdır. Zirâ:

1. Kur’ân beşeriyete hidâyet olarak bu çağda inzâl olunmuştur;
2. Hazret-i Muhammed (s.a.v.) son peygamber olarak bu çağda zuhûr etmiştir;
3. Büyük İslâm medeniyeti bu çağda kök salmıştır;
4. İslâm medeniyetinin eserlerinin ve ilminin uyandırdığı idrâk ile Avrupa medenîleşmeye bu çağda başlamıştır;
5. Türkler bu çağda Müslüman olmuşlar,
6. Anadolu ve İstanbul bu çağda fethedilmiştir;
7. Kritik düşünce ve tabîata objektif bakış, Müslüman düşünürler ve bilim adamları sayesinde, Kurtuba (Cordoba) ve Tuleytule (Toledo) şehirlerindeki İslâm üniversiteleri aracılığıyla Batıyı bu çağda uyandırıp aydınlatmıştır,
8. Bu temeller üzerine kurulan Hristiyan Avrupa üniversiteleri çok verimli bir ilmî ve estetik hareketin, Rönesans’ın, zuhûruna bu çağda öncülük etmiştir...ilh...

Bütün savaşlarına, vebâ salgınlarına, ekonomik sefâletlerine rağmen Ortaçağ, çeşitli ilmî, felsefî, içtimaî ve bedîî (estetik) zinde akımların yeşerdiği cıvıl cıvıl, ıslıl ıslıl bir çağ olmuştur. Nitekim Yahudi kökenli Fransız mütefekkir ve müdekkiki Gustave Cohen (1879-1958) *La Grande Clarté du Moyen âge* yâni “Ortaçağın Büyük Aydınlığı” (Editions Gallimard, Paris 1967 baskısı) isimli eserinde bu husûsları delilleriyle ve büyük bir vukufî gözler önüne sermektedir ...” (Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre, “Ortaçağı sever misiniz?”)

Masonluktan Müslümanlığa...

Hakikat'in peşinde geçmiş Guénon'un hayatı, arayışlar ve buluşlar ile. Modern hayatın, materyalizmin sebep olduğu manevî boşluğu doyurmak için "okültist" ne varsa denemiş. Hatta 1912'de Fransa Büyük Locası'nda mason olmuş. 1916'da Leibniz üzerine yaptığı bir tez ile felsefe diploması almadan önce Müslüman oluyor Guénon! Tasavvuf ile açılan yeni bir kapı ve yeni bir isim: Abdel Wahid Yahya. Aramalar ve bulmalar devam ediyor. 1924'te Batı ve Doğu, 1927'de Modern Dünyanın Krizi, 1929'da Manevî Otorite ve Dünyevi İktidar, 1945'te Nicelik Egemenliği... 1951'deki vefatına kadar 26 kitap ve 350 makale yazıyor.



Sıradan modernite eleştirileri yerine Guénon zor olanı seçiyor: Batının kendi manevî köklerinden kopuşunun izini sürüyor ve çareler öneriyor. Arkadaş çevresi, etkilediği ve etkilendiği insanlarla Guénon'un hayatı başlı başına bir eser; belki bizzat yaşayarak "yazdığı" 27ci kitabı denebilir. İlerleyen teknolojiye, sürekli değişen içtimaî ve ekonomik gerçeklere rağmen Guénon'un saptamaları daha dün yazılmış gibi taptaze. Farklı, orijinal olmaya çalışarak sıradanlaşan batılı filozofların aksine Hakikat'i, sadece Hakikat'i bütün çıplaklığıyla haykıran Abdel Wahid Yahya'yı rahmetle anıyoruz.

Dipnotlar

1° Bu konuda iki kaynağa bakılabilir:

- Liber Christianæ expeditionis pro ereptione, emundatione, restitutione sanctæ Hierosolymitanæ ecclesiæ (**Albert d'Aix**)
- Gesta Tancredi in expeditione hierosolymitana (**Raoul de Caen**)

Not: Modern Dünyanın Krizi" önemli bir kitap olduğu için bir veya iki makale daha eklemeyi düşünüyoruz.



Modern Dünyanın Krizi / René Guénon – II (my)

Makine insanlaşmaz ama insan makineleşebilir

"... Endüstri sadece bilimin uygulanması değil onun varoluş sebebi oldu. Bir kez daha normal ilişkilerin ters döndüğünü görüyoruz: Endüstri bilimden meşruiyet alacağına tam tersi, bilim endüstriye muhtaç şimdi. Modern dünya "bilim yapıyorum" zannıyla endüstriyi ve makineleşme ideolojisini geliştirdi. Maddenin kendi arzularına boyun eğmesi için uğraşırken tersi oldu: İcad ve imâl ettikleri makinelerin kölesi oldular hatta bizzat kendileri makineleştiler ..." (R. Guénon)

Çünkü makineler de tıpkı hayvanlar gibidir. **Maddî sahada, kaba kuvvette, hızda ve ağır yük kaldırmada İnsan'dan üstündürler.** Zaten icad edilmelerinin sebebi de budur: Angarya işleri üstlenmek. Ama eğer halklar sırf askerî ve/veya iktisadî üstünlükleri sebebiyle medenî kabul edilirlerse o "medeniyet" yoluna insansız da devam edilir. Zira **medeniyet ölçüsü nicelik olan insanlar sayılarla ifade edemediklerini yok sayarlar** ve ölçülebileni (parayı, sporu ve silahları) yüceltirler. Sporu taparcasına severler çünkü "skor" vardır. Bir gol bir goldür. Tartışılmaz, objektif gerçeklerin dışında ne varsa reddederler. Değerleri rekabet, liderlik ve kazanmaktır. Paylaşmayı, merhameti ve hemhâl olmayı bilmezler. Paraya, silaha ve teknolojiye inananların indî / sübjektif olanı; maneviyat ve sanatı hissetmesi beklenemez (Bkz.

Derin Lügat: [İndî / Sübjektif](#)):

"... Ne adamlar var. Bana soruyorlar "sen ne marka makineyle fotoğraf çekersin?" diye. Fotoğraf makineyle mi çekilir? Şimdi en iyi, en gelişmiş daktilo bende olsa en büyük yazar ben mi olurum? Roman daktiloyla mı yazılır? Arkadaş fotoğraf kalple çekilir. Ben Singer dikiş makinesiyle de fotoğraf çekirim. Şunlara bak! Alıyorlar Canon'ü, Nikon'ü ellerine, yola düşüyorlar. Bir köylü gördün, dur! İki şip şak, tamam. Koyun sürüsü mü gördün? İki şip şak, tamam. Ben bir çobanın resmini çekeceksem onunla oturmalıyım, birlikte yemek yemeliyim, gece çadırında kalmalıyım... Onu tanımalıyım. Fotoğrafını ancak ondan sonra çekebilirim ..." (Ara Güler)



Materyalizm... Zehirli bir inanç sistemi!

İnsan'ı kavrayış hatalı olunca onu mutlu etmek iddiasında olan kurumlar, ideolojiler, lider ve kurtarıcılar mutluluk değil tatmin üretirler. (Derin Lügat maddesi: [Mutluluk ve Tatmin](#)) Zira bu **materyalist/pozitivist ideolojiler İnsan'ı bir hayvan gibi görmüşlerdir: Fayda ile ilerleyen, tehdit ile duran bir hayvan.** Böylesi bir anlayış üzerine bina edilen ekonomi-politik insanları devasa bir makinenin dişli çarkları haline getirir. Dikkat ettiniz mi? Kapitalizmin sefilleri ile komünizmin sefilleri birbirlerine çok benzerler. Çünkü liberalizm, komünizm, faşizm hep bu hatalı insan tasavvuru üzerine inşa edilmiştir. Birini uygulayan devlet diğeri uygulayan devletle savaşabilir ama fikren aynı hata üzere hareket ederler.

Fakat bu hatalı tasavvurun insanlığa dayatılmasını planlı bir komplo gibi düşünmek yanlış olur. (Bkz. Derin Lügat: [İnsan / Birey / Kul / Homo Economicus](#)) Fikriyatımızdaki bozulma ağaç kurdu gibi yavaş yavaş ve "içeriden" başladı. Kurtlar bir evin kirşlerini bütünüyle yedikten sonra fark edilmez de ilk sert rüzgârda ev çöker ya; işte böyle bir şey. 300 yıldır çürümekte olan insanlık evi 1900'lerde birden çöküp gitti. Son 150 yılda insan eliyle ölenlerin sayısı geri kalan bütün devirlerin toplamından kat kat fazla. Ama biz içinde yaşadığımız çağı övecek kelime bulamıyoruz: Modern, aydınlık, ileri, çağdaş... Dünya savaşları bitti belki ama petrol savaşları sürüyor. Dahası "özgür" Batı halkları başta bütün insanlık köleleşme yolunda. Ama bu defa altın zincirlerle bağlanıyoruz, şikayetçi değiliz sanki. Guénon'un şu satırları insanlığın halini çok güzel özetliyor. Mululuk değil tatmin arayan, yedikçe acıkan, acıktıkça mutsuz olan bir insanlık:

"... Kendimizi bir an için materyalist idealleri olanların yerine koyalım; Modernleşmenin "ilerlemenin" getirdiği her yenilikten haz alanların. Acaba bugün insanlar eskisinden daha mı mutlular? İletişim araçları, hızlı ulaşım ya da benzer ilerlemelerle mutlu oluyor muyuz? Koşturmanın ve karmaşıklığın artması mutluluğumuzu da arttırdı mı? Bize öyle geliyor ki tam tersi oldu. Dengesizlik gerçek bir mutluluk sağlayamaz. Zaten bir insanın ne kadar çok ihtiyacı olursa o kadar çok mahrumiyet duymaz mı? Bu artan mahrumiyet onu daha da mutsuz edecektir. Modern uygarlık yapay ihtiyaçları daha da arttıracak ve doyurabileceğinden daha fazla ihtiyacı tahrik edecek. Zira bu yola bir kere girdiniz mi durmak çok zor ve belli bir noktada durmak için hiç bir sebep yok. İnsanlar var olmayan bir şeyin eksikliğinden mahrumiyet duymazlar. Ama şimdi "gerekli" diye gördükleri şeylerin eksikliği onları mutsuz ediyor. Haz alabilecekleri tek kaynak nicelik ve madde olduğundan onları tatmin edecek olan malları ele geçirmek için her şeyi yapmaya hazırlar. "Para kazanmak lâzım" çünkü parayla her şeyi satın alabilirler. Ne kadar çok olursa iştahları o kadar artıyor. Çünkü zenginleştikçe yeni "ihtiyaçlar" keşfediyorlar ve bu ele geçirme tutkusu yaşamın yegâne maksadı haline geliyor ..."



Materyalistler neden faydacı olurlar?

Ancak unutmamak gerekir ki Rönesans'tan sonra Batıya hakim olan fikir akımları bazen özentiyle ama çoğu zaman askerî baskıyla bütün insanlığa da sirayet etti. Bu yüzden "fikriyatımız" diyoruz; bütün suçu batılılara atmak; olan biteni "batının sorunu" diye damgalamak bizi çözümden uzaklaştırır.

Bu noktada sorgulanması gereken çok önemli bir başka nokta ise faydacılık ile materyalizmin birbirine nasıl eklemelendiği. Zira insan felsefi/dinî olarak bir takım tercihler yapabilir. Ama bu tercihlerin günlük hayata, ticarete, siyasete, savaş meydanına yansımaları görüldüğü kadar otomatik olmayabilir. René Guénon'un kitabı bu tür sorulara cevap verebilmesi açısından da eşsiz bir eser. Tahlildeki bu derinlik kanaatimizce altı çizilmesi gereken bir husus. Müellifin kaleminden bir örnek verecek olursak:

"... Bu faydacılık neredeyse içgüdüsel, zaten materyalizmden ayrı düşünülmesi imkânsız. "Sağ duyu" dedikleri şey doğrultusunda fizikî alemin hudutlarını geçmiyorlar. Benzer şekilde hemen-şimdi-burada fayda sağlamayan işlerle ilgilenmiyorlar. Tek "gerçek" dünya beş duyu ile algılanan dünyadır. Beş duyu dışında bilgi kaynağı da olamaz. Üstelik bu sınırlı bilginin değerli olması için maddî ihtiyaçlara cevap vermesi gerekir [...]"

Modern insanlara göre dokunulabilenler dışında bir şeyin var olması imkânsız. Böyle bir ihtimali bazen kabul etseler bile bilinmez olduğunu söylemekle yetinmiyorlar, "bilinmesi imkânsız" ilân ediyorlar ve o konuyla ilgilenme külfetinden kurtuluyorlar. Bazıları bu "öteki dünyayı" anlamak için hayal gücünü kullanıyor. O zaman da maneviyatı fizikî alem gibi tahayyül ediyorlar. Maddî alemde ne varsa maneviyatta izdüşümleri olacağını vehmediyorlar. Zaman ve mekân ve hatta bir tür vücut da buna dahil ..."

Modern Dünyanın Krizi / René Guénon – III (my)

Fark ettiniz mi? Ekonomiden, finansal analizden anlayan borsacı kalmadı. Borsa “uzmanları” panik halindeki müşterilerin sırtından kazandıkları komisyonlarla zengin oluyor. Doğru yatırım kararı verip zengin olan “uzman” yok! İnanması zor mu? Bilgisayarlarda gezen sanal paranın miktarı ile gerçek ekonomiyi karşılaştırın. Yani fabrikada, tarlada üretilen değer nedir? Meselâ Chicago emtia borsasında bir günde el değiştiren buğday nasıl oluyor da dünyadaki gerçek buğdayın 60 katı olabiliyor? Petrol, nikel, bakır... Hep aynı şey. Bu bir yalan ticareti.

Yani borsacı müşterisine söylediği yalanın belki bir gün doğru olma ihtimalini satıyor. İnsanlar ise gerçek para verip alıyorlar. Neyi? Zengin olma umutlarını. Borsacı zaten müşterisine ait olan bir duyguyu para karşılığı yine ona satıyor.

Yalan ertesi gün gerçekleşmiyor. Ama buna “yalan” değil “risk” deniyor. Böylece müşteri yeni “yatırımlara” yönlendiriliyor. Tabi borsacı her alım-satımdan komisyon alıyor. **Yani borsacının kazanması için ekonominin iyi gitmesine veya müşterisinin kâr etmesine gerek yok.** (Bkz. Goldman Sachs) Hisse aldıkları şirketin kâr etmesine de gerek yok. Yeter ki müşteri bir şeyler alıp satsın, ister kâr isterse zarar etsin; yeter ki durmasın; sürekli umut ve korku arasında gidip gelsin. Bu çarkın dönmesi için müşterinin sürekli ütüldüğü gerçeğini ondan saklamak gerek. Nasıl? Borsa “uzmanlarının” yaptığı bayat ve tutarsız yorumlar sayesinde:

“... Borsa güne kötü başladı... Altın yükseldi çünkü dolar sürpriz yaptı... ABD’deki işsizlik rakamları beklenenin üstünde. Onun için dolar düşecek... FED bugün bir açıklama yapacak, heyecanla onu bekliyoruz ...”



Değişenler Değişmeyen’e muhtaçtır

Hareket, sürekli değişim, olayların sürekli artan bir hızla meydana gelmesi... Sürekli kendi gerçeğini üreten “uzmanlar” sadece borsacı değil. Hizbullah uzmanları, PKK uzmanları ... Bir gün savundukları neden-sonuç ilişkisinin tam tersini ertesi gün yeni bir “bilgi” olarak öne sürüyorlar. Seyirci / okuyucu / müşteri okula yeni başlamış bir çocuk gibi: Sürekli yeni kelimeler öğrenmek zorunda. Ama kelimelerin anlamları sürekli değiştirildiği için eski kelimelerin yeni anlamlarını da öğrenmek gerek. Onun için “sıradan ölümlü” hiç bir konuda “uzman” olamıyor.

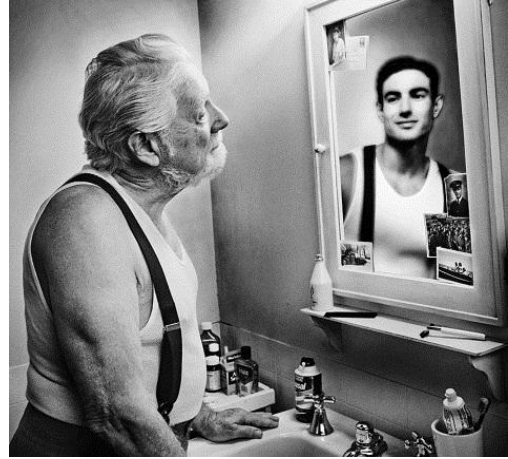
Sislerin içinde ilerleyen bir trende bulundunuz mu? Yahut açık denizde seyreden bir gemide? İnsanın gözleri (=aklı) bir mihenk noktası arar. İlerliyor muyuz? Biraz döndük mü? Hızımız ne kadardır? Tren yolcusu sislerin içinde bir kaç ağaç seçer bazen. Yahut gemideki uzaklarda bir adacık görür; gözleriyle ona tutunur hemen. Çünkü değişmeyen /sabit/ mutlak bir noktaya göre değişir Mekân’daki yeriniz.

Gençlik fotoğraflarına uzun uzun bakan yaşlıları gördünüz mü hiç? İyi ki vardır o resimler. Yoksa insan nasıl inanır o yaşananların gerçek olduğuna? Eski bir film miydi yoksa gerçekten yaşadım mı bunları? Çeyiz sandığına saklanmış, naftalin kokan bir gelinlik, bir bebek çorabı. O bebek büyüdü

çoktan. Tamam işte, biz de onun için sakladık o büyümeyen çorabı. İlkokul kitapları, eski model bir araba... Kıymetlidir bütün bunlar. Çünkü her şeyin sürekli değiştiği bir dünya yaşarsak Alzheimer hastaları gibi oluruz; her yeni günü hayatımızın ilk günü zannederiz.

Tevhid olmadan kesret olur mu?

Mutlak'ı reddetmekten kaynaklanan sürekli devinim hali insanları hiç bitmeyen bir Şimdi'nin içine sıkıştırdı. Genç kalma ve Şimdi'nin bütün hazlarını tatma saplantısı bizleri birer isteme makinesi haline getiriyor. İstemeyi istememek bile isteklerimize hakim olamıyoruz. Ölüm'ü unutmak için estetik ameliyatla sürekli "gençleşen" bir kuşak geliyor. Yani bizi hasta eden değişim fırtınasında finans/ ekonomi/ borsa yalnız değil. Her gün yeni bir kanser tedavisi(!) ve yeni hastalıklar icad eden doktorlar var. Seçimden bir gün önce partisinin iktidar olacağını söyleyen "uzman" siyasetçi seçimden sonra neden yenildiğini ve bu yenilginin aslında bir zafer olduğunu anlatmak için bir saat daha konuşuyor. Liste uzun. Kısacası bir meslek grubunun tamahkârlığı ile açıklanamayacak kadar büyük bir mesele var karşımızda. René Guénon'un şu saptaması ne kadar isabetli:



"... Modern zamanın en görünen karakteri bu: Bitmek bilmez bir ihtiyaç! Neye? Harekete, sürekli değişime, olayların sürekli artan bir hızla meydana gelmesine. Kesretin içinde dağılmak bu. Artık hiç bir ilâhî kanun şuuruyla tevhid edilemeyen bir kesret. Bilimsel çalışmalarda olsun, günlük hayatta olsun analiz son kerteye itiliyor; her parça sonsuz küçük parçalara ayrılıyor. İnsan faaliyetlerinin birbirinden koparak anlamsızlaşması (fr. désagrégation); Şark insanını şoke eden bir şey bu: Sentez kabiliyeti noksanlığı, yoğunlaşmanın imkânsızlığı ..."

Üzerinde konuştuğumuz "Modern Dünyanın Krizi" adlı kitabın müellifi Guénon birbiriyle alakasız gibi görünen fikrî hastalıkları tespit etmekle kalmamış, bunların birbirleriyle olan münasebetlerini de aydınlatmış. Bu bağlamda fikren tevhid üzere yürüdüğü söylenebilir. Bir başka deyişle düşünürlerin zaman zaman eleştirdiği hümanizm, materyalizm, bireycilik, faydacılık, pozitivizm gibi akımların birbirlerine nasıl eklemlendiğini çok güzel açıklıyor. Meselâ bireycilik (fr. *individualisme*) üzerine yazdığı şu satırlar:



"... Şimdiye kadar hiç görülmemiş bir durum: Bütün bir uygarlık pür reddiye üzerine inşa edilmiş olsun. Buna "ilkesizlik" de denebilir. Modern dünyaya anormallik vasfını veren de bu. [...] Batının şu anki çöküşünün sebebi bireyciliktir. Diğer bütün gelişmeleri dışlayarak; sadece süflî (fr. inférieur; سفلی) arzuları karşılayarak gelişti. Bu gelişme her türlü ilâhî düşünceyi dışladı. Zaten ancak bu şekilde büyüyebilirdi çünkü bireyci gelişme her türlü maneviyatla ve hakiki akılla taban tabana zıttır ..."

İnsan'ın insanlıktan çıkışı ya da Hümanizm

Tabi bu noktada Guénon'a sormak lâzım, neden böyle oldu? Yani neden bireycilik bir hukuk düzenine evrilmedi? Neden bireylerin vicdanları ve ahlâkî tercihleri barışı ve huzuru tesis etmede yeterli olmadı? Bunun yerine bireycilik neden "sadece süflî arzuları karşılayarak" ve "her türlü ilâhî düşünceyi dışlayarak" gelişti? Çok şükür Guénon bu sorumuza da peşinen cevap vermiş:

"... Rönesans ile birlikte yüceltilen bir kelime vardı ki bütün modern uygarlığın programını özetliyordu: Hümanizm. Bu her şeyi beşerî ölçülere indirgemekten ibaretti. İlâhî olan her şey reddedilecekti. Bir başka deyişle insanlar yere (dünyaya) hakim olma bahanesiyle Gök'ü terk ediyorlardı. İzinden gittiklerini iddia ettikleri Grekler bile asla bu kadar ileri gitmediler. Aklî ve ilmî bakımdan en geri oldukları zamanda bile maddiyat birinci öncelik olmadı. Oysa modernlerin tuttuğu yol buydu. Hümanizm daha sonraları çağdaş lisanda "laikçilik" (fr. laïcisme) denecek olan ideolojinin ilk şekliydi. Her şeyi beşerî ölçülere indirgeme ve bu indirgemeyi vasıta hüviyetinden çıkarıp nihaî maksad yapmak; kendi için istemek; kendine yeter bir hedef haline getirmek... Bunun neticesinde İnsan tasavvuru da adım adım içindeki arzuların en aşağı olanlarına yani nefsinde indirgendi. İnsanlar kendi tabiatlarının maddî yönünü doyurmaktan başka bir şey aramayan yaratıklar oldular. Ama bu arayış boşuna idi çünkü sürekli doyuramayacağı yapay ihtiyaçlar ihdas ediyordu ..."



Müellifin ayak izlerine basarak bu "reddiye" (fr. *négation*) üzerinde durmak isteriz. Zira İnsan'ın kendisini dünya hayatıyla sınırlı kabul etmesi "modernite" dediğimiz meselenin özünü teşkil ediyor. İnançlı olsak bile çoğumuz **görünmez, adı konmamış bir ateist diktaya boyun eğmiş vaziyette** yaşıyoruz:

"... Eh, Madem herkes Müslüman değil, madem Ahiret konusunda mutabakat yok, biz de Ahiret'i hesaba katmayalım; ticareti, siyaseti, evlenmeyi, eğitimi... her şeyi Ahiret yokmuş gibi yaşayalım, ölünce bakarız ... "

Ateizmin iman şartları

Bu alanın sebepleri muhtelif. Ama en önemlilerinden biri bukalemun gibi renk değiştirmesi. Bilimde pozitivizm oluyor, sanatta natüralizm. Felsefede hümanizm kisvesiyle çıkıyor karşımıza, insanların birbirini sevmesi yetmiş gibi gösteriliyor. Bazen rasyonalizm maskesini takıyor, kibrimizi okşuyor: "Senin aklın var değil mi? Akıl sana yeter. Kutsal kitabı ne yapacaksın?". Ama temelde bu bir reddiye, bir itiraz. Yokluğa iman etmekten ibaret. (Bkz. [Kaliteli Ateizm kitabı](#)) Peki Mutlak'a itiraz yani şirk hangi maskeleri takar? Objektif bilgiyi, ölçülebilirliği, maddiyatı merkeze koyan akımlar hangi gerçekliğe tekabül eder? René Guénon'un kitabından seçtiğimiz kelimeler ve yine onun satırlarından istifade ederek şöyle bir liste yapılabilir:

1. Materyalizm = **Sadece** madde vardır; mânâ **yoktur**.
2. Pragmatizm = **Sadece** ekonomik hedefler vardır; ahlâkî düstür**yoktur**.
3. Faydacılık (fr. *utilitarisme*) = **Sadece** beşerî fayda vardır; Vicdan**yoktur**.
4. Akılcılık (fr. *rationalisme*) = **Sadece** akl-ı meaş vardır; akl-ı mead**yoktur**.
5. Hümanizm = **Sadece** İnsan kendi fiillerinin hakemi olabilir; İnsan-üstü bir hakem **yoktur**.
6. Pozitivizm = **Sadece** beş duyu ve ölçme bilgi kaynağıdır; Vahiyy, ilham, hikmet, irfan, ilim ve irşad **yoktur**.
7. Hazcılık (fr. *hedonisme*) = **Sadece** zevkli olan fiil iyidir ; Nefsin hoşuna gitmeyen iyilik **yoktur**.

Felsefî tercihler ya da bilimsel yöntemlerden çok bir amentüye benzeyen bu “sadece X vardır; Y yoktur” listesi modernite tarafından dayatılan şirk amentüsü ya da ateizmin iman şartları gibi okunabilir. Son tahlilde her inancın mensuplarına ve hatta inançsızlara, yokluğa iman edenlere de asgarî bir saygı borçluyuz. Mesele insanların şu veya bu şekilde inanmasından mütevellit değil. **Mesele yokluk inancının, Hakikat’e itirazın yani şirkin herkese dayatılmasından kaynaklanıyor.** Yine Guénon’un isabetle teşhis ettiği gibi materyalizm (ve diğer veçheleri) insanlık kadar eskidir. İran’da, Arabistan’da, Eski Yunan’da ve Hindistan’da günümüzden binlerce yıl önce yaşamış halklar vardır ki bugün yaşasalardı kendilerine kolaylıkla pozitivist/ materyalist/ ateist vs diyebilirdik.

Hepsini tek tek anmaya gerek yok ama İslâm coğrafyasından bir kaç örnek vererek bu paragrafı bitirelim: Gazâlî Hz Tehâfütü’l-Felâsife (تهافت الفلاسفة) adlı kitabında “Dehriyyûn”, “Maddiyyûn”, “Mu’attıla” ve “Zanadîka” diye anılan düşünürlerden bahsediyor:

“... Birinci sınıf dehrilerdir. Bunlar en eski filozoflardan bir topluluktur. Kâinat’ı idare eden ve her şeye muktedir olan bir yaratıcının varlığını inkar ederler. Alemin bir yaratıcı tarafından değil, öteden beri kendiliğinden mevcut olduğunu, canlının meniden, meninin canlıdan vücuda geldiğini, böylece ebedi olarak devam ettiğini iddia etmişlerdir ki, bunlar zındıklardır [...] “Zanadîka” (zındıklar) veya “Ehlu’t-Tenasuh” her şeyi beş duyudan ibaret sayarlar, hislerle elde edilen bilgiyi gerçek bilgi kabul ederler ve bunun için kendilerine “Hissiyyûn” denir. [...] Bazıları ruhun ve Yaratan’ın varlığı inkar ederler, bu yüzden “Mülhidler” ve “Muattıla” (Ateistler) olarak adlandırılırlar. [...] Asla eskimeyen, yaşlanmayan ve yıpranmayan ve her şeyin içinde eskidiği tek yüce bir varlığa inanırlar; buna “dehr” derler (zaman); bunun için de kendileri “Dehriyyûn” olarak adlandırılırlar. Bir de inanırlar ki maddenin ötesinde başka hiç bir gerçek yoktur; bundan dolayı da kendilerine “Maddiyyûn” (Materyalistler) denmiştir. Alemin iki buutu vardır. Dehr ve madde. Onlara göre dehr ve madde, ezeli olduğu için alem de ezeldir ve yaratılmamıştır; bundan dolayı da, alem sürekli varoluş içinde sonsuza dek devam edecektir ...”

Laiklik: Ayırd etmek başka şey ayırmak başka!

Okulda öğretilen kemalist tekerlemeyi kim hatırlıyor? “*Laiklik dinsizlik değildir, din işleriyle devlet işlerinin ayrılmasıdır*”. Aslında din ve dünya işlerini ayırmak her ikisi için de yıkıcı. Dinsiz dünya insanları hayvanlaştırıyor. Dünyaya karışmayan din ise en iyi ihtimalle folklorleşiyor. Tabi zalimin elinde oyuncak olmazsa.

Yanlış anlaşılmalım, elbette din ve dünya iki ayrı sahadır. Kendilerine has adamları ve ilimleri vardır. Ama dinî olanla dünyevî olanı ayırd etmek başka şey; din ile dünyayı tutup “caaart” diye ortadan ayırmak başka. İşte laikliğin hatası burada: Analitik zekânın parçalayıcı etkisine kapılıp her şeyi birbirinden koparmak, ayırmak; mevhumları ve eşyayı kendi başına kaim sanmak. Kısacası hissedilen ve akledilen dünya ile onu Yaratan’ın münasebetini görmezden gelmek. Laiklik özünde mahlûk ile HALİK’ı birbirinden ayırmaktır. Haritasız ve pusulasız sefere çıkan laiklik gemisi eninde sonunda ya batacaktır ya da politeist tasavvurun kıyılarına gelip karaya oturacaktır.

Neden böyle oluyor? Bunu anlamak için modernite ile birlikte dünyayı istila eden fikrî hastalıkların yeni olmadıklarını hatırd tutarak bakmak gerekiyor dünya tarihine. Ancak bu sayede görebiliyoruz ki maddiyyûn tayfası yani materyalistler tarih sahnesine çıkmak için Karl Marx’ın Kapital’i yazmasını beklememişler. Binlerce yıldır insanlar şehirler ve imparatorluklar kurmuşlar. Bu zeminde dünyevî otoriteyi temsil edenler ile manevî otoriteyi temsil edenler zaman zaman çatışmaya girmişler. **Her ne zaman rahipler ile kralların, askerlerin ve tüccarların arası bozulmuşsa o zaman bir laiklik projesi çıkmış ortaya.**Dünyayı isteyenler rahiplere ve dindarlara “siz inancınızın gereğini yapın ama bize karışmayın” demişler. (Guénon bu sürece örnek olarak Brahmanizm’in tarihi gelişiminden bazı detaylar vermiş. Gerçekten de Fransa’da laikliği doğuran sürece çok benziyor.) İster Antik çağda olsun isterse modern zamanlarda, laikleşme süreçleri hep toplumsal kaosla neticelenmiş. Sanatta natüralizm böyle zamanlarda çıkmış meydana. Doğayı birebir taklit etme hamakatına “sanat” demişler. Hümanizm böyle bir devirde doğmuş.

Nihayetinde İnsan'ın kendi kendini yarattığını ve kendi ahlâk ölçülerinin yaratıcısı olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiş Jean-Paul Sartre (Bkz. *L'existentialisme est un humanisme*, 1946). Dünya ile din birbirinden ne zaman ayrılrsa manevî boşluğu insan nefsinin azgınlığı doldurmaya başlıyor. İnsan kendisini ilah sanıyor; Nemrutlaşıyor, Firavunlaşıyor. Guénon'un tabiriyle:

*"... Hiç bir şey ve hiç bir kimse olması gerektiği yerde değil. insanlar manevî sahada kimseyi otorite kabul etmiyorlar. Dünyevî iktidarlar meşru değil. Seküler olanlar din/ inanç tartışmaları yapıyorlar ve hatta maneviyatın varlığını reddediyorlar. Aşağıdaki yukarıdakini, zelil olan aziz olanı yargılıyor. Cehalet sınır koyuyor bilgeliğe. Hatalar Hakikat'in sahasını işgal ediyor. İnsan ilâh olma iddiasında; yerler Gök'ten eftal tutuluyor. **Her şeyin ölçüsü olma davasındaki birey kendi zayıf ve zahiri aklıyla bulduğu kanunları Kainât'a dayattığı vehmediyor.** İncil'de "kör rehberler! lanet olsun size" denilmiş. [Matta, 23: 16-22] Bugün başka körlere rehberlik eden körler görüyoruz. Zamanında durdurulmazlarsa her ikisinin de öleceği bir uçuruma düşecekler ..."*

Adalet ve racon arasında fark vardır

Her müessese doğal işleyişi icabı kurallar koyar. Ama bu kurallar adaletin tecellisi değildir. Bir arada yaşamak/çalışmak için gereklidir sadece: İşe giriş çıkış saatleri, kırmızıda durmak, yeşilde geçmek... Meselâ Trafik'in soldan işlediği ülkeler var. Bunun gibi trafik lambaları da ters çevrilse ve herkes uysa adalete aykırı olmaz. Ama herkesin "özgürce" cinayet işlediği veya hırsızlık yaptığı bir ülke hayal edemezsiniz. Bu ancak bir kaos olur.

Kısacası kalbimizdeki vicdanın toplum kurallarına aksetmesi adalettir. Ama her kural, her tüzük adaletle ilişkili olmayabilir. Adalet'i ancak Ahiret'e inananlar tesis edebilirler. Ama din ile dünyayı ayırmış laik bir topluluk ancak ateşkes yapabilir. Çıkar birliği bitince ortaklık (**şirket**) bozulur. ABD ile Rusya'nın IIci dünya savaşındaki ittifakı ve daha savaş bitmeden ABD-Rusya arasında başlayan soğuk savaş buna güzel bir örnek. Meselâ banka soyan 5 kişi çaldıkları parayı "adil" biçimde paylaşabilirler. Bu adalet değildir. Çıkarları icabıdır. Kavga olmasın, kimse polise ihbar etmesin diye birbirlerini hoş tutarlar. Avrupa Birliği de adaleti değil ortak pazarı amaçlayan bir topluluktur. (Bkz. Maastricht (1992) ve Lizbon (2007) antlaşmalarının "ortak pazar" ve "para politikaları" ile ilgili maddeleri)

Bazen adına "adalet" dense de özünde bir ateşkes olan laik düzen:

- Bireyler ve devletler arasındaki fayda üzerinden hesaplanan bir denge noktası olduğu için **bireyciliği** ve **faydacılığı** gerekli kılar,
- Laik düzen dünyevî ve sadece dünyevî olduğu için **pragmatizmi** gerekli kılar, ahlâkî ilkeleri açık veya gizli olarak reddeder,
- Adalet yerine ateşkes tesis edildiği için laik düzen İnsan-üstü otoriteyi reddeder, **hümanist** dogmalara yani nihai hakemin ancak insan olmasına muhtaçtır,
- Tüccar-asker (=objektivist) vizyonu sebebiyle endüstrinin kölesi olmuş bir bilim ister, **pozitivisttir**; bilimin uygulaması olan bir endüstri işine gelmez,
- **Materyalist** ve **rasyonalisttir**. Ahlâkî ilkeleri reddettiği için vicdan ve akl-ı mead insanların iç dünyasına hapsedilmelidir. Laik düzenin sürmesi için din teni aşmamalıdır.

Peki bütün bu vasıfları haiz laik/ rasyonalist/ pozitivist... ilh bir "düzen" insanları nasıl etkiler? Adaleti değil ekonomik çıkarların dengelenmesini amaçlayan bir ekonomi-politik topluma ne getirir, ne götürür? Buna cevap olarak René Guénon'un sözleriyle yazı dizisini bitirelim. 1927'de yani günümüzden 87 yıl önce yazılmış bu satırlardaki öngörülerin isabetli olup olmadığına karar vermeyi de okurlarımızın irfanına terk edelim:

"... Modern Batı insanların daha az çalışıp kanaatkâr olmasına tahammül edemez. Sadece nicelik önemsenir ve 5 duyu ile algılanmayan yok hükmündedir. Bu yüzden maddî üretim yapmayan "tembel" damgasını yer. Şark insanına yönelik önyargılar büyük ölçüde buradan beslenir. Hatta dindar geçinenler nezdinde bile maddî karşılığı olmayan tefekkür gibi faaliyetler alay konusudur.

Böyle bir dünyada insan aklının ve iç dünyasının kıymeti yoktur. Çünkü bunlar görünmez, dokunulmaz, sayılmaz ve terazide tartılmaz. Ne kadar anlamsız olursa olsun dışarıdan görünebilecek eylemlerin kıymeti vardır. Bu yüzden Anglo-Saxon kültüründeki spor saplantısının her geçen gün topluma sirayet etmesine şaşmamak gerekir. Bu dünyanın ideali kas gücünü azamî geliştirmiş olan "hayvanî insan" denebilecek bir yaratıktır. Hayran olduğu kahramanlar ise kaba saba olsa bile sporculardır. Halkı coşturan onların başarıları, rekorlarıdır. Böyle bir toplum insanlıkta dibi bulmuştur ve sonu yakındır ..."

